

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**Ioannis Ioviani Pontani. De Aspiratione Libri duo. Charon
Dialogus. Antonivs Dialogus. Activs Dialogus. Aegidivs
Dialogus. Asinvs Dialogus. De Sermone Libri Sex. Belli,
Qvod Ferdinandvs Senior ...**

Pontano, Giovanni Giovano

Venetiis, 1519

[Activs Dialogus.]

urn:nbn:de:hbz:466:1-12960

Petrus Summontius Francisco Puderico
Patricio Neapolitano. S. D.

PERSVASIT mihi autoritas tua Francisce Puderice, ut Pontani Actium secunda hac excussione potissimum ederem, rarum sanè de numeris Poeticis, & lege Historiæ dialogum. Nam cum illius opera tam multa sint, & ea æque egregia omnia, hinc mihi hoc, hinc illud edendum prius occurrebat, fiebatq; ut difficilis redderetur electio propter pulchritudinis paritatem. Sed cum postea tecum sentire Suardinum Suardum Pontani nostri familiarissimum audirem, currentem quasi me doctus uir, & grauis incutauit. Quam quidē sententiam eo libentius secutus sum. quod cum superiori foetura carmina præcesserint, exornandi postea & carminis ratio, quæ hoc uolumine traditur, subsequi debebat, digna profecto inuestigatio, quæ ad communem hominum utilitatem, quàm primum omnibus nota esset. Non enim ab aliquo fortasse Grammatico de re Poetica, deq; Historica disputatur, sed ab illo præcipitur Iouiano Pontano, cuius quidem in utroq; genere, post tot annorum deprauationem, noua quædam, admirandaq; apparet felicitas. Vt non iniuria sæpe à te illud usurpatum sit, coepisse eum, ut de Christo Optimo maximo dicitur, & facere pariter, & docere. Nec uero mihi dubium est, quin incundum tibi futurum sit officium meum. Nam præterquam quod Actij Synceri loquens persona, à quo opus hoc denominatur, non parum te pro ueteri amicitia delectabit, tuæ quoq; hic tibi sunt partes nec res ipsa tota, de qua agitur, non in primis ad te pertinet. cum Poeticæ concinnitatis, cuius maxime ferax est Pontana Academia, semper ipse & studiosus obseruator fueris, & censor acerrimus. uixq; summus, (ut ita dixerim) naribus, adeo omni de carmine exacte iudices, ut merito te omnes enunctæ naris hominem (ut ait Horatius) appellent. Par in historijs censura est tua, quarum tenacissimam in te uidemus memoriam, & grauitatem simul in te tantam, modo refellendis fabulosis, modo ueris comprobandis, comparandisq; scriptoribus ipsis, nemo est nostrum qui non admiretur. Quo fit, ut omni e parte incunda, tibiq; maxime propria, hæc sit prorsus lectio futura. Tuum igitur tibi Actium habe, libroq; hoc, & Synceri ipsius optato e Gallijs reditu, quod facis, magis magisque letare. Nam ut omittam summam eius in Pontani scripta pietatem, quæ post illius obitum sopita ac neglecta, e tenebris primus in lucem, tum Francisci Aelij consilio,

tum opera usus mea reuocauit, Aduexit nuper ex Hedunorum usque finibus, atque e Turonibus dona quaedam, mirum in modum placitura literatis uiris, Martialis, Ausonii, et Solini codices, nouae, atque incognitae emendationis, tamque a nostris diuersos, ut hos certo, ac legitimo partu natos, reliquos uero liceat spurios existimare. Praetereo epigrammata, quae tam multa hic leguntur, alibi haecenus non uisa. Immo Solini liber hic auctore ab ipso, quod iam titulus indicat, nec eius negat uetustas, et recognitus est, et editus. Is etiam ad nos attulit Ouidij fragmentum de Piscibus, Gratiij Poetae Cynegeticon, cuius meminit Ouidius ultima de Ponto elegia, Cynegeticon item Ausonij Nemesiani, qui floruit sub Numeriano Imperatore, et Rutilij Namatianij Elegos, quorum tenuitatem et elegantiam e seculo illo agnoscas Claudiani. Atque haec quidem omnia statim post Pontani libros emittentur. Nonne applaudendum iure fuit redeunti Actio nostro, ueluti nouo rei literariae Camillo? nonne gestanda et illi ob ciues seruatos merito Querna? Adde exquisitissima Actij ipsius, quibus iunior lusit, partim Lyrica, partim Elegiaca, nostro etiam characteri propediem excudenda, cumque his nouas illas piscatorio genere Eclogas, denique diuinum de Christo opus, cui summam nunc imponere decreuit manum. Ut post nescio quos Sedulios, et Prudentios, in quibus pene nihil, praeter nudam religionem inuenias, Marones tandem Christianos habeamus. Quo circa triste Pontani desiderium, Actij nostri uita pensamus, ac laetemur potius, benigno agi fato cum patria nostra, cui nunquam fere Pontanus aliquis uideatur defuturus. Illius itaque nomine illustrati, tantoque instituti magistro congratulemur nobis. cuius, praeter aeterna librorum monimenta, ea quoque fuerint in literis, dum uixit, exempla, ea consilia, ea doctrinae communicatio, ut per facilem alijs eo perueniendi uiam ostenderit, quo sine aliquo duce felix ipse peruenit. O praestantis ingenij, et doctrinae uirum, O de temporibus nostris optime meritum, et per quem non inuidemus antiquitati. Clamantem te non temere toties audiui Puderice, ut qui ab Errico patre ad eum puer deductus, eoque semper familiarissime usus, probe hominem nosset, Aspicite uiuum hunc amicum, dum licet. huius, dum licet, aspectu exaurate oculos, Non multos dabitur intueri Pontanos. Quam uerum tuum illud iudicium fuit. Etenim eius ingenium penitus qui perspicit, iure illum optimo alteram quasi naturam appellabit. Quippe (ut alia taceam) in describendis, informandisque rebus, ita illum

ita illum uides quodcunq; proponit, absolucere, ita perficere undiq; ut nihil tanquam integro corpori, singulis ue mebris deesse. Quod si cōparatio sit de eo facienda, multos, qui opponendi tanto uiro fortasse uideantur, cultos illos quidem et elegantes, aridos tandem inuenias, ac steriles. hunc uero in summo cultu splendoreq; uberrimum, fecundissimum, nulla in re non profluentem suspicias, hunc natura ab ipsa raro exemplo creatum existimes, quiq; ingenij magnitudine nulli omnino cesserit antiquorum. Hinc tentandi omnia, Pontani illa felix audacia. Genus autem dicendi, in quo maxime ætas nostra decipitur, ita ad antiquorum imitationem effinxit, ut nihil te in eo peregrinum offendat, nihil conquisitum, utq; ipse dicere solebat, uiolatum, sed unum quodq; plane Romanum uideatur. Quo magis ridenda censeo quorundam iudicia, de tanto uiro parum pie loquentium, qui hoc ipso, nullius se omnino iudicij arguunt, quod Iouianam sublimitatem non cognouerunt. Verum ut ad editionis huius rationem redeam, illius enim laudes quis enumeret? non omiserim hoc loco id quod in eiusdem quoq; carminibus feci, quodq; tu mecum sæpius egisti, omnes qui hæc legent, admonere prius, et per Iouiani manes obtestari, ut habita præmortui ratione, æquos se in his iudices præbeant, quæ cum nonnullis alijs, nostra posthac opera edendis, nondum ab illo fuerint emendata. Sed quid ego nunc exorare quemquam hac in parte studiosius laborem? cum Pontanus, ut spero, ipse p se, satis omnino sit unicuiq; superq; factururus. Quod uero ad me attinet, qui huius rei curam tam libenter suscipiam, non uerebor, quod grauissimus uir Actius Syncerus iam pridē de me scripsit, epistolæ huic carmen subnectere. An placere mihi dissimulauerim, pietatis erga amicos nomine probari? Liceat itaq; mihi, non immeritam fortasse mercedem hanc exigere laboris mei. Vale.

EX LIBRO EPIGRAMMATVM
ACTII SYNCERI.

Excitat obstrictas tumulis Summontius umbras,
Impleat ut sanctæ munus amicitie.
Vtq; prius uiuos, sic & post factæ sodales
Observat, tristes & sedet ante rogos.
Nec tantum niolas cineri, ac bene olentia ponit
Serta, sed & lacrimis irrigat ossa pijs.
Parua loquor. cultis reparat monumenta libellis.
Cum possint longam saxa timere diem.
At tu, uiuaci quæ fulcis nomina fama,
Poscenti gratas Musa repende uices.
Vt quoniam dulces optat sic uiuere amicos,
Viuat, & in libris sit sacer ille meis.

ACTIVS DIALOGVS.

CAEPARIVS ET SEGNIATIVS

COLLOQVNTVR.

CAEP.

ASCVTIVS CAVLITA, Pasculli
Caulitæ filius, Sarnensis Sarcularius, cum Pi
gnatia Nigella, quæ viro suo nunc hic adest,
et suo et uxoris nomine uendit Segnitio Fu
nestillo, Acerrano uiatori, qui ipse emt sibi,
liberis, nepotibus, pronepotibus, abnepoti
busq; suis cum omni posteritate, domunculâ.

SEG. Adde illud, et anteritate utraq; enim parte anteriore, ac po
steriore domus constat. CAEP. Cautè agito mi Caulita. ea do
muncula. SEG. Mater eius Macronilla non domunculam, sed de
maculam uerbo suo nominabat. Quo enim die Sueratus Pasculli
pater in illam ab harula demigravit, cum familia, et sue, oculum
male auspiciato ingressus amisit. CAEP. Scite, caute, aueruncate,
admones. pergam. Sitæ est Sarnensi in suburbio secundum flumen.
SEG. Atqui prouerbio cauetur, secundum flumen emundum non
esse. CAEP. Riuum uolui non flumen dicere. euincet tamen illam
tibi cum omni quoq; posteritate Pascutius. SEG. Et anteritate
quoq; memor uti suas fæcto. CAEP. Tribules, ac uianos bonos ha
bet Pilutium Rufillum. SEG. Grex mihi suillus uenum si dare
tur, pilus hic nequaquam placeret. CAEP. Senex est, et cassus iam
sanguine, institutusq; illi est hæres Hordeatus Panicocæta, et qdem be
ne auspiciata successio. pergam. Cocleatium quoq; Surriponem. SEG.
Quid (malum) istud est et nominis, et cognominis? quasi cochlea bo
nam anni partem, domi inclusus fæcto se suo pascat, mox prodiens ra
pto, ac surrepto uiuat. Apage à me uicinos tam male nominatos.
CAEP. Hoc uide Segnit, quod nec tibi, nec patri tuo Funestillo
nomine satis bene ominatum est. Audibis reliquum. Itemq; Lardatium Fa
baronem, probum uirum, agricolâ bene unctum, abundeq; tritice
tum. Neq; tibi uerendum est illud, uicini ne mories fame, atq; ino
pia impulsu tuam incrumeram nocturni irrepant. proba est domun
cula tota, proba contignatio, probus paries, tectum ipsum probe can
teriatum, asserulatumq; quernis etiâ scandulis Auerunconis fabri,

proba cisterna, sine ullo stilliciidij uitio, aut latrinæ seruitute, fundamenta bene iacta, uolutabrum lutulentum, in quo uiciniæ totius sordes desideant, harula ad solem medidianum exposita, firmiterq; quaternata. Age igitur argentū ē uestigio dinumera Deo cum bono, & illud uide, confestim eō uxor uti traducatur. est enim domus ipsa fecunda, cupioq; mirandum in modum egnatum iri ex te quā primum, qui & cognato nomine, & pascendi gregis solertia, patrem tuum Sueranum referat Funestillum. Vnicabis itaq; præpro pere digitulatumq; pecuniam, unciolæ tres, pretium est. SEG. Duillabo illas potius. binatim enim quā singulatim ē uestigio magis numerabitur pretium. CAEP. Tu pascuti accepisse argentum omne, & numeratum, & perpensum probe. Tibe uero Segniti ea domuncula solenni more est a Pascutio euincunda. SEG. Ab ipsis etiam fundamentis tota, cum tecto, asseribus, anterijs, clauiculis, sculis, foribus, culinæ, uolutabriq; decursibus. Quid enim si qspiam ædificandum inferius superius ue curauerit, tentauerit ue, quid inquam, euincta mihi summum etiam cælum, & ipsum terarū soli profundum uolo caueoq;. CAEP. Haud iniuria, hoc ipsum ago. Pascutius Caulita Pasculli Caulitæ filius domunculam ipsam euicturum spondet ab infimo solo ad usq; cæli subsellium, cum ipso etiam cælo, cumq; teræ imis, ac perimis, infernisq;. Segnitio Funestillio Aerrano uiatori, eiusq; posteritati. SEG. Tute & uiatorem interrogato, & illud caueto, anteritatis bene memor uti fies, et item furni, qui est sinistrum ad latus, triangulum enim domiciliū ipsum est, piscationis quoq; diurnæ, nocturnæq; hamariæ, ac retiaræ. CAEP. Sistet autem in omni foro & causa, festis profestisq;, fastis nefastisq; diebus. Segnitioq; ac Segnitij posteris euinctet, aduersarios uero uinciet. Pro quo præstando prædia, suppellectilemq; suam, & cum ea bacem, cofinos, riscum, ac rete triplumbatum obligat, seq; staturum in prætorio ad iudicem. Tu Pascuti siste illum inuestito. Tu Segniti sitem ipsum manu capito. hæce uti uera sunt, sciens, uolensq;, suæq; spontis, atq; ex conuento, utq; inter bonos decet, uterq; agitis, meq; ut scribam rogatis, iureq; iurando cuncta hæc confirmatis uerbis conceptis, quæ ego præeo. Dice tu Segniti, Per Pedianum Deū, qui noctu primus iter iuit, primusq; cauponam est cauponatus. Sequere tu Pascuti. Per & Verronem, quem pastores colimus, primus sues maiales qui fecit, primusq; & fabam torruit, & glandem deglubiuuit. Hæce acta siæ sunt. Testes ad sunt de more acciti, rogatiq;, uiri utiq; probi, Actius Syncerus Sannaæarius, Franciscus Pudericus,

dericus, Ioannes Pardus, Gabriel Altilius, Petrus Compater, Paulus Prassicius, Petrus Summontius. Hece sice conuenere, hisce uerbis, hisce conditionibus acta & transacta sunt hosce inter, assentiente uxore Pignatia, ut par est uiros inter bonos bene agier. Memores actorum estote, perinde uti ab utroq; ad hæc ipsa arcessiti & rogati estis, uobis enim arbitris ita testabor actum, Cal. Quintilibus, prætor Gallo. ACTIVS. Atqui o' bone Cæpæ ut nostrum tibi omnium nomine respondeam, negotium profecto rebus tuis maximum, maximeq; periculosum comparasti a sacerdotibus, dum in illo rum iura irrumpis, contemptis, ac despectis legibus, iure Deorum prorsus adempto. An ignoras, sacerdotibus duntaxat, ut Deum ministris licere, fasq; esse, uenale coelum facere? iisdemq; etiam solis de intimis teræ locis permissum esse agere, quippe cum in eorum manu sit ablegare quos uoluerint ad inferna loca. Qua igitur lege, scito uel decreto uel Senatus uel consulto de coelo stipulatus fueris, deq; infernis locis, etiam atq; etiam uide. Nos abimus bene conuentorum memores.

caue,

ACTIVS SYNCERVS.

IVI Boni, uestrum ego utrunq; Petre, ac Paule appello, quo nam, quo abiit gentium, Christianæ religionis tanta illa simplicitas? locorum ubi delituit, summa, ac peculiaris Christianorum innocentia, atq; integritas? Audet scrofaris pastor in emunda casula, cœlestem illam Dei sedem euinci sibi deposcere, prætoriumq; ipsum humanarum actionum, ac diuinæ iustitiæ, non timet rusticanus notarius scripto etiam testatum hoc posteritati relinquere. Tædet me, pudeatq; temporibus his, tempestate tam corrupta editum, luceq; impurissima oculos contaminasse nascentem. Iure igitur quotidieq; magis etiam, ac magis desyderio angor Ferrandi Ianuarij, eiusq; oratio me uehementius in dies commouet, quam ille paucis ante quàm e' uita decederet diebus apud se mecum habuit, cum adesset una Franciscus hic Pudericus, quem uidetis. Cum enim ab Innocentio Octauo Pontifice Maximo Abbas creatus nuper esset Ferrandus, paucisq; ante diebus e' Roma, Pontificisq; e' conspectu Neapolim in patriam regressus, in eo sermone, qui tum de religione est ab eo habitus, exorsus ipse a primis illis Pontificibus, tum Prouincialibus, tum Romanis, Diui boni, Diui, inquam boni, quàm multa, quàm etiam memoriter de illorum simplicitate, paupertate, innocentia, rerumq; humanarum con-

temptu & retulit, & disputavit, Ac ne uideretur ueterum illorum patrum exemplis tantum, solaq; antiquitatis auctoritate inniti, plurima de Francisco, de Dominico, deq; illorum sectatoribus, qui tum quoq; uiuerent, summa etiam cum admiratione audientium ita differuit, uti qui aderant commiseratione omnes horum temporum in lacrimas uerterentur, Nam & Ferrandus apprimè disertus erat, & indignationis maior ipsa uis, commiseratioq; indignationi haud indecenter coniuncta, uerba quidem ipsa, mirificamq; illam uerborum affluentiam, ad dolorem, lacrimasq; commouendas uberrime, excitatissimeq; subministrabant, non minore cum animorum qui aderamus nostrorum commotione, quàm eius ipsius, qui differebat, affectu. Qui si conuentioni huic paganorum affuisset hominum, uenundariq; audisset coelum, an putatis, quod Cicero etiam indignanter facit, sola eum illa exclamatione fuisse contentum, o tempora, o mores. Christum ipsum ab aula illa (mihi credite) euocasset imprecationibus, & manes illos Poeticos uociferatu eruisse heuulatio neq; ab inferis. Sed cum illo bene actum quis non uidet? Cum eiusmodi praesertim procella paulo post eius obitum ab alpiibus prorsus perit, quæ & Italiam uniuersam concusserit, & Regnum hoc Neapolitanum exhausserit populis, spoliaueritq; fortunis, excisis funditus, aut incendio uastatis tot urbibus. Itaq; cum illo bene actum cuiam fuerit, desyderio certe consuetudinis, orationisq; eius uiri afficior quotidie magis, afficiarq; quam diu ipse uixero. PAVLV S. E' nostro omnium uultu intellegere uel facile quidem Syncere potes, quàm iucunda nobis fuerit Ferrandi recordatio, Quantum autem quàm etiam ualide fixa insideat mentibus nostris illius memoria, consuetudo quidè tam suauis eius, nulliq; non ciuium ac peregrinorum, qui illum nouerant probata, docere te oppido abunde potest. Ut autem sermo de ueterum patrum castimonia, & fide à te tantopere laudatus, desyderium in nobis eius renouat (de me ipse ut loquar) non minus fortasse etiam afficit, & pene dixerim confirmationis simul, atq; admirationis magis, ac magis implet oraculum illud tibi ab eo in somnis editum, quod mihi quanquam Puderico ab hoc fideliter reatatum, audire tamen ex te ipso coràm uel mirifice aueo. Cum ad animæ immortalitatem confirmandam, uel mirandum in modum conferat. & si de ea ita persuasum Christiani habemus omnes, ut illorum qui diem obierunt animas, sua quandoq; redituras in corpora, nosq; item ipsos ubi e' uita hac discesserimus, statuto quodam tempore resumpturos nobis illa & teneamus, & pro-

mittamus. **ACTIVS.** Memoratu quidē digna res est, audituq; iucunda, e' me Paule quam requiris, explicatu tamen difficilis. Multa enim somniantes cernimus, quæ planē referri, qualia uisa ipsa sunt, nequeant, ut figuræ quædam, neq; ipsæ uisæ alias, neq; satis p se explicabiles, tum nouitate, tum complicatione sua. studebo tamen uoluntati eorumq; qui hic assunt omnium, quiq; mihi idem hoc innuunt, tuæq; præsertim Paule satisfacere. Illud tamen uobis cognitum, uestrosq; apud animos testatum uolo, qua nocte oraculum, ut ipse appellas, est editum, nullas ea quæ noctem antecessit die cogitationes à me initas susceptas ue de animæ immortalitate, nullas de reuersione eius ad corpora, nullum quàm plurimis ante diebus aut sermonem ijs de rebus cum doctis uiris habitum, aut apud me ipsum modo esse aliquo dubitatum. Liber utiq; curis ab omnibus, atq; ab ijs potissimum cogitationibus uacuum, cum ipse cubuissem solito in lectulo, quæq; sæpenumero ante cubitum lectio, quidam quasi animi abusus sumitur, nulla prorsus diuinis de rebus præcessisset, ubi diutius quieuissem, & iam Aurora illa Iouiani nostri, quæ cœli postibus affixa est custos, Solem excitasset e' somno, uidere uisus sum, quin hæc loquens uidere ipse iam uideor adesse mihi Ferrandum. Quæras fortasse, unde aduenerit mortuus, qua uia profectus, ac tam repente clausis foribus insinuatus astiterit. nesciam, nesciam, affuit certe, qualem uiuum & uidebam pene quotidie, & alloquebar congregientem, meq; statim desyderatissime complexus cum esset, ut qui diutius non uidisset, uultu iucundus, risu hilaris, salutatione blandus, & osculo, ut ei mos erat, sanè quàm familiariter petiuisset, An, inquit, consuetudinis me nostræ oblitum rebare, amatiæq; tam diuturnæ factum tam breui immemorem? Redeo igitur ad te, & quidem tanquam legatione functus aliqua, ut uiuens consueueram, confecto munere, maximaq; profecto cum uoluptate ad te redeo. reducam igitur ac sospitem ipse me uides, atque ante expectatum tibi me & uegetum, ualentemq; & amicorum, tuiq; in primis memorem, tuum apud cubiculum sisto. Atque his dictis blandiusculum in modum & surrisit, & pene sublacrimatus est. quod euenire solet inter uiuentes, ubi longa e' peregrinatione regressi sunt in patriam, ex anclatis periculis reduces, quo tempore natura ipsa contrarios una miscere affectus consuevit, & præteritorum periculorum, longiorisq; absentiae memores, & præsentis uoluptatis, ac lætitiæ indices. Hoc est au-

tem illud Paule, uosq; amassimi uiri, hoc inquam illud est, quod ne innumbrare quidem suis uerbis, nedum figurare queam, aut explicare oratione. Cœpit eodem me puncto temporis mira uoluptas amici iam reducis, cœpit admiratio, quod mortuum iam dudum illum esse subiit recordatio, cœpit rursum dubitatio, quia uiuum illum cernebam, & loquentem quidem, & uiui hominis munus, sermone, uultu, affectibusq; implentem. num mortuum arbitrarer? an potius illius mihi obitus somnianti esset uisus, qui re ipsa iam uiueret? Itaq; dum ipsi inter sese recurrant affectus, mentisq; in diuersum abit cogitatio, meq; silentij longioris pudet, una & in hilaritatem pariter profusus sum, & in lacrimas iam prorupi. Veterem igitur, atq; desideratum amicum arctius complexus, ut peregre redeuntem, ut sospitem, nec minus etiam subueritus, quæ somniantium, est consuetudo, ne, quod haud multo post contigit, repente euanesceret, multa quidem, proq; ueteri nostra consuetudine, paucis cum eo tamen, non minus iucunde, quàm pie, domesticq; transegi, mutuoq; ille mecum peramanter & grate, quodq; Ferrandus ipse dum uiueret, quotidianis in disceptationibus multa sæpe de animæ immortalitate quærere esset solitus, subiit, tempus esse idoneum in-terrogandi illius, eorum ne de quibus olim dubitasset, factus esset iam certior, nec ausus ipse in primo statim orationis uestibulo, ac ueluti ex abrupto hoc ipsum exquirere, cœpi prius sciscitari, num ea quæ traderentur de mortuis tam acerba, de poenarum magnitudine, de supplitorum immanitate, cruciatuumq; perpetuitate, uera essent, ut ea ipsa sunt prodita. Tum ille suo de more, ut quippiam asseuerantius erat dicturus, supercilijs obductis, silentioq; paulisper habito, quasi etiam præsagiret quæ sciscitanda post à me essent. Dicam, inquit, syncere Acti, dicam uere, fatebor ingenue, asseuerabo constanter, nos qui è uita iam migrauimus, eò desiderio teneri, in uitam illam remigrandi, quæ animæ cum corpore est communis. Atq; his dictis, demissis, iisdemq; conuiuentibus oculis, ac supercilijs quasi abiens salutaret, discessit. Ego statim somno solutus sum. Habes Paule somnium quale meum illud fuerit, plenum, ut opinari te etiam uideo, diuinitatis, ex eo mihi & uita hæc habita est suauior, quæ perfectio quasi quædam animæ uideatur, nec mors futura est tam grauis, post quam suo quidem & statuto tempore membris hisce uernaculis, sibiq; peculiaribus, quorum ministerijs principio ab ipso uitæ, societatisq; est usa, sit iterum quoq; usura, corporeq; in hoc,

perinde atq; in domo ac patria sua rursus etiam diuersatura. Fungamur igitur eo libentius in hac ipsa animæ corporisq; societate uiuentes, uitæ ipsius muneribus. quodq; medijs quasi quidam ex anima consistimus ac corpore, mediocritatem sequamur eam, quæ digna sit homine. Et quanquam degener est corpus, illud tamen ita colamus, uti solertes ac boni agricolæ agrum, ijs ferendis frugibus, quarum anima, utq; Ciceroni magis placet, animus sator est idem, & cultor. Nihil cui bene instituto patria sua est carius, quoniam in ea honores assequitur ac titulos, remq; illic familiarem cumulat, peculiumq; omne sibi comparat. Corpus autem hoc nostrum, perinde ut proprium illi domiciliū et pene patria est, quocirca corporis ipsius non immemores ita quidem erimus, ut hospitium & quasi patriam eam animi ipsius, domumq; uita in hac existimantes, bene illud constituamus, quo animus ipse honores, magistratus, muneraq; ciuilia, dignasq; homine actiones in illo gerere, eiusq; etiā opera exercere, atq; administrare cum dignitate ac decore ualeat suo, quam diu hospitio illius, & tanquam patriæ utetur beneficio, ac postquam ex eo migrauerit, quam diu etiam absens fuerit, ut illius ipsius memor, desyderio remigrandi ad illud eo uehementius teneatur. Quemadmodum ciues boni, qui quo sua ipsorum patria est honoratior, eo absentes maiore tenentur cupiditate in illam reuertendi. PAV. Et oraculum ipsum summa a te cum fide recitatum, plenum est diuinitatis, & oratio hæc ipsa tua, teq; atq; oraculo tali digna. De ipso autem Ferrando maior in dies futura est apud me existimatio, existimationiq; coniuncta ueneratio, cultusq; memoriæ, ac nominis tanti uiri. Inter amicos uero plurimos quibus ille omnibus per familiariter utebatur, quod tui præcipue memor in somno se tibi, tam familiariter inuisens ostenderit, & mecum gaudeo plurimum, & tibi ex animo gratulor, neq; enim mediocre tibi exultationem additam uideo, nobisq; item alijs, qui hæc nouimus excolendis animis, uita hac dum fruimur, quando animi ipse eo tenentur desyderio redeundi in corpora, in quibus constituti, & quorum etiam ministerijs, atq; ope usi, id assequuntur, uti humanarum, diuinarumq; rerum naturas, causas, potestatesq; cognitæ ac perspectas habeant. Quid enim excellentius, quam in hoc perexiguo tam uasti æquoris meditullio, quæ tera dicitur, habitantem hominem, & teras, & maria, & spiritum, & cælum omne, tot, tantisq; stellarum orbes ac globos, tantam uniuersi molem, rerum tantam infinitatem cognitioni suæ subiecisse? mortaliq; in corpore im-

mortalem subeūtem personam id curare, sciscitari, peruestigare, comprehendere, tandem scire, quod deorum est munus proprium, ac peculiare, ab ijsq; in homines translatum beneficium. Idq; ita esse declarare multa quidem possunt, illud uero cum primis, quod dii quidem ipsi excellentibus quibusdam uiris uisi sunt fuisse præsentes, excellentiaq; illorum et gloria permultum studiosi. Neq; enim de nihilo opinio illa peruetusta de Genijs apud priscos tam constanter esset defensa et habita, nec apud nos Chistianos, ne apud Iudeos, aut Arabes quidem illos, nisi permulta, eaq; maxime obscura monstrata, perspecta, cognita, his ipsis docentibus fuissent mortalium generi, quæ nunc audiendo, ac legendo discimus. Vt autem prætereamus maiora quæ sunt, et audisti Syncere sæpius, et audire coram etiam nunc potes ex amicissimo uiro, cuius familiaritate, ac communitate studiorum quis te ipso magis utitur? quanquam et nos quoq; ualde utimur, non adolescentem modo se, sed iuuenem, sed ætate iam prouectiorē, cum sæpenumero interpretandis ueterum scriptorum libris hæsitabundus non haberet certi quid traderet, in somnis se à Genio sub imagine ueteris cuiuspiam nunc Grammatici, nunc aut Poetæ, aut Philosophi, ueritatis admonitum? Quod si quis hæc forte contemnat, idem hic quo nam ore negauerit, maximos quoq; duces morientibus in somno dijs aut maximas insperatasq; sibi comparasse uictorias, aut euitasse, ne uicti ipsi essent, copijs profligatis. Ad hæc non pauca etiā sæpe monstrantur nobis inter dormiendum quorum antea cogitatio nulla præcesserit, nihilq; illa priuatim ad nos ipsos, resq; nostras attineant, quæq; neq; sensus ipsi uersandis, atque examinandis illis agitati ante, post dormientibus offerunt, nosq; lacessunt etiam in quiete. Sacerdos equidem ipse sum, nec à studijs, quibus tantopere delectari te mirifice lætor, omnino alienus. plena est historia ueterum illorum patrum oraculis, plena uisionibus, tum adhortantibus ad fortitudinem, ad pietatem, ad contemptum rerum humanarum, tum à uitijs deterrentibus, quibus ego, confirmandis his quæ dicta sunt, commodissime uti possem, uerum neq; in hoc præsertim conuentu necesse esse duco, Chistiani enim cuncti sumus, solamq; pietatem sequimur, Teq; Parde uideo iam pridem pensitare, quid ad hæc dicturus sis. itaq; te ipsum potius audiamus. PAR DVS. Pensitantem me Paule Præssica quæ à te dicta non minus sunt recte, quàm à nobis grate accepta, subiit Aristotelicum illud, fieri quidem posse, ut ob mundi ipsius conuersionem, habitu aliquo indu-

eto, quæ fera sunt animantium genera, ea ut mansuescant singula, idq; usu uenire in locis nonnullis, ut ob insitam bonitatem, sponte sua, nullo quidē cultu adhibito, mitiora illic nascantur, quàm quæ alibi summo etiam studio, operaq; adhibita diligentiore mutescunt. In tanta igitur nascentium multitudine, tam uaria etiam locorum diuersitate, mundi; ipsius agitationibus tam continuis, iisdemq; tantopere uariantibus, cum natura ipsa semper ad unum aliquod suo in genere perficiendum contendat, quid mirum, & si rarum, tamen in multis quoq; seculis, oriri aliquem, cui natura, & studio cum primis suo, & bonitate seminis, stellarumq; ipsarū, hoc est mundi ipsius beneficio, & opera, omni e parte genere in illo consulat aut facultatis, aut scientiæ? Cum nulla uirtus corporis, nulla sit animi ingenijq; præstantia, nullus honorum, aut externorum bonorum gradus, in quo non diuersis quamuis temporibus, naturæ ipsius summus ille conatus, effectu ipso non sit etiam manifesto & cognitus, & perspectus, pro temporum uidelicet, nationum, patriæq; constitutione, & cœli ipsius a quo cuncta mouentur agitati. Abstinebo exemplis, ipsa enim res est per se quàm notissima. Verum naturæ ipsius opera, præsertimq; excellentissima quæq; Deum ad ipsum referenda mihi uidentur, idq; si cuiq; nationi, genti, sectæ, Christianæ cum primis religioni conuenire arbitror, quæ uirtutum omnium, earum dico, quæ ad animum referuntur, & fuit, & est quàm studiosissima. Hæc habui quæ pensitabundus apud uos dicerem, alias fortasse eadem hac de re, commodior offeretur quærendi, ac differendi locus. Quoniam autem, ut scitis, toto sum corpore, ac pedibus præsertim imbecillis, considendum hac sub portici censeo, de more maiorum nostrum, confidentibus enim nobis, otio magis tranquillo & quærere licuerit & disputare, & qui prætereunt, tum ad sedendi otium, tum ad certamen differendi inuitare, honestius multo fuerit. COMPATER. Ego uero quoniam a consuetudine huiusce porticus, meoq; ab instituto recessurus non sum, præsertim cum pransi hic confederimus, sequendum illud arbitror, quod præstantissimi etiam uiri secuti leguntur, uti leuioribus de rebus deq; grammaticis præcipue post acubitus differerent, primumq; cognoscere ex te Paule aueo, quid (malum) quasi latinitatis oblitus paulo ante dixeris, plena est historia oraculis, plena uisionibus. An non puellulus eructabas Terentianum illud unum, Ac Ciceronianum alterum, Plenus rimarum sum, &

17 haud magna cum re, sed plenus fidei, Adde & Stultorum plena
 sunt omnia. P A V. Et de more Compater tuo feceris, & nobis
 non ingratum, si quanquam studijs maioribus deditus, tamen meri-
 diani quoque temporis memor ab his ad ea nos aduocaris, quæ cum
 leniora ipsa sunt, tum ijs etiã e studijs, quæ pueris nobis prima in-
 hæfere. Quo circa ne diutius te suspensum teneam, & si tentabun-
 18 dum loqui te certo scio, dicas uelim, sis ne & ipse oblitus Ciceronis
 19 tui scribentis ad Tironem, Noctem habui plenam timoribus ac mise-
 20 rijs, & ad Atticum, Ex tuis literis plenus sum expectatione de Pom-
 21 peio, quid nam de nobis uelit ut ostendat, & ad Plancum. Sub eas
 22 statim recitatae sunt tuæ, non sine magnis quidem clamoribus, tum
 23 rebus enim ipsis essent, & studijs beneficijsque in rem publicam gra-
 24 tissimæ, tum grauissimis uerbis, atque sententijs plenæ. Qui si conten-
 25 tus his minime futurus es, Tacitiq; haudquaquam meministi dicentis
 26 in dialogo de oratoribus. Illud certe concedet instructum, & ple-
 27 num his artibus animum longe paratum ad eas exercitationes uen-
 28 turum, Item in libro historiarum. XVII. Opus aggredior ple-
 29 num uarijs casibus, atrox prælijs, discors seditionibus, et paulo post.
 30 Magna adulteria, plenum exilijs mare, & Plinij in quinto natura-
 31 lis historiae. Polybius annalium conditor, ab eo accepta classe scrui-
 32 tandi illius orbis gratia circumuectus, prodidit à monte eo, occasum
 33 uersus saltus plenos feris, quas generat Africa. Poteris tutemet re-
 uocare tibi in memoriam alia quoque Ciceronis loca, in quibus legi-
 tur, plenus officio, plenum uigilantia, celeritate, diligentia. Poteris
 authorum item aliorum meminisse, qui & ipsi principem inter La-
 tinos scriptores locum obtinent, Ac nihilominus quoniam in hunc
 sermonem uolens incidisti, potes et de alijs huiusmodi sciscitari, si qua
 dubium tibi forte animum, atque incertum faciunt. C O M. Bene
 profecto à te satisfactum arbitror, nec arcessendis opus est testibus,
 aut comprobatoribus, ubi Cicero est ipse author. Quo igitur in-
 ceptum prosequamur, explicari à te peruelim Parde, Qui nam ma-
 iorum nostrum potius quam nostrorum paulo est à te ante dictum,
 cum usurpatissime scriptum legatur maiores nostri. P A R. Nec in-
 epte hoc ipsum à te Compater queritur, nec à me sine magnis qui-
 dem authoribus dictum est, Cum etiam à Sallustio scriptum lega-
 34 tur in oratione illa Lepidi, Clementia & probitas uestri Quirites,
 quibus per cæteras gentes maximæ, & clari estis, tamen si scriptura
 ipsa, ut iam uideo, deprauata est à literatoribus, quod in alijs quoque

compluribus animaduerti, & ab illis praesertim, qui noua haec scribendi ratione libros hodie imprimendos curant. Qua in re Sallustius etiam Graecorum loquendi morem secutus uideri potest, Verum ne à Cicerone nostro recedamus, quid si à me ita pronuntiatum est nostrum, ut sit nostrorum, ut sestertium, numum, numorum, ut duum uirum, duorum uirorum, ut Deum fidem deorum, ut praefectus fabrum, fabrorum. hac enim uerborum contractione uetustas illa uehementer gauisa est, namque apud eundem Ciceronem leges ueteris poëtae dictum, Patris mei meum factum pudet, pro meorum factorum. Item, Ciuēs antiqui amici maiorum meum, hoc est meorum, quae quāquam oblitterata magna ipsa e parte iam sunt, tamen in paucis quibusdam e Ciceronis sententia, & plenum uerbum recte dicitur, & imminutum usitate. COM. Accipio & rationem, et auctoritatem, uideoque quod à priscis illis longius deflexerimus, multa recentibus ab his literatoribus magis damnari ob ignorantiam, quam repudiari ob uetustatem. Oblatus est mihi diebus his libellus sane peruetus, in quo scriptum erat, Rhinocerotis, uetustis enim in codicibus dictiones has Rhinocerotis & Aegocerotis ubique inuenias. N. litteram retinere, quam quidem litteram à Grammatistis nescio quo, quod Graecum inodoratus aliquantum esset, atramento oblitteram animaduerti, uidelicet quod recentiores Graeci, quique Attice loquantur, Aegoceros Aegocerotis, & Rhinoceros Rhinocerotis enuntient, Neque tamen argutulus hic id animpendit, quin ignorare se confessus est, e Graeci fuisse olim gente, ut Siculos, Italicam nationem, ut Calabros, qui dicerent, Aegoceron, & Rhinoceron, & Minon, atque huiusmodi alia, indeque esse Rhinocerotis, Aegocerotis, & Minonis, quod Cicerone etiam ipse protulit, Accepta igitur à priscis Latinis terminatio haec Sicula mansit apud nostros, nec est cur auctetur, si quis more tot seculorum seruatum à maximis authoribus & ipse quoque seruauerit, quando cognitum, ac certum est graecos quoque authores Siculos scilicet, ac Brutios ita esse locutos. Cum etiam abunde notum sit, quanta inter graecos sit ipsos uarietas & terminandorum, & flexendorum nomnum. Quin etiam Germanicus Arateo in carmine protulit Aegocerus, ut cum ait.

” Et sedem Aegoceri Cythereius attigit ignis, Item

” Clara sagittiferi tetigit cum lumina signi

” Aegoceri semper caelo leuis exadit imber.

Audiui non semel, & quidem persancte iurantem, eruditum appri-

me, & observantem uetustatis hominem, se complures codices et Horatij, & Ouidij, & aliorum poetarum legisse pene uetustate ipsa consumptos, in ijsque scriptum observasse non Clivius, sed Clivius, non Didus, sed Didos, non Eratus, sed Eratos, quod priscis illis temporibus maiores nostri genitui casibus Græco more his in nominibus minime uterentur, cum qui Græce sunt Didoos, Eratoos, Clivoos, contraherent in o productum Didos, Eratos, Clivios, qui casus Attice sunt Didus, Eratus, Clivius. At nunc quis est e' literatoribus adeo compositis moribus, quin ora sinusque ipsos impudentius conspuat, ubi quem aliter locutum senserit. Me ipsum maledictis quoque incessum, nedum acius increpitum satis quidem scio, quod Sapho uno idest simplici tantum. P'. ac non uti à Græcis scribitur & ipse scripsissem, nec animadvertunt erudituli uiri Latinam linguam post. P'. statim alterum. P'. non admittere, cui tamen insit aspiratio. Itaque dum græci nimum esse uolunt, Latinum quid uelit, non uident, neque enim patribus, ac principibus illis Latine locutionis cura maior fuit illa, quam ut peregrina lenirentur nomina, uisque Palæmon uisurpat, quam ut Latinitatem muscarent, quo uoces lenius illaberentur in aures. hinc qui Græce est Οδυσσεύς, factus est Ulysses, Ἀχιλλεύς, Achilles, Αἴας, Ajax. Ἀσκληπιός Esculapius. Πόλυδανός, Polylux. aliaque id genus plurima, eo' autem uerborum, ne dicam ignorantie processum est à supinis quibusdam ingenijs, ut inobseruato Cicerone, ne dicam contempto mordicus incurserint, si quis ita locutus fuerit, uti coniunctiones has, Et si, & Quancquam præterquam indicatiuis temporibus coniunxerit, cum & optatiuis, & coniunctiuis modis passim coniunctas apud illum inuenias. Audite quæso æquo animo Ciceronem tam multis in locis non uni duntaxat modo, hoc est indicanti coniungentem, Ad Atticum enim quadam in epistola. Sed postea quam primum Clodij absolute leuitatem, infirmitatemque iudiciorum perspexi, deinde uidi nostros publicanos facile à Senatu disiungi, quancquam à me ipso non diuellerentur. Alia in epistola. Rhodum uolo puerorum causa, inde quam primum Athenas, & si Etesiae ualde restauerint. Ad Dolobellam quoque, Quancquam mi Dolobella (hæc enim iocatus sum) libentius omnes meas (si modo sunt aliquæ meæ) laudes ad te transtulerim, quam aliquam partem exhausserim ex tuis. Ad Seruium Sulpitium, Accedit eo, quod Varro Murena magnopere eius causa uult omnia, qui tamen existimauit, & si suis literis, quibus tibi Manlium commen-

dabat, ualde confideret, tamen mea commendatione aliquid accessio-
sionis fore. Ad Marcum Varronem, Etsi quid scriberem, non ha-
berem, tamen amico ad te eunti, non potui nihil dare. In primo Aca-
demicorum libro, Certe enim recentissima quæq; sunt correctæ et
emendata maxime, quanquam Antiochi magister Philo magnus uir,
ut tu existimas, ipse negaret. Item, Tertia deinde philosophiæ pars
quæ erat in ratione, et in differendo, sic tractabatur ab utrisque,
quanquam oriretur à sensibus, tamen non esse iudicium ueritatis in
sensibus, mentem uolebant rerum esse iudicem. Et in secundo de
Oratore, Erantq; multi, qui quanquam non ita se rem habere arbi-
trarentur, tamen quo facilius nos incensos studio dicendi à doctrina
deterrent, Libenter id quod dixi de illis oratoribus prædicarent.
Item se se, siquam gloriam peperisse uideatur, tamen si ea non sit ini-
qua merces periculi, tamen ea non delectari. Ad hoc Ciceronis testi-
monium et si aliud nullum abs te requiri certo scio, non præter-
mittam tamen quæ è Sallustio, Liuius, Tacitoq; mihi nunc in mentem
ueniunt, Sallustij enim uerba sunt hæc, Nam uide quidem regere pa-
triam aut parentes, quanquam possis, et delicta corrigas, tamen im-
portunum est. Et Liuij. XXVI. Itaq; quanquam omnibus omnia
deberet, præcipuum muralis coronæ decus esse eius qui primus mu-
rum ascendisset. Et libro. XXIX. Mauris inde secuti conuene-
rat retro ad Regem remissis, quanquam aliquanto minore spe mul-
titudinis nec unquam tantam rem aggredi satis auderet. Taciti au-
tem quæ sequuntur, Non numerauerim inter Germaniæ populos,
quanquam trans Rhenum, Danubiumq; confederint eos qui decu-
mates agros exercent. Item uera statim, et incorrupta eloquentia
imbuebantur, et quanquam unum sequerentur, tamen omnes eius-
dem ætatis patronos in plurimis et causis, et iudicijs cognoscebant.
Tamen hæc tolerabiliora. Discissum, dilaceratumq; ab iisdem sa-
tis scio haud indoctum hominem, quod particulam Nedum, ac Ne
modo, præponere sit in scribendo ausus, nec meminerunt Ciceronem
scribentem ad Atticum, nec Balbum et Oppium ad Ciceronem, co-
rum quidem alterum dixisse. Tu quoniam quartana cæres, et nedum
morbum remouisti, sed etiam grauedinem, te uegetum nobis in Græ-
cia siste, alteros uero, Nedum hominum humilium, ut nos sumus, sed
etiam amplissimorum uirorum consilia ex euentu non ex uoluntate à ple-
risq; probari solent. Liuius quoq; libro. XXIX. inquit. Hanno nequa-
quam satis ualido ne modo ad lacescendum hostem sed ne ad tuendos quæ-

- » à populationibus agros equitatu accepto id omnium primum egit, ut
 » per inquisitionem numerum equitum augetet. Nec alienum forte
 » fuerit Plinij quoq; uerba è nono naturalis historiae libro adducere.
 » Lolliam Paulinam quæ fuit Caij principis matrona, ne serio quidem
 » aut solenni ceremoniarum aliquo apparatu, sed mediocrium etiam
 » sponsalium coena uidi smaragdis, margaritisq; operam. Hæc autem
 » quanquam sunt huiusmodi, mouent tamen doctos uiros, Indignan-
 » tur enim non permitti sibi maiorum autoritate uti, tutoq; euagari
 » per orationis latinæ fines, qui latissimi quidem sunt, Nam etsi pos-
 » sunt conscientia ipsi sua contenti esse, tamen nescio quomodo præstan-
 » tibus in ingenijs usu uenit, quod in equis generosis, ut nolint pungi,
 » auerfentur flagella, ad scuticæ sonitum exæstuent, Nanq; ipsi etiam
 » reges muscas fugitant equidem memini, quin uidere quidem uideor
 » digladiantes grammaticos super Virgiliano uersu, qui est
 » Instar montis equum diuinæ Palladis arte
 Aedificant. Dum quid instar significet, parum intellegunt.
 Neq; enim Ciceronem animaduertunt scribentem ad Atticum.
 » Mearum literarum nulla est synagoge, sed habet Tiro instar septua-
 » ginta, & quidem sunt à te quædam sumendæ, eas ego oportet perspi-
 » ciam, corrigam, tum deniq; edentur. Et in oratore ad Brutum.
 » Nam inuenire, & iudicare quid dicas, magna quidem illa sunt, &
 » tanquam animi instar in corpore, Quid idem cum dixit Cicero ex
 » ore Antimachi in Bruto, Plato enim mihi unus instar est omnium,
 » an sibi uult aliud? quàm quod Platonis unius audientia idem uale-
 » ret apud eum, tantumq; haberet autoritatis, quantum si uniuersus
 » Atheniensis populus ad audiendum conuenisset, intentusq; recitan-
 » tem spectaret, quodq; inuentio, ac iudicium in oratore idem quidem
 » polleat, quod in corpore ipso animus. Verum hæc à nominis ipsius
 » deductione aliquanto sunt remotiora, Cum tamen & Cicero, et Vir-
 »gilius eam innuant, ut quæ instar aut sunt, aut habent, ea quasi ocu-
 » lis, ac menti instent, illisq; perinde, ut exemplar quoddam sint pro-
 » posita. Quod fabris, atq; artificibus usu uenit, qui propositum ad exē-
 »plar fabricantur, ad illudq; opus suum dirigunt, id quod Virgi-
 »lij uerba præferunt dicentis equum illum Troianum aedifica-
 »tum ea uastitate, ut quasi uasti imago montis fuisset proposita aedi-
 »catoribus, quam & ipsi imitarentur, et equus ipse illam referret, quod
 ipse alibi declarat cum ait.
 » Hanc tamen immensam Calchas attollere molem
 » Roboribus textis, cæloq; educere iussit.

Et Cicero

Et Cicero cū respōdet attico, habet Tiro instar septuaginta, an aliud significat? quā quod cum ipse efflagitaturum ab illo epistolarum nullum haberet penes se exemplum, originales quidem epistolae (sic enim hodie non pauci loquuntur) quasq; ipse dictasset, à Tirone asseruarentur, quodq; de exemplaribus illis ut pote archetypis exemplū esset sumendum. Idem Cicero declarat hoc apertius, scribens ad Varro-
 nem, Equidem hos tuos Tusculanos dies instar esse uitae puto, Ac si diceret uitae genus dierum illorum quibus fuisti in Tusculano, esse alijs uitae suae exemplum ac specimen debere iudico. Itaq; tum exemplar, tum exemplum uidetur instar significare, quod & Virgilius confirmat cum dicit, Quantum instar in illo. Recentiores tamen, ut Plinius Secundus, alia quadam ratione, uidentur hac usi dictione, neq; improprie tamen, neq; indecenter, ut cum ait de Traiano, Instar refectionis existimas mutationem laboris, nam & apud Cicero nem legitur, instar mortis, itemq; & alibi. Instar ultionis uideretur cernere laceros artus, truncata membra. Item maximum beneficium uertebatur in grauissimā iniuriā, ciuitasq; Romana instar erat odij, & discordiae, & orbitatis. PVDERICVS. Ego uero Petre Compater facile sum passus, egreferentem te Grammaticorum importunam diligentia euagatum longiuscule, omnis tamen dicendi oblectatio uacare debet tædio cum primis audientium, ac defatigatione, Quamobrem redeat iam Pardus ad insomnia, quo Horatianum illud punctum, dum iocis miscemus seria, è dictionibus his nostris, ab ijs qui audiendi nobiscum hic gratia confederint, referamus, sintq; posthac res inter nos Grammaticae, leuatio quasi quaedam rerum difficiliorum, quae in sermonem uenient, non autem differendi materia. PAR. Reuocatis me, ut uideo, Puderice ad somnia, uel potius aut impellis, aut trahis, Atq; equidem uereor ne de his differentem me uerius, ad somniandum adigas etiā uigilantem. Dicam tamen quae sentio, quaeq; ut probentur à multis desyderari quidē potest, utinam uero id consequamur ut à paucis. Externam quidem esse mentem putat Aristoteles, eamq; ueluti peregre aduenientem (ut sentire illum arbitror) in animos hominum illabi, idemq; animis praestare ipsis officium ad cogitandum, peruestigandumq; deniq; ad iudicandū, quod artificibus ipsis ad conficiendū destinatum opus praebet dextera. Ac mea quidem sententia perinde, ut de luce per orbem à Sole diffusa lumen oculis accenditur ad uidendum, atq; discernendum ea, quae oculis obiecta sunt, nam & lux externa, idest coelestis res est, eaq; caelo à Sole diffusa peregre ad nos aduenit, Sic à coeli ipsius, syderumq;

commotionibus, per eam quæ *συμπάθεια* Græce est, Latine contagione fecit Cicero, mihi magis placet appellare contagem, quando contagio in malam ac pestilentem hodie partem accipitur, sic inquam à cœli stellarumq; agitata perpetuo, animis nostris mens idest uis illa cogitandi tā acuta, & solers, tamq; etiā sibi constans, dono dei infunditur, Nec uero ea quæ nunc dico accipi sic uelim, ut non et ipse de Deo, deq; animæ immortalitate, eiusq; creatione ea sentiam, quæ Christiani sint hominis, & pij quidem hominis, sed differentem de somnijs, par est quædam tanquam somniantem asserere in medium. Neq; uero oblitum te illorum arbitror, quæ paulo à me ante dicta sunt de monitis, persæpe sanctissimus illis patribus à Deo traditis inter dormiendum. Ne igitur à proposita re discedam longius, Quæ in somnis offeruntur simulacra, & uisa, ea partim à cupiditate, studio, affectionibusq; hominum maioribus excitantur, quod uidemus etiam in canibus, & ut Claudianus ait.

- » Venator defessa toro cum membra reponit,
- » Mens tamen ad silvas, & sua lustra redit.
- » Furto gaudet amans, permutat nauita merces,
- » Et uigil elapsas querit auarus opes,
- » Blandaq; largitur frustra sitientibus ægris
- » Irriguus gelido pocula fonte liquor.

Est enim locum hunc Poeta ille luculentissime profectus, partim etiā à quadam tum colluuiæ humorū, tum malo ab habitu corporis, hiq; excitantur in corpore, cum dormitur, unde etiam uisa ac simulacra illa non nisi conturbata uidentur, & persæpe terrent, multum quoq; ad hæc ipsa cōferunt tempestates, syncerus ne sit, an perturbatus aëris ipsius status. anni quoq; partes, qualis est autumnus propter inconstantiam, ac uarietatem, ut in somnis quidem contingant ob has ipsas causas pleraq; omnia quæ nostrorum sunt sensuum, cū et uigilant, et exercentur. Quippe cum dormientes uidemur etiam cœnare, potare, Veneris rebus uti, ridere, lætari, timere, lacrimari, sequi, fugere, audere, denum quæ uegetantis, quæq; sentientis sunt animæ, pleraq; inter dormiendum ipsis in uisis accidere, ut hæc ipsa fere sine sympathia illa cœlesti fiant. At quomodo inquam fient, quomodo absq; syderum contage & cœli, uisiones illæ diuinæ quidem, ac sanctitatis plenæ? futurorumq; cognitionis, atq; (ut Christiani dicimus) arcanorum mysteriorum? Quemadmodum igitur mens illa cœlitus Sibyllis offertur, uatibusq; præclarissimis, perquam remotissimas quoq; res, nihilq; ad se spectantes, ne cogitatus quidem prius, nec concupi-

tas uates ipsi & prædicunt, & prævident. eundem ad modum cœlitus uisiones illæ offeruntur dormientibus, ijs quidem ut nullis occupatis aut curis, aut cogitationibus, ipsis uero sensibus ita liberis, ac uacuis, ut nihil utiq; humanum eis inesse uideatur. Sicuti recte quidem à poetis describitur furor ipse uaticinantium, qui quod præter humanos fiat sensus, furor est appellatus. Qui igitur in uatibus furor est, in dormientibus caret nomine. pie tamen magis quàm proprie à bonis quibusdam uiris, tum uisitatio, tum apparitio diuina dicitur, quasi Deus in somnijs illos inuiserit, aut numen ijs aliquod apparauerit quiescentibus. quo factum est, ut monita ipsa perrinde, ac diuino ex ore prolata, quidam appellarint oracula. Vt autem non omnibus, sed perquam paucis diuini illius spiritus concessa est familiaritas, uisq; ad uaticinandum, sic non multis est attributa somniandi ueritas, uel, ut rectius loquar, sanctitas, atq; castitudo. Quam paucissimam uel rarissimam potius existunt Poëtæ, quorum ingenij etiam uis e' cœlo manare credita est. Quibus itaq; diuinis cum uisionibus hæc inest familiaritas, & tanquam hospitij ius, & illa quoq; eisdem inest à cœlo informatio, accipiendis apta uisis, quæ de cœlo per contagem illabuntur. Quæ de re ab illis qui syderalis scientiæ, quæ ἀσποροῦσα græce dicitur, studiosi sunt, per multa traduntur, quæ nos ad illorum hac in parte disciplinam relegamus. Te ipsum equidem Pæule Prasici dicentem audiui sæpius, multum hanc ad rem conferre tum Veneris stellam, tum Iouis, magis autem Veneris, qualem scilicet à sese in genitura habuerit, præsertim aduersus signum illud, qualemq; signum illud fuerit, quod nonum tunc cœli locum tenuerit aut primum, cum quis in lucem uenit. Inter signa uero omnia, cui Virgo nomen est inditum, illud esse diuinationi huic quàm accommodatissimum, Quippe quod eam in constituendo corpore retineat temperationem fermentandis humoribus, qualem fermentationem esse oporteat fabricæ illius, quæ simulacrorum huiusmodi familiaris futura sit, atq; hospita. Omnino autem fermentatio illa corporis quæ bilis atræ secum habet permultum, rei huic est perquã appositæ, de cuius natura quedam etiam admiranda traduntur ab Aristotele, Ea enim ipsa terrenâ ob qualitatem, quod atro in uino apparet, ubi concaluit iâ, spiritum quandâ uberiore excitat, de cuius excitatione spiritus, et quidem uehementiores gignuntur. Atq; spiritus quidē ipse aerius cum sit (nā q' Græco noīe est ἀήρ, Latino dicitur spiritus) efficitur, ut quēadmodū p' aerē à natura ipsa uisus, qui oculorū est sensus exercetur, et qui aurīū est auditus, item et olfactus, eundē ad modū cōtagēs ipsa cœlestis, super-

ACTIVS

naq; illa affectio per aerem, perq; spiritus illos tantopere suscitatos se se insinuans exercet mentem in naticinantibus, plus tamen, minus ue, pro natura fermentationis ipsius, eiusq; temperatione, quod item efficitur in dormientibus, pro fermentationis eiusdem ratione & habitu, corporisq; illorū concretione. Ita q; neq; Augustinus summa tum doctrina, tum etiam sanctitate uir, neq; doctissimū ē nostris theolo-
g, neq; ē philosophis Stoici, acutissimū, ydemq; disputaces homines (utar enim nouo hoc nomine, quando eiusmodi Academia quidem fuit) somnia uisionesq; probare dubitauerunt, quæq; in somnis traduntur monita, quæ quidem etiam sunt qui uocauerint oracula, neq; defuere qui arbitrati sint, Prophetarum pleraq; per somnia eis, & oracula diuinitus demonstrata. Et Syllam felicissimum tum ciuem tum imperatorem consulenti Lucullo, in re militari quid seruaturus esset potissimum, somnia cum primis animaduertenda respondisse boni auctores tradunt. Hæc igitur Puderice siue suasus a te, siue compulsus, quando & Syncero satis iri factum intellegebam, de somnijs dixi, abstinebo a pluribus, ne quod paulo ante dixi uel uigilans uidear somniare. Quodq; Poetica uis naticinantium habetur persimilis, unde Poetæ & ipsi uates dicuntur, Synceri ipsius, Poeticæ quàm studiosissimū, uel Poetæ potius & quidem elegantissimū officiū neq; indignum fuerit, neq; ingratum, si et ipse confessus in hoc de Poëtis afferet in medium aliquid, quo confessores hos dormitantes iam auocet a somno, quando loquens ipse de ijs quæ inter dormiendum offeruntur, somnum iam uideor audientibus prouocasse. Quam ad rem locus ipse non minus quàm oratio hæc mea adhortari te debet Syncere Acti, quem et Panhormita olim Antonius dum uiueret, et senex nūc hic noster dignū uterq; uel iudicauere, uel fecere ipsi potius, in quo de omni disciplinarū genere disputaretur a doctis uiris, q non minus libenter, q ad eū sæpe conueniūt. **ACTIVS.** Et exuscitasti nos Parde a somno dum de somniorū natura et causis argute non magis quam uere differis, & nunc me ad dicendum excitas, deq; ijs præsertim studijs, quæ (quod pace dictum sit uestra) quāquā fateor esse communia, tamen quod in ijs ita laboraui hactenus, diesq; laboro ac nocters, sumq; sedulo laboraturus, si mea ea dixerim, uidear iure ipso dixisse. Est tamen hæc ipsa res maioris otij, curæq; uigilantioris, differere de Poeticæ excellentia, quo utar autem hoc uerbo, senis nostri auctoritas efficit, quem finientem sæpius audiui, Poetæ siue officium, siue finem esse, dicere apposite admirationem. Nihil autem nisi excellens admodum parit admirationem. Quod nisi tanta illa moueret Aristotelis

ret Aristotelis me maiestas, uel ausim abdicare à mediocritate Poëtâ, quæ tamen in hoc ipso alio quodam modo & requirenda est, & laudanda. Quodq; admiratio ipsa multis, ac maximis comparatur uirtutibus, quibus explicandis haud est satis idoneum nunc tempus, cum sit res ipsa multiplex, ac laboriosa admodum, multæq; animi pensionis, ne non Pardo tamen uel petenti, uel iubenti morem geram, eius attingam uel magis seligam eam partem, quæ tota uersatur in numeris. Esi numeri sunt ipsi & uerbis, quæ uersum constituunt, quibus inter nostros quidē emnere uidetur Virgilius. Numerus autem ipse cum primis, & mouet, & delectat, & admirationem gignit.

Eius autem prima illa laus est quod uarietatem parit, cuius natura ipsa uidetur fuisse uel in primis studiosa, quid enim uel inertius, uel, ut ita dixerim, oscitantius, quàm eodem semper sono, ac tenore syllabas, & uerba compangere? Quo uitio & posterioribus Poëtis sunt qui laborauerint, quæ res non minus modo illos reddidit admirabiles, uerum etiam longe minus graues. Siquidem ipsis & numeris, tum collidendis uocalibus, tum substinendo, ac remorando sono, aut contra uocabus syllabisq; præproperâ dis comparatur etiam dicendi quædam tum grauitas, tum ea quæ dignitas suo est nomine. quanquam harum utraq; artibus etiam alijs comparatur. Hæ autem admirationis ipsius præcipuæ quidem sunt nunc comites, nunc uero & duces. Quæ res quoniam exemplo quàm dictione fit manifestior, sumâ principio ex ipso Aeneidos uersum illum.

17 Multum ille & terris iactatus & alto.

Plenus hic quidē est uersus, canorus, grauis, numerosus, quæ laus tota existit de collisione uocalium statim percussa, eaq; ingeminata. Quod si dictionem eam subtrahas, quæ est, ille, ac dicas, Multumq; & terris iactatus & alto, mirum est, quantum de uersus ipsius dignitate, grauitate, magnitudine detrahatur. Quod quidem ipsum fit etiâ ob accentus unius detractiōē. Etenim pars ea, quæ est, multiq;, unū tantum secum adducat accentum, eūq; subinclinatū, at multi ille duos, quos utiq; collisio ipsa et coniungit simul ambos, et eos efficit tum pleniores, tum etiam magis sonoros. Videamus & alium, qui est,

18 Multa quoq; & bello passus, dum conderet urbem.

Qui si dicas, Multa etiam bello passus, tu met intelleges, quanta fiat sonoritatis immutatio & quidam quasi langor, ob soni ipsius exilitatem, quàm dictio illa, quoq;, non solū exterminat, uerū ipsum et auget & implet sonum, quem nequaquam etiam impleffet, si dixisset, Multa quidē et bello passus, nam paulo ante cum dixisset, Multum

ille, in ea quæ statim sequebatur copulatione, non erat à numeri plenitudine corruendum. dixit igitur, Multa quoq; nam tum, etiã, tum, quidem, sonum faciunt satis exile, contra dictio quoq; implet eum. Quo circa uel exquisitissime exigatur in Poeta literarũ delectus ac selectio. Habet autem uersus tot accentus, quot & uerba, & si particula, q; &, ué, non faciunt ipsæ per se accentum, sed illum ad se trahunt præcedentibus à syllabis. quæ re à grāmaticis dictæ sunt inclinatiuæ. Quo fit, ut quatuor hæc uerba, Multa quoq; & bello, quatuor etiam accentus habeant. at, Multa etiam bello, tres tantum. Nam præterquam quod sonant tenuiter, uno etiam superantur accentu, hæc ipsam autem soni, ac literæ plenitudinem, haud multo post, quod locus ipse ab illa esset alienus, Virgilius reiecit, solertissimorum aurium solertissimus subblanditor, dicens,

» - Tot adire labores.

Qui si obire dixisset, in asperitatem quasi quandã, & confragosum incidisset sonum, coniungens statim, tot & ob, cum alibi quod extellenda uox esset, dixerit,

» Et lituo pugnæ insignis obibat & hasta.

Tenuitas enim antecedentis syllabæ suffragio egere subsequenti uidebatur. Sed omitamus nunc quæ tum ad literas spectant, tum ad syllabas. Quid causæ fuit, quid inquam causæ? cur exponere se Virgilius maledicentiæ grammaticorum uoluerit, cum dicere,

» Fluniorum Rex Eridanus. - Maluit, quàm Eridanus fluniorum Rex, quod per uersum licebat, an quod aurium pluris faceret uoluptatem, quàm tetricum literatorum iudiciũ? Languet enim sic uersus, sordescitq; in ore quodammodo, consideratis præsertim, & quæ statim præcedunt, & quæ post sequuntur dictionibus. Quo circa implere illum maluit artificiosa uerborum commutatione. At uide de q; concinne inter dictiones quæ ambæ quatuor constarent è syllabis, interiecit, Rex, quæ est unius, quippe quæ post collocata, et structuræ ineptitudinem argueret, & sonoritatem illã tam suauem auribus ipsis inuideret. Hæc igitur è commutatione uersus ipse reditus est spectabilis, qui aliter ridiculus esset, atq; abiiciendus. Claudius sæpenumero Virgilius plures uersus sustinendo sonum, illumq; remoratur, ne ipsa aut deliqueat sonoritas, aut præcipitetur. at uide te obsecro q; apposite, q; studiose, præstruit tribus è dictionibus uersum, ijsq; dissyllabicis, & tanquam prima in acie spondeũ collocat solutũ quidem, ac liberũ, indeq; præterita secunda alterũ, atq; alterũ in tertia & quarta acie. Inter primum autem spondeũ, ac secundũ,

- unum quidem secunda in acie statuit dactylum, & ait,
 10 Tantæ molis erat Romanam condere gentem. & alibi,
 10 Siqua fata sinant, iam tum tenditq; fouetq;.
 At si inuertas, Molis erat tantæ, et, Fata sinant siqua, omnis illa uo-
 calitas iam exhalat, quod Virgilius ut prohibeat, solutum ab omni cō-
 nexione spondeum in principio collocat, ut alio in loco cum ait,
 10 Curru iungit Alesus equos. —
 Potuisset cum dicere, Iungit Alesus equos curru. Numeris tamen ma-
 luit, auribusq; consilere. Dilabi enim uidetur sonus, & penè fugere,
 cum dicit, Iungit Alesus equos, tali præsertim in loco, apparet enim
 Elegiacus semuerfus, contra uero consistit uox, et sibi ipsi præsidio est,
 ne (ut dixi) exhalet, ac diffluet, cum dicitur, Curru iungit Alesus
 equos. An se ipsum auresq; ignorauit suas Virgilius, cum dixit,
 10 — Bina manu lato crissans hastilia ferro.
 Cū enim hac in structura, singulisq; indictionibus disyllabis primas
 ad syllabas statuatur accentus, quadrato quasi agmine (quaterni nāq;
 accentus ē quaternis illis disyllabis dictionibus in acie simul prodeūt)
 quaterni simul accentus eodē spatio cōsonāt. At nihil generosum habu-
 erit, nihil selectum, si protuleris,
 10 Ferrea cum ualida crissans hastilia dextra,
 Plebeiusq; hic uersus fuerit, Ille uero Maronianus, Et cū alibi dixit,
 10 Contra tela furit. — An non poterat? Tela furit contra, sed noluit
 esse in accinendo præproperus. Sic cum dixit.
 10 Turno tempus erit. — &
 10 Parcæ fila legunt. —
 Possem hac in parte exatere ē somno aliquos, qui dormire mihi
 uisi sunt in hoc ipso genere numerorum, a quo quidem consilio lon-
 ge ipse sum alienus. Sat mihi fuerit, dum Pardo, uobisq; qui hic ade-
 stis morem gero, explicare paucis quæ sentiam, quæq; a me studio quo-
 dam Virgilianæ diligentiae fuere obseruata. Claudit penè iisdem
 numeris constructionem illam Valerius Catullus.
 10 Cum lecti iuuenes, Arguæ robora pubis
 10 Auratam optantes Colchis auertere pellem,
 10 Ausi sunt uada salsa cita decurrere pupi,
 10 Cæcula uerrentes abiegnis æquora palmis.
 Sane q̄ ridiculum uideatur, ac despicabile, si narrare incipias, Ausi
 sunt uada salsa cita decurrere puppi Cū lecti iuuenes. Ac nihilomi-
 nus Virgilius et ipse duce tamē dactylo (tāta est i numero ipso uis) in-
 cipit explicationē illā cōiunctis statim quinque uocibus, ijsq; disyllabis,

- » *Larga quidem semper Drance tibi copia fandi.*
Etsi alibi incipit à spondeo, ut,
- » *Salve sancte parens, iterum saluete recepti.*
Adeo ubiq; consulendæ sunt aures. An forte quod à conuicio exor
directur, remorari uocem magis, ac magis numeris illis quinques
eodem tenore, & spatio ingruentibus uoluit? Quod mihi quidem
satis fit probabile. An non idem ipse duce quidem dactylo à cre-
britate eadem numerorum cœpit, in enarratione illa tam eximij
apparatus?
- » *Primus init bellum Tyrrhenis asper ab oris*
- » *Contemptor diuûm Mezentius, agminaq; armat.*
Quo in loco rem ipsam ut magnam, ut horribilem futuram, quo
adequaret numeris, taliq; principio finis quoq; ut consonaret, intu
lit, Agminaq; armat. parum nanq; consumatissimus aurium eius sen
sibus uisum est, si concludisset, Agmen & armat, aut Agmina cogens.
Itaq; ab ipsis extulit pulmonibus, Agminaq; armat. Vide igitur qd
collisio faciat, suo in loco adhibita, quid artificiosus assultus contun-
dentium sese uocalium? Numerus igitur alibi sedatus esse debet, per-
inde, ut oratio, ut uerba, e' qbus oratio ipsa constat, quales sunt nar
rationes eæ, in quibus non exigitur uel magnificentia uerborum,
uel pondus sententiarum, sed paratur tantum audientium attentio,
ut Rhetores præcipiunt, qualis est illa,
- » *Conticuere omnes, intentiq; ora tenebant.*
- » *Inde toro pater Aeneas sic orsus ab alto.*
- » *Infandum regina iubes renouare dolorem.*
Fluunt uerba, labitur oratio, nihil confragosum, nihil cæsum, aut ex
arte ut uideatur collisum habens. Quid explicatione illa mundius?
- » *Sic fatetur lacrimans, classiq; immittit habenas,*
- » *Et tandè Euboicis Cumarû allabitur oris. Quid alia illa sedatius?*
- » *At regina graui iam dudum saucia cura*
- » *Vulnus alit uenis, & cæco carpitur igni.* *Fluunt itaq; numeri*
ipsi, quibus nihil profecto lenius, ut nulla uideatur ars adhibita, nul
la ipsi appareant cura temperati. At subrigendum superalium cum
fuerit, et magno tonandû ore, numeri ipsi conferti, tanquã conferta
in pugna milites esse debent, atq; ubi est opus ut & ipsi quoq; hor
rorem incutiant, quin & literæ, & syllabæ uasores conquirendæ
sunt, nonnunquam etiam asperiores, aut hiulcæ. Age quæso quid
tibi hac ipsa de exaggeratione uidetur?
- » *Iam Delphobi dedit ampla ruinam*

¶ Vulcano superante domus, iam proximus ardet

¶ Vaelegon, Sigæa igni freta lata relucet.

¶ Exoritur clamorq; uirum, clangorq; tubarum.

Quæ uerborum, quæ tum literarum, tum syllabarum selectio, clamor, clangor, uirum, tubarum, qui accentus pene quaterni tam accommodati, Sigæa igni freta lata. Quid ille qui e uestigio sequitur duarum dictionum ab eadem litera incipientium conuocalis sonus?

¶ Arma amens capio. —

An est Parde quod aures ultra exigat tuæ? Sed adhuc aduerte quæso admirabilem in ijs uerborum conquisitionem, uoces illæ ambæ dissyllabæ, clamor, et clangor à syllabis incipiunt rigidioribus, desinunt in horridis, illæ alteræ uirum, et tubarum, quæ copulationem finiunt in syllabis desinunt subobscuris, obscuritas uero omnis horrorem incutit, quod idem poeta seruauit in illa tempestate cum dixit,

¶ Clamorq; uirum, stridorq; rudentum.

Quo in uersu singulæ dictiones uersum constituentes, literam habent asperam, quæ multiplicata, horror quasi quidam gignitur loco illi debitus, ipsæ quoq; inclinatiue particulae, dum accentus ad se rapiunt, horrore etiam ipsi non parum adiungunt, clamorq; stridorq;. Quando autem properare numerus debeat, et quomodo properatio ipsa fiat, docet uersus ille,

¶ Atq; leuem stipulam crepitantibus urere flammis.

Cupiens enim poeta artificiosissimus flammarum, concremationisq; illius celeritatem numeris suis reddere, uersum è dactylis struxit, coegitq; dictiones celeritati perquam accommodatas. Quid? quod ut strepitum quoq; accensarum referret stipularum, selegit etiam syllabas interstrepentes, quales sunt primæ stipulae, et crepitantis, nulla arcessita collisione, aut adhibita inclinante particula. Rursus qua uia sistendum sit, et tanq; standum in acie, habent rei huius instar in sequentes uersus.

¶ Stabant orantes primi transmittere cursum. Et,

¶ Tum demum admissi stagna exoptata reuisunt. Et,

¶ Extemplo Aeneæ soluantur frigore membra.

Qua etiam ratione seruanda sit mediocritas, collocatio quidem ipsa dactylorum mustim, alternisq; cum spondeis monstrare potest, qualis scilicet est uersuum, qui sequuntur.

¶ Et mulcere dedit fluctus, et tollere uenta.

¶ Gens inimica mihi Tyrrhenum nauigat æquor.

¶ Talia perstabat lacrimans, fixusq; manebat.

» Illa solo fixos oculos aversa tenebat.

» Talia flammato secum Dea corde uolutans.

Quo tamen in uersu quasi erigere superalium iam pararet, trers illas disyllabicas dictiones in acie quasi media collocauit, omnis igitur illa siue dignitas, siue grauitas, magnitudoq; numerorum à numerositate ipsa gignitur accentuum, de dictionum collocatione, syllabarumq; delectu profecta. Quippe cum syllabæ, dictionesq; accentum, accentus uero numerû, numerus autē et plenum, et generosum, et admiratione dignum uersum statuatur. Quāquam autem ne dum Cicero ipse eloquentiæ pater accentum uocat, sed etiam literatores uniuersi, quorum quidem proprium est loqui de literis, syllabis, dictionibus, atq; earû qualitibus. utimur tamen hoc nomine eo libentius, qđ canere dicuntur Poetæ, & Virgilius exordiens uerbo est hoc auspiciatus, Arma uirumq; cano. Licet uidere in uersibus, quos paulo post afferam, quandam quasi fluctuationem, nunc sistentium, nunc profluentium dictionum, quā e re necesse est, ut accentus quoq; ipsi incertitudine, ac uarietate fluctuent sua, inuicemq; alternentur.

» Quis globus o cines caligine uoluitur atra?

» Ferte citi ferrum, date tela, & scandite muros.

» Hostis adest, eia ingenti clamore per omnes

» Condunt se Teucris portas, & moenia complent. Alibi,

» Sternitur infelix Acron, & calabus atram

» Tundit humum expirans, infractaq; tela cruentat.

» Atq; idem fugientem haud est dignatus Orodem

» Sternere, nec iacta, cœcum dare cuspide uulnus.

» Obuius aduersoq; occurrit, seq; uiro uir,

» Contulit, haud furto melior, sed fortibus armis.

» Tum super abiectum posito pede nixus, & hasta,

» Pars belli haud temnenda uiris, iacet alius Orodes.

» Conclamant socij lætum Pæana secuti,

» Ille autem expirans non me quicunq; es inulto

» Victor, nec longum lætabere, te quoq; sita

» Prospectant paria, atq; eadem mox arua tenebis,

» Ad quæ surridens iusta Mezentius ira,

» Nunc morere. ast de me diuûm pater atq; hominum Rex, Viderit.

Quæ igitur uocum uarietas. accentuumq; fluctuatio his sit in uersibus ipsi uidetis. Dicentem audiui sæpius senem hunc nostrum, quoties locus incideret aliquis, in quo sordescere posset oratio, numeri; relanguescere, sustentandum illum esse crebritate accentuum, nō

minus quàm uerborũ delectu, quibus spondei quidem permixti essent, eosq; ueluti grauem armaturam primos statui in acie oportere, inde dactylos summitti, qui tristitiam illã exhilararent. Quod ipse secutus esset in toto illo loco, qui est de Pristice.

- 11 Ipsi de rate turrigera, aut e' puppibus altis
 12 Ferratis instant hastis, iacuntq; tridentes
 13 Pinnigeros, imo referunt sese icta profundo. Nec multo post,
 14 Agmina perturbat, uideasq; indagine in una
 15 Virgeri armentum uasti æquoris. ille trucidat
 16 Ense ferox, hic sublata secat ossa securi,
 17 Aut unco irahit ad litus, prædaq; superbus
 18 Ingentis media tauros resupinat arena. Post etiam subdit,
 19 Hic latis strata in tabulis, suffixa uæ ad uncas
 20 Ferratos, duplica horrescunt pendentia dorso,
 21 Et squamosa rigent duris ad tergora pinnis,
 22 Vrbs ipsa armentum ad Nerei, & spolia effera currit,
 23 Ac montana ruit longe ad spectacula pubes,
 Extulit idem hic exilem sane rem, solis quidem numeris, delectu ta-
 men uerborũ adhibito, conquisitisq; rebus aliquanto remotioribus, in
 primisq; literarũ sonis, e' quibus numeros et graues, et plenos elicit,
 24 Ast Tingin, Bochiq; domos, habitataq; Mauris
 25 Tecta, deosq; humeris, cœlumq; Atlantæ ferentem,
 26 Insignisq; auro & ponus radiantibus hortos
 27 Hesperidum, ac desertæ siti Getula, leonumq;
 28 Arua fame, Mars armipotens, & Scorpius ardens
 29 Inspectant læti cœlo, & sua iura tuentur,
 30 Hic chelis, ille ense potens. -

Quid autem exilius? quàm quod dicturus erat, Getuliam ac Tin-
 gitanam subiectas esse Scorpio? Afferam & alium locum huius simi-
 le, cum dicturus esset Africam, ac Numidiã Cancro esse subiectã,

- 11 Ac Cancer, noctisq; decus Latonia uirgo
 12 Lotophagum sedes tenet, & quos Bragida saltus,
 13 Infidusq; secat Cyniphs, & punica late
 14 Litora, quãq; uagus se soluit in æquora Triton
 15 Et formidatas olim Carthaginis arces,
 16 Ac latebras Masinisa tuas, cœnaq; antra leonum.
 Scimus etiam eundem ipsum fuisse sollicitum eo de uersu, qui est in An-
 dromeda.
 17 Virginibus præferre maris sese ausa, suumq;

ACTIVS

- ⁂ *Ostentans decus.*— Sic enim initio scripserat. Verum quod tristem iudicaret ac lugubrem materiam, tarditate potius numerorum, quam festiuitate prosequendam esse ab exordio praesertim ipso, commutatis dictionibus remoratus est celeritatem, Etenim, ut Aristoteles etiam asseuerat, celeritas acumen soni gignit, tarditas grauitatem. Itaq; subtracta inde dictione quadrisyllaba, ac commutatis locis, collocauit ibi dictiones disyllabas quidem duas, adiectq; statim monosyllabam, ac dixit,
- ⁂ *Ausa maris se uirginibus praefere, suumq;*
- ⁂ *Ostentans decus, aequoreas armare sorores.* Quo factum est, ut Tenor ipse primi pedis, qui uno constabat ex accentu, ac stuitabat, altero statim adiecto substantaretur, atq; ingrauesceret. Siquidem e Virginiis, unus tantum consonabat accentus, At *Ausa*, cum unum ex sese accentum esset & quidem circumflexu, Maris alteru, eumq; acutum, efficitur ut sonus ipse dactylicus duplicetur, Quae e re tenor ipse & sistitur, & ingrauescat. Idem hoc seruauit alio in uersu, q primo fuerat,
- ⁂ *Et de marmoreis guttas stillare colūnis.*
Cumq; iudicaret eo in loco opus esse soni remoratione, usus est eade commutatione dictionum,
- ⁂ *Et guttas de marmoreis stillare columnis.* Numerus enim ille e Marmoreis, quadrisyllaba dictione constitutus quod esset ipse festinantior, reddebatur aliquanto fluentior & pene lubricus, at terni illi accentus tribus e dictionibus constati, confertimq; assonantes, alter alteri, quasi manum de proximo sibi porrigunt, aciemq; ipsam sustinent. Attulimus hoc praesertim in loco e senis nostri libris exempli, quod consilia eius ex eodem ipso cognouimus. Nam ueterum poetarum, Virgiliq; ipsius suspicari quidem illa tantum possumus. Inest et suu quoq; numeris decoru, ut cum uel aspera, uel suauis, uel miserabilis, uel iucunda res, uel grauis, uel contra leuis uersatur in manibus, uel suis alijs affectibus mista, et temperata. Vide igitur qbus Virgilius usus est numeris in prognosticatione illa futurae tepestatis,
- ⁂ *Heu qui nam tanti cinxerunt aethera nimbi.*
Ad metum, ad dolorem, ad ducis curam exprimendam coegit tres simul monosyllabas dictiones, summisit deinde disyllabam post alteram, atq; alteram trisyllabam, Iunxitq; quatuor simul spondeos. Quid hac aut uerborum conquisitione diligentius, aut animi conquisitione grauius? Nec me quorundam autoritas mouerit asseuerantiu a Virgilio scriptum *Heu qd, non, qui, cum nos iudicemus, neq; qd,*

neq; quid, sed qui fuisse à Virgilio scriptum. nam & litera. D. plusculum nescio quid sonat, quod hic ipse numerus nunc renuit, & quia, breuitate plusculum festinat sua, cum uox ipsa uideatur in dolore sistenda. Sed de hoc sit suum cuiusq; iudicium, nostra quidem hæc est opinio. Decorandos igitur ad numeros tum literæ, tum syllabæ, nedum uerba integra maximum habent pondus, et quod nō multo ante diximus in illo uersu.

» Insequitur clamorq; uirum, stridorq; rudentum.

Nulla ex illis dictionibus asperiore caret litera. Nāq; aliarum principium, aliarum finis, aliarum & principium, & pausa trahit se cum asperitatem literæ rigidioris. Quid quod cum in tempestate obscuritas terrorem augeat, uirum, & rudentum ultimæ sonant etiā nescio quid subobscurum. An impendite quæso uersus illius numeros, qui est,

» Monstrarat caput acris equi. sic nam fore bello

» Egregiam, & facilem uictu per secula gentem.

Qui præcedunt tres uersus, & huius ipsius dimidium tribus clauduntur accentibus, ijsq; dissyllabicis. Ne igitur à grauitate descisceret sua, conflauit binis è monosyllabis, totidemq; è dissyllabis dictionibus accentus quatuor, quodq; satis est rarum, octo uersum illum locupletauit accentibus, quo fit ut tardius pronuntietur, tarditas autē, ut diximus, grauioris est soni causa, p̄inde, ut acutioris celeritas. Ac tū autem et graue in ijs quæ auditus sunt, habentur à Phisicis opposita. Qua tamen in re, quo modum retineret, copulauit statim binos dactylos, qui tarditatem illam moderarentur. Sunt autem uersus hi.

» Lucus in urbe fuit media lætissimus umbra.

» Quo primum iactati undis, & turbine Pœni

» Effodere loco signum, quod regia Iuno

» Monstrarat caput acris equi. sic nam fore bello

» Egregiam, & facilem uictu per secula gentem. In tertio quoq; loco digne idem fit uocalium concursus. ut,

» Ni faciat maria, ac terras, cœlumq; profundum. ut item,

» Contigit oppetere. o' Danaum fortissime gentis. & ut,

» Erramus uento huc & uastis fluctibus æti.

Magnam utiq; grauitatis partem amiserit, si mutaueris,

» Erramus uento & uastis huc fluctibus æti.

Itaq; hoc quidem modo erit hiatus ipse copulandi tantum necessitate factus, ille uero implendi, ac sistendi sonoris gratia, ab arteq; perfectus. At in quarto & quinto pede quoties fit, atq; in sexto & ad

pausam, & uersus ipse suo cum numero mirifice assurgit, quadam et cum magnitudine, & rara quaedam inde comparatur numeris ipsis dignitas, quod uersus illi declarant.

- » Franguntur rem, tum prora auertit. Item,
- » Et uera incessu patuit dea ille ubi matrem. &
- » Fundamenta locant alij, immanisq; columnas
- » Rupibus excidunt, scenis decora alta futuris. &
- » Troes te miseri, uentis maria omnia uecti. &
- » Omnibus exhaustos iam casibus, omnium egenos. &
- » Senus ubi Aeacidae telo iacet Hector, ubi ingens. &
- » Contemptor diuim Mezentius, agminaq; armat. Item,
- » Aerea cui gradibus surgebant limina, nexaq; Aere trabes. -
- » Et magnos membrorum artus, magna ora lacertosq;
- » Exiit. - Item,
- » Iamq; iter emensi turres ac tecta Latinorum
- » Ardua cernebant. - &
- » Inferitur uero nucis e' foetu arbutus horrida,
- » Et steriles platani malos gessere ualentis.

Afferit autem raritas haec hianti cum insequenti uersu non sine aurium uoluptate, etiam dignitatem. nam & nouitas delectat ipsa per se, & assultus ille hinc uersum inchoantis, illinc terminantis uocalis suam quoq; uocalitatem auget, qui fit praesertim absq; detractio-
ne, ut in illis,

- » - Classemq; sub ipsa
- » Antandro, & Phrygiae molimur montibus Idae. &
- » Talem diues arat Capua, & uicina Veseuo

» Ora iugo. - In horum autem uersuum commemoratione no possum non ridere opinionem uel asseuerationem potius eorum, qui dicunt fuisse a Virgilio scriptum, Vicina Veseuo Nola iugo, mutatum uero post ob denegatam sitienti aquam. Neq; enim Virgilius qui Nolanum plane agrum sterilem nosset, minimeq; triticum alere, sed milij solius, ac secalae feracem, inter fertiles eum numerasset, Campanoq; coniunxisset, quin uicinam ora nominans, campos inuuit Aceranos, qui sub ipsum iacent Veseuum, oca sum uersus, suntq; fertilis simi. Suos igitur numeros suorumq; concentuum suauitatem sequebatur cum scripsit, Vicina Veseuo Ora iugo. Collisio igitur uocalium quam & Contusionem, et Concursum a re ipsa uocare possumus fieri singulis in pedibus, eorumq; concisionibus potest, uocamus autem concisiones, ipsas pedum inter se complicationes, Graece nomen ha-

bent à numero syllabarum Tritimemeris, Heptimemeris, Enneamemeris, eaq; duobus fit modis, cum aut eadem concurrunt uocales, aut cum diuersae ubi eadem se se collidunt, extrudunturq; e' uersu altera, ea tum Ademptio, tum Extrusio recte uocatur, non minus fortasse proprie Explosio. Ipsum autem Concursum Cicero Hiatus uocat, & uocales ipsas dicit hiare, At cum permanent, neq; truduntur loco, Boatum sunt e' litteratoribus qui uocauerint, rectius utiq; Complosio uocabitur, quod e' res ultu geminetur sonus, ut in illo.

Ter sunt conati imponere Pelio Ossan.

n Ipse uero res ultus loge minor existit, cum e' diuersis fit uocalibus. ut, Ionio in magno. —

n Atq; ego quidem libere uobiscum ut loquar, praeterquam quod Graecam habet imitationem, affertq; uarietate, quae per se ipsa delectat, & naturalis est, non uideo, cur à Latinis Complosio magnopere sit probanda, cum uix delectet nisi in ijs quae à Graecis sunt accepta. qualis ille uersus.

Glauco & Panopea & Inoo Meliartae. &

n Dardanio Anchisa. — &

n In Actaeo Aracynitho. Raritas tamen ipsa & quam dixi na-

n rietas potest reddere illam & uenustam & suauem, suo tamen accommodatoq; in loco, ac uerbis idoneis. Cum autem concursus fuerit in primo pede, ea e' re numerus ipse fit solidior, cum quadam etiā iucunditate, praesertim ubi eadem concurrunt uocales. ut,

Ille ego qui quondam, — &

n Ergo omnis longo soluit se Teucria luctu. &

n Illi indignantes magno cum murmure montis.

n At cum diuersae uocales hiant, numerus solidescit ipse quidem, non eadem tamen cum uoluptate audientium. ut, Credo equidem nec uana fides. — &

n Cuncta equidem tibi rex. —

n Solidiorem autem, stabilioremq; numerum inde fieri manifesto apparebit, si dixeris, Cuncta quidē tibi rex. Qua e' re numerus ipse statim languescet. Interdum collisione ex ipsa uel extruduntur, uel exciditur potius integra syllaba, uel eius bona pars, idest uocalis cum consonante littera M'. ut,

n Postquam introgressi. — &

n Illum expirantem transfixo pectore. Item,

n Illum & labentem Teucri.

Ex hoc si detraxeris. Et deq; altero. Ex dixerisq; Illum labentem

ACTIVS

Teucris. Illum spirantem transfixo pectore, curtum nescio quid aures statim offenderit. Hoc autem ideo dicimus, quod non ubiq; collisiones ipsæ sunt necessitate carminis, sed arte potius, atq; aurium obsequio, idest numerorum gratia. Cur autem syllabæ ex uocali & M. compactæ deturbentur ubiq; nunc è uersu (nam priscis illis seculis non semper excludi esse solitum) uersus ille Ennianus docet,
 Et milia militum octo. —

Videtur causæ illud esse, quod propter M. terminalem, obtusum nescio quid, ac subobscurum sonent, quod aures uix patiantur in fine uocum. Itaq; nec mirum est si è dictione, Sed, quæ olim fuit sedum, de truncatio facta est, quando populi quidam finalem. M. compluribus è dictionibus sustulere, Quod ipse aliquot in monumentis summæ uetustatis animaduerti, ut Beneuenti in lapide, in quo scriptum est. INFELIX FATV, PRIOR DEBVI MORI MATER, ET TELESIÆ, MATER MISERA HOC MONVMENTV EXTRVXIT OLYMPIAS AMENS, in quibus & fatum & monumentum, sunt absq; M. referam uerba epigrammatis. APOL LONIA QVÆ VOCITABAR LAPIDE HOC INCLV SA QVIESCO, VNVM SORTITA MARITVM, SERVA VI CASTA PVDOREM, MATER MISERA HOC MONVMENTV EXTRVXIT OLYMPIAS AMENS. An non prisci illi fecerunt gelu, & cornu, quæ prius erant gelum & cornu? quorum priori Lucretius non semel utitur. Iidem literam. S. frequē tissime explodebant è uersu, ut idem Lucretius testis est. Cræci terminationibus ijs carent, quæ in. M. desinunt, Latinis autem eæ sunt familiarissimæ, & ut aduerti etiam Aethiopibus. Sed redeamus unde digressi sumus, Eiusmodi quoq; literarum hiatus sunt in secundo pede sustentandi tenoris, atq; implendi numeri gratia, etiã cum dignitate, nullam tamen ob necessitatem, ut in illo.

- Ductoresq; ipsos primum capita alta ferentis.
 Potuerat enim dicere, Ductores ipsos, & in illo,
- Præterea, aut supplex aris imponat honorem? Videbitur autem tenor ille staccescere, si dixeris, Præterea, supplex uel aris imponat honorem. Cū in illa collocatione non solum hiet. A. uerū alterū. A. qd est primū elementum in uoce, aris, de proximo loco hiatus ipsum assonando adiunget. In tertio quoq; maiore fit cū uocalitate, ut,
- Ni faciat, maria ac terras cælumq; profundum. Sordeſcet planē numerus, si dixeris,
- Ni faciat, pelagus terras cælumq; profundum.

At in quarto

At in quarto & quinto pede quoties fit, in sexto item, & uersus ipse mirifice assurgit, quædam etiam cum magnitudine, & rara quædã inde comparatur numeris ipsis dignitas, quod declarant Virgili-
ni illi,

- » Hæc ait, & dicto citius tumida æquora placat.
- » Fundamenta locant alij, immanesq; columnas
- » Rupibus excidunt, scænis decora alta futuris.
- » Et uera incessu patuit dea, ille ubi matrem
- » Agnouit, tali fugientem est uoce secutus.
- » Troes te miseri uentis maria omnia uecti.
- » Omnibus exaustos iam casibus omnium egenos.
- » Sæuus ubi Aecidae telo iacet Hector, ubi ingens.

Hiatus etiam ille atq; complosio quæ fit cum in sequenti uersu, ut dictum est, raritate sua affert etiam cum aurium uoluptate dignitatem. Nam & nouitas quasi repente edita delectat per se, & assultus ille hinc uersum inchoantis, illinc terminantis uocalis suam quoq;

- » uocalitatem accumulatur, ut,
- » -It clamor ad alta, Atria.- &
- » Expectata dies aderat, nonamq; serena
- » Auroram Phætonis equi iam luce uehebant. &
- » Famaq; finitimos, & clari nomen Aestæ Excierat.- &
- » In medio sacri tripodes, uiridesq; coronæ,
- » Et palmæ pretium uictoribus.- &

-Manifesto in lumine uidi, Intransit muros.- Verum ego longior forte & ambitiosior explicandis his fui, feci hoc tamen eo libentius, quod scriptum de his adhuc sciam a nemine. Quanquam & multa quoq; a me præterita sunt, quæ post alij & inquirent ipsi acutius, & apposite magis explicabunt. Sat etiam scio, esse e uobis longe quam ego sum rerum harum qui sint studiosiores. Itaq; quod hic conuenerimus te præsertim Parde authore, relinquendus est cuique suus etiam dicendi locus. PAR. Mihi quidem Syncere Acti si inficias irem, satis a te non esse factum, inique fecerim. Satisfecisti profecto, nec minus docte, quam copiose. Sunt uero etiam qui uultu iam ipso præferant allaturos aliquid, quod se, quod hoc ipso conuentu dignum iudicent, quodq; locus quidem ipse uel exigit sedentibus nobis, uel etiam per se postulat. Atq; ut risu ex ipso præsentio, Summontius hic noster egregium aliquid meditatus iam exurgit, uerecundiaeq; est tuæ, dare locum dicenti, SUMMONTIVS. Ego uero Parde arbitror Syncerum nostrum multa nos celare uelle, quo

post, ut mercatores consuevere, longe pluris uendat, quod in arca-
sepositum est, uiliori merce iam diuendita. Explicasti uel enucleasti
potius nobis Acti, & quidem non iucunde minus quam memori-
ter Hiatus et Explosiones, quiq; inde gignantur numeri, quotam autē
partem Poeticæ? Virgilianæq; potissimum numerositatis? Resera igitur
arcas, mercemq; nobis selectiorem explica, qđ te per manes ipsos
Virgilij obtestatus oro, perq; locum in quo ille iacuit, quem ipse &
inuisis sæpissime, & reuerendissime ueneraris. **ACTIVS.** Per
calluisti Petre Summonti, qua me esses arte eam ad rem tracturus,
quæ fuerit ab hominibus nostris hactenus uel omnino despecta, uel
parum certe animaduersa, aut cognita, dū mercatorum mecum exē-
plo uteris, atq; consuetudine. Scis enim nobilitas hæc nostra omnis
ab mercaturæ ipsius nomine quantopere abhorreat. Ne tu me igitur
aut mercatorem existimes, aut auarum, explicabo consilia tibi mea,
quæq; indagandis Poeticis numeris a me fuisse diligētius obseruata.
non ut arbitrer me tamen affectum, quod & ipse uoluissē, & uos
forte audire nunc expectatis. Prosequar itaq; susceptam de nume-
ris ipsis partem, quodq; per Virgilij tantum me es manes obtestatus,
Virgilij fere unius exemplis agam, quando unus hic de nostris Poe-
ticarum uirtutum instar est omnium, ac maxime numerorum. Omni
no Poeticus numerus carminis ipsius structuram sequitur, structura
uero ipsa constat e' dictionibus, dictiones autem accentum constituunt,
singulæ singulos. ipsi quoq; accentus dictionum, ac syllabarum se-
quuntur tempora, quibus & lenitas adiuncta est, & lenitati con-
traria asperitas, aliæ item qualitates pro syllabarum natura, litera-
rumq; e' quibus sunt dictiones constitutæ. Vna quæq; autem dictio
aut ex una tantum, aut e' duabus, aut etiam e' pluribus constituitur
syllabis, sigillatim tamen omnes unico duntaxat a' Grammati-
cis suoq; signandæ dicuntur accentu. Sunt uero accentus ipsi duo, sibi
e' fronte aduersi, alter Acutus, Grauis alter. quodq; in hac controuer-
sia liceat medium quoq; aliquod constituere, q' mediū est accentus, ex
hisq; cōflatur duobus, et dictus est, et habitus moderatus, nomine alio
Circumflexus, quod nomen ductum est a' propria eius peculiariq; in-
scribendo nota. Tempora igitur syllabarum sint cum tantum duo,
breue, ac productum. ex hoc id existit atq; efficitur, una quæq; ut syl-
laba aut breuis sit, aut producta, nonnullæ tamen cōmunitate quasi
quadam præditæ et produci possunt, et spatio enuntiari breuiori. His
igitur in hunc modū explicatis, ad usum numerorū uenio. qua in re
nihil tam aut exigitur, aut spectatur, quā uarietas, cū enim omni

studio fugienda sit satietas, ea ne sequatur, varietas ipsa præstabit. Cōplicationes autē sententiarū et nexus illi qui tum sentētiās ipsas, tum sententiarū partes ac mēbra cōnectunt, et in sequētibz uersibus per gradus quasi quosdā ductas eas claudūt, ut nūc alterū, nūc tertium uersum catena quasi quadā uinciāt, assidua ē cōtinuatione uiciū satietatis præcipue afferūt, quæ ut raræ, ac suis quibusdā in locis terminatæ demulcent aures, sic e' contrario continuatæ ubi fuerint, satietate afficiunt. Ponam uersus aliquot e' Proserpina Claudiani, Poætæ tum summū quidē studiū, tum magni etiā exercitatioq; ingenij, q; sunt.

- » Dux herebi quondam tumidas exarsit in iras
- » Prælia moturus superis, quod solus egeret
- » Connubio, sterilesq; diu consumeret annos,
- » Impatiens nescire torum, nullasq; mariti
- » Illecebras, nec dulcē patris cognoscere nomen.
- » Iam quæcūq; latent ferali monstra baratro,
- » In turmas aciemq; ruunt, contrāq; Tonantem
- » Coniurant Furie, crinitaq; fontibus hydrys
- » Thisiphone, quatiens infausto lumine pinum,
- » Armatos ad castra mouet pallentia manes
- » Pene' reluctanters iterum pugnantia rebus
- » Rupissent elementa fidem, penitusq; reuulso
- » Carcere, laxatis pubes Titania uinclis
- » Vidisset coeleste iubar, rursusq; cruentus
- » Aegeon positus arcto de corpore nodis
- » Obuia centeno uibrasset fulmina motu.
- » Sed Parcæ uetuerē minas, orbīq; timentes
- » Ante pedes soliumq; ducis fudere seueram
- » Canitiem, genibusq; suas, cum supplice fletu
- » Admouere manus, quarum sub iure tenentur
- » Omnia, quæ seriem fatorum pollice ducunt,
- » Longaq; ferratis euoluunt secula pensis.

His autē uersibus auspiciatus est singularis Poætæ narrationē sui carminis. delectat autem carmen ipsum, nā et spatatur libere, et cōstat sibi ipsi, quanquā in uerbis præsefert nimū fortasse studium eorum conquirendorum. Exemplum tamen Virgilij si iusta ponatur, admonebit nimæ nos continuationis nexū ipsorū, de quibus nunc loquimur.

- » Vix e' conspectu Siculae telluris in altum
- » Vela dabant læti, et spumas salis ærereuebant.
- » Cum Iuno æternum seruans sub pectore uulnus

ACTIVS

- » Hæc secum, me ne incepto desistere victam,
 » Nec posse Italia Teucrorum auertere regem?
 » Quippe uetor fatis? Pallas ne exurere classem
 » Arguam, atq; ipsos potuit submergere ponto,
 » Vnius ob noxam, & furias Aiacis Oilei.
 » Ipsa Iouis rapidum iaculata e nubibus ignem
 » Disiectq; rates, euertitq; æquora uentis,
 » Illum expirantem transfixo pectore flammam
 » Turbine corripuit, scopuloq; infixit acuto.
 » Ast ego quæ diuim incedo regina, Iouisq;
 » Et soror, & coniux una cum gente tot annos
 » Bella gero et quisquam numen Iunonis adoret
 » Præterea, aut supplex aris imponat honorem?
 » Talia flammato secum dea corde uolutans
 » Nimborum in patriam, loca foeta furentibus austris
 » Aeoliam uenit. hic uasto rex Aeolus antro
 » Luctantem uentos, tempestatesq; sonoras
 » Imperio premit, ac uinculis & carcere frenat. Versus sunt ferè toti
 dem, Locus ipse satis similis, hic præsefert summum numerorum, ac
 uarietatis studium. Ille unius connexionis, uersuumq; complicando-
 rum, ut præterquam qd à dictione monosyllaba coepit, quæ est. Dux,
 ut Virgilij. Vix nullum eius sit exemplum secutus. Ipsius autem
 complicationis qui sunt nimio plus studiosi, eorum quæ admiratio-
 nem præcipue pariunt, ut obliuiscantur necesse est. Excurrit ille tan-
 quam populabundus, nec sistens aliquando pedem, nec ut regionem
 circumspectas, sui ipsius rationem habet. At Maro seruandæ graui-
 tati intentus, secundum statim uersum refert uocibus duarum, syl-
 labarum, e quibus octo accentus extudit, & ad quintum pedem e syl-
 labis, re & ru, inuicem sibi alludentibus pene expressit remorum
 strepitum quæ annominatio quasi quædam mirifice blanditur auri-
 bus. Ad hæc singulis pene uersibus sensus suos & grauiiter, & ma-
 gnifice claudit, sistitq; pro tempore, ut cum ait.
 » Hæc secum. - & cum,
 » Quippe uetor fatis. -
 Ac ne uarietatis appareret immemor, post uersus aliquot tam appo-
 site structos, tam exanissim quadratos, insonuit uersum longe illo-
 rum dissimilem.
 » Vnius ob noxam, & furias Aiacis Oilei.
 Quid, quod ubi connexionibus utitur, stat, ut,

Aeoliam

» Aeoliam uenit. — Et,

» Circum claustra fremunt. —

Ille uero praeteruolat, sua tantum excursioni deditus, nullo hiatu uel ad offerendam uocem, uel ad sistendum tenorem usus. At Virgilius, ad stabiliendum etiam numerum, quaternos ad spondeos bis diuertitur, in altero uersu explosionem adhibens.

» Illum expirantem transfixo pectore flammis. In altero, hiatu nullo usus.

» Luctantes uentos, tempestatesq; sonoras. Quid cum summisit,

» Illi indignantes magno cum murmure. Et,

» Ni faciat maria ac terras. —

Quantum utroq; hiatu addidit numerorum grauitati? Quid quod dissyllabarum dictionum memor, illarumq; numerositatis quater illos arcessiuit in auxilium, nunc senos, ut,

» Vela dabant lati, et spumas salis aere ruebant. Nunc quinos,

» Circum claustra fremunt. celsa sedet Aeolus. Alibi quaternos, ut,

» Quippe uector satis Pallas ne. — Alibi ternos, ut

» Secum Dea corde. — In delectu autem uerborum ac selectione

Virgilius iudicari potest et studiosus, et prudens. At ille rancidum nescio quid uidetur sapere. Verum de delectu, ac structura dicere ocij est maioris, operaeq; magis elucubratae. Varietas igitur affert suum numeris ornatum, ac decorem, eaq; paratur multis ac diuersis modis, de quibus in uniuersum praeci hoc a me potest, ne scilicet iisdem in numeris sit diutius consistendum, quo satietas prohibeatur, ne uerba longa de continuatione fatigantur, quo uitio non pauci laborant. Particulatim autem attingam complura, nam omnia, infinitum penè id esset, nec necessariū iudico, quādo uia ipsa e paucis commostraris satis patefiet, uobis praesertim, quibus studia haec sunt familiarissima. Vni syllabae uoces, et inchoandis et finiendis uersibus uarietatem afferunt numerorum, ualideq; illos sistunt, si a spondeis foneatur, auspicando praesertim uersu. stabiliunt enim sonorem, qui unus est in unius syllabae uoce, quod Virgilius frequentissime seruauit in principijs enarrationum praecipue, ut,

» Vrbs antiqua fuit. —

» Est in conspectu longo locus. —

» Rex arua latinus. —

» Est specus ingens. —

» Est curuo anfractu uallis. —

» Ut belli signum. —

- » Sic fatur lacrimans—
 » At regina graui—
 Non quod non dactylus recte, & commodè iusta collocetur, ut,
 » Tu quoq; literibus nostris— &
 » Mos erat Hesperio in Latio. — &
 » Nox erat, & somnus—
 Verum aures si consulueris stabilimentum illud soni ab ipso initio
 tanquã a fundamento firmiter iacto, nescio quid amplius plenitudine
 delectat sua. In fine quoq; eadem collocatio, dum tamen sit rara, de-
 lectat etiam uarietate ipsa, præponendus tamen est dactylus, qui eo in
 loco idem habet instar ad tarditatem temperandam, q̃ ad moderan-
 dam in illo celeritatem spondeus ibi tamen sequitur, hic præit. ut,
 » —Præruptus aquæ mons, &
 » —Fractæ uires, auersa Deæ mens. — &
 » —Ruit oceano nox, &
 » —Diuum pater atq; hominum Rex.
 Sed nec Lucretius est, ueritus spondeum præmittere, cum dixit,
 » —Et Ingrati genitoribus inuenti sunt.
 Eadem quoq; monosyllabæ binæ simul collocatæ maxime post dacty-
 licam aliquam properationem numerosæ sunt in medio, sistunt enim
 tenorem, quem etiam uarietate condiunt. ut in illo,
 » Monstrarat caput acris equi, sic nam fore bello. &
 » Præcipue cum iam hic trabibus contextus acernis. &
 » Visa uiri, nox cum terras obscura teneret. Item.
 » Quæ religio, aut quæ machina belli? &
 » Anna soror, quæ me suspensam insomnia terrent?
 In principio similem in modum, ueluti ab ipso fundamanto tenorem
 stabiliunt. ut,
 » Quam tu urbem soror hanc cernes. &
 » Nos te Dardania incensa. &
 » Si nunc se nobis ille aureus arbore ramus.
 In fine quoq; id præstant, ut dactylicam aliquam properationem con-
 tineant, ac maturent pausam. ut,
 » Dardaniumq; ducem, Tyria Carthagine qui nunc. &
 » —Manibusq; meis Mezentius hic est. &
 » Quam pro me curam geris, hanc pater optime pro me
 » Deponas.—
 Atq; hic quidem uersus & in principio. & in fine, atq; in ipso me-
 dio monosyllabis instructus est, magna cum dignitate. Illo uero quid

blandius? cumq; sit uersus maxime artificiosus, sponte tamen sua maxime etiam fusus apparet.

» I' decus, i nostrum melioribus utere fatis.

Duarum autem syllabarum uocabus suis ubiq; decor inest, quæ ubi binatim fuerint, aut ternatim collocatæ, aut forte quaternatim, quinatim uel, siue etiam senatim, siue inchoandis, siue finiendis uersibus, siue intertexendis, mirū est quantopere delectent, repellunt enim satietatem illam auribus tam improbe inimicam. ut,

» Monstra Deum refero. — *Et*,

» Thure calent aræ. — *Et*

» Projice tela manu sanguis meus. — *Et*,

» Et campos ubi Troia fuit, feror exul in altum. *Et*,

» Ipsa canas oro, finem dedit ore loquendi. *Et*,

» Constituam ante aras uoti reus, extaq; salos. *Et*,

» Procubuit subito, *Et* cælum tonat omne fragore. *Et*,

» Quid tum sola fuga nautas comitabor. —

Quid quod historici quoq; uoces huiusmodi perlibenter uidentur fuisse coplexi, ut Sallustius. Arma, tela, equi, uiri, hostes atq; ciues permisti. Trium syllabarum uerba ternatim collocata uariant etiam numeros, quadam cum moderatione. ut,

» — Taciti uentura uidebant. *Et*,

» — Croceo uelamen acantho.

Qua in colloctione *Et* textu si adhibeatur, aut hiatus uocalium, aut explosio, non parum sibi grauitatis numerus ipse adiungit, quadā etiam cum generositate. ut,

» — Si omnis uno ordine habetis Achiuos. *Et*,

» — Oculis Phrygia agmina circumspectit. Item *Et*,

» — Troiæ supremum audire laborem.

In primis quoq; carminis partibus, adiunat textura hæc numerositatem. ut,

» Mutemus clypeos, danaumq; insignia. —

Quod si collisio inciderit, tenorem utiq; uersus efferet. ut,

» Vndiq; collecti inuadunt. — *Et*,

Gemini Atridae, Dolopumq; exercitus.

Huiusmodi autem distributiones binæ ubi collocabuntur, nō est cur de his magna habeatur ratio, præsertim in principio, at ubi quaternæ, numerū bene implēt. ut,

» Lubrica conuoluit sublato pectore terga. *Et*,

» Latonæ tacitum pertentant gaudia pectus.

Magnam uero generositatem præsefert numerus, quoties primas, me

- diās, & ultimas uersus partes terna possederint trisyllaba. ut,
- » Romanos rerum dominos, gentemq; togatam.
 Quem & contextum & numerum nunquam meo iudicio satis di-
 gne laudare quisquam poterit. Licet etiam cum dignitate & auriū
 gratia implere uersum quinque etiam trisyllabis. ut,
- » Talia narrabat relegens errata retrorsum
- » Littora Achæmenides. —
 Tot uero trisyllaborum continuationi magno fiat cum delectu, uer-
 sum reddet ignobilem, Virgilius tamen ne parte ex aliqua uarie-
 tati deesset, protulit hunc,
- » Ocurrat, ueterem Anchisen agnouit amicum.
 In quo præter uarietatis studium, ac trium dictionum ab uoca-
 li. A. incipientium assonantiam, nesciam quid insit quod iure laude-
 tur. Inerit autem quod laudetur etiam uehementer, si post duo trisyl-
 laba tetrasyllabum collocabitur. ut,
- » Currite ducentes subte gmina currite fusi.
 Nec uero is sum, qui negare ausim huiusmodi multa faciendis uersi-
 bus sponte sua, ac pene fortuito occurrere, multo etiam plura ex habi-
 tu, exercitationeque. Verum tempus ipsum, & artifex rerum harum
 est omnium & iudex. Ita que nec temere ab Horatio præcipitur nonum
 premi in annum opus debere. Quid enim numero hoc uel incun-
 dius, uel grauius?
- » An Deus immensi uenias maris, & tua nautæ.
 Qui cum sit constitutus primum è monosyllabo, inde disyllabo, dein-
 de duobus è trisyllabis, post sequatur disyllabum ibique soluat, de-
 inceps exurgat rursus monosyllabum duobus cum disyllabis, fieri
 quidem potest uti similis eius uersus sponte aliquando sua proue-
 niat, plures tamen uix repentinus ille impetus effundet, quos lon-
 ga quidem meditatio, diuturniorque cogitatio, & cura. quæ habitus
 ipsius, artisque comites, atque ancillæ sunt, & sæpius, & suo in loco
 construxerint. Quis enim domum omnem fortuito ædificatam, aut
 nauem dixerit? Num casus insequentem fecit uersum, an ars, diu-
 turniorque pensitatio?
- » Numina sola colant, tibi seruiat ultima Thule.
 Qui constent è dactylico trisyllabo primum, tribus inde disyllabis,
 post duobus è trisyllabis, item dactylicis, ultimo è disyllabo, ha-
 beatque secum annominationem syllabarum, quæ est ex primis, ti-
 bi, & Thyle, & ex media dictionis, quæ dactylum quintum con-
 stituit. Dictionum quæ è quatuor constant syllabis ea ratio haben-

da est, ut neq; ipsæ nussent, neq; uasitatem faciant aliquam, Virgilius eas libenter in quarto, & quinto pede collocat, & sistunt enim & implent numeros, temperantq; celeritatem, siqua forte antecesserit. ut,

» Tacitæ per amica silentia lunæ. — &,

» — Totoq; ingens extenditur antro. &,

» — Danaumq; insignia nobis. &,

» — Paribus curis uestigia figit. &,

» Per tot ducta uiros, antiquæ ab origine gentis. Item,

» Pocula siquando sæuæ infecere nouercæ. &,

» Aut hoc inclusi ligno occultantur Achiui. &,

» Pergameamq; uoco lætam cognomine gentem. &,

» — Manibusq; meis Mezentius hic est.

Collocat easdem libenter in primis etiam locis, subiicitq; sæpenumero spondeum, ubi dactylicæ uoces illæ fuerint. ut,

» Interea Aeneas urbem designat. — &,

» Incipiam. fracti bello. — &,

» Insequitur, clamorq; uirum. — &,

» Funereas inferre faces. —

Non quod non dactylum subnectat quandoq; adeo nihil in ijs perpertuum est, quæ ad uarietatem pertinent. ut,

» Myrmdonum Dolopum'ue. — &,

» Threiciamq; Samum.

Quin etiam spondeos aliquando iungit. ut,

» Argumentum ingens. —

In quibus omnibus consulendæ sunt aures, uidendūq; ubi aut celeritate maiore, aut tarditate aliqua opus sit. Ad hæc quoties aliquot simul eodem inuersu collocantur, interijciendæ sunt dictiones aut duarum, aut unius, aut trium syllabarum. ut,

» Misenum Aeoliden, quo non præstantior alter. &,

» Aeneadæ in ferrum pro libertate ruebant. &,

» Olli discurrere pares discrimine nullo. &,

» Virginei uolucrum uultus, fœdissima uentris Prolunies. &,

» Mittimus Eurypilum scitatum oracula Phœbi. &,

» Qualis populea mœrens Philomela sub umbra. &,

» Præcipitat, suadentq; cadentia sydera somnos.

Sed nec Lucretianus ille prætereundus hoc loco est uersus,

» Squamigerum genus, & uolucres erumpere cælo.

Vsus est Virgilius mirabili artificio, cum uellet duas quatuor sylla-

ACTIVS

barum uoces, easdemq; dactylicas simul connectere, præmisit enim monosyllaba duo inter se copulata, dixitq;

» Hinc atq; hinc glomerantur Oreades.—

Quibus numeris quid excogitari potest. hilarius, uel quod auribus tam adulanter blandiatur? In quinto quoq; & sexto mirifice huiusmodi dictiones implent aures, præsertim ubi fuerint spondaicæ. ut,

» Palantis proxi de nomine Palanteum. &

» Pilumno, quos ipsa decus dedit Oriihya.

Quid cum idem Poëta tres simul collocauit quatuor syllabarum uoces, insonuitq;?

» Cornua uelatarum obuertimus antennarum.

Utq; sonus esset uocalior, & explosionem adhibuit, cum dicere posset, uertimus, & id præstitit, mediæ ut syllabæ affonarent ultimus. Hilarem profecto, ac maxime gratum numerum exhibuit Lucretius, duobus è tetrasyllabis, ijsq; dactylicis, interiecto trisyllabo, post quoq; collocato monosyllabo, inquit,

» Omnigenis persusa coloribus in genere omni.

Lucretiano hoc si non hilariorem, pleniorẽ certe Maro effudit, cum dixit,

» Continuo uentis surgentibus, aut freta ponti.

Sed agite quæso, quos subdam uersus considerate, dictionumq; è quibus constant, collocationem, ac pedum solutiones, & loca in quibus solutiones ipsæ fiunt.

» Incipiunt agitata tumescere, & aridus altis

» Montibus audiri fragor, ac resonantia longe

» Littora miseri, & nemorum increbrescere murmur. Quibus considerandis neutiq; negligenda est, literarũ syllabarumq; assultatio illa, & tanquã annominatio, Agitata tumescere. & longe litora. Egregium quoq; peperit & Virgilius numerum post dictionem tetrasyllabã in quarto collocatã, præpositis dissyllabis tribus, cũ subdisset monosyllabum, ac dissyllabum, è quibus dactylum constituit, cecinitq;

» Victor equus, fontisq; auertitur, & pede terram

Quam decenter igitur, atq; apposite, quanta etiam numerorum cura diuersis in locis tetrasyllabas dictiones Virgilius disposuerit, declarant qui sequuntur uersus,

» Interea medium Aeneas iam classe tenebat

» Certus iter, fluctusq; atros aquilone secabat,

» Moenia respiciens, quæ iam infeliciis Elisæ

- n Collucent flammis, quæ tantum accenderit ignem
 n Causa latet, duri magno sed amore dolores
 n Polluto, notumq; furens quid foemina possit,
 n Triste per augurium Teucrorum pectora ducunt. In illis quoq;
 n Arma diu senior desueta trementibus æuo
 n Circundat nequicquam humeris, & inutile ferrum
 n Cingitur, ac densos fertur moriturus in hostes.
 n Aedibus in medijs, nudoq; sub ætheris axe
 n Ingens ara fuit, iustaq; ueterrima Laurus
 n Incumbens aræ, atq; umbra complexa penates.
 n Hic Hecuba, & natæ nequicquam altaria circum,
 n Præcípites atra cœu tempestate columbæ
 n Condensæ, & diuûm amplexæ simulacra tenebant.
 n Ipsum autem sumptis Priamum inuenilibus armis
 n Ut uidit, quæ mens tam dira miserrime coniunx
 n Impulit his cingi telis, aut quo ruis? inquit.
 n Non tali auxilio, nec defensoribus istis
 n Tempus eget, non, si ipse meus nunc afforet Hector.
 n Huc tandem concede, hæc ara tuebitur omnes,
 n Aut moriere simul. — Est eiusdem Poëtæ uersus,
 n Si periturus abis, & nos rape in omnia tecum.

Quem ipse nouem refert accensibus, tot monosyllabas ac disyllabas uoces in eum congeffit, quod est rarissimum. Itaq; dum uarietati consulit, nihil est quod non præstiterit, cui condiendæ summum adhibendum a poetâ est studium, singularisq; diligentia.

- E arum dictionum, quæ pluribus quàm e quatuor constant syllabis, magna quoq; habenda est ratio. Prisci Latini Græcos secuti authores ijs frequentissime ad ultimos usi sunt locos, quibus sciatet Lucretius. ut,
 n Quæ mare nauigerum, quæ terras frugiferentis. &
 n Nata sit, an contra nascentibus insinuetur. &
 n Ut puerorum ætas improvida ludificetur,
 Quin etiam locis ut his satisfacerent, soluebant diphthongos, uocalesq; simul coactas. ut,
 n Effice ut interea fera munera militiæ.
 Quin etiam intermiscabant superfluentis syllabas. ut,
 n Inter se nexu magis aut minus indupedita.
 Aliquando et Horatius auribus hunc suis numerum exhibuit. ut,
 n Olim qui magnis legionibus imperitarint.
 Sed neq; Virgilius numerum hunc omnino reiecit. ut,

ACTIVS

» *Quarum quæ forma pulcherrima Deiopean.* &

» *-Nec Thesea Pirithoumque.* &

» *His Laodamia.* - &

» *-Graue olentia Centaurea.*

Nihil est enim quod non raritas approbet, auribus tedium, ac satietatem recusantibus, cum præsertim Græca lingua numeris his mirifice lætetur. Sed nec tamen debet raritas uacare diligentia. Enitet apud Virgilium nobilissimus hic dactylicus,

» *Panditur interea domus omniparentis Olympi.*

Quo in uersu quod desiderare iure possis, omnino nihil est. nam quod detrahitur accentibus, id uero suppletur multitudine syllabarum, ut etiam in hoc alio,

» *At Danaum procures, Agamemnoniaque phalanges.*

Et hunc quoque uersum eadem multitudine syllabarum numerosum reddidit, trisyllabum statim pentasyllabo coniungens,

» *Fortunatorum nemorum, sedesque beatas.*

Alium item, in quo simul illigat disyllaba etiam plura,

» *Armentarius Afer agit, tectumque, laremque,*

Implentur etiam numeri, quoties quartus, & quintus locus occupantur ab huiusmodi dictionibus aut spondaicis, aut dactylicis. ut,

» *-Immedicabile vulnus.* &

» *-Tempestatibus actas.* &

» *-Lychni laquearibus aureis.*

Cui numero multum est splendoris additum ab insequenti diphthongo, quod facile intelleges si dixeris, Laquearibus altis. &

» *Corybantiaque æra.* &

» *Hinc Drepani me portus, & illætabilis ora.*

Versus autem ille Petronianus, & si non abiiciendus, uideri fortasse potest aliquanto uastior,

» *Et periturorum deiecit tela Gigantum.*

Prisci illi ut fuere polysyllabarum studiosi dictionum, quo uti commodius illis possent, syllabam quandoque externam ac superfluentem interposuere, ut dixi, hinc manauit Induperator, Indugredi, Indupeditus. Arte autem collocatæ dictiones huiusmodi spondaicas post se trahant syllabas, siue dactylicas, uenustatem profecto suam retinent. Atque uti spondaicæ implent, sic dactylicæ suapte natura exhilarant. ut,

» *O fortunatæ gentes, Saturnia regna.*

» *Fortunatus & ille, Deos qui nouit agresters.* &

- » Acrifioneis Danae fundasse colonis.
- » Eruct ille Argos, Agamemnoniasq; Mycenae. Quid ille?
- » Degeneremq; Neoptoleum narrare memento.
Quanto est temperamento conditus, dactylorum celeritate, spondai-
ca tarditate temperata. Item,
- » Ora modis Anchisiades pallentia miris. Quid & hic?
- » Et centumgeminus Briareus, ac bellua Lerne.
Quam est generosus, nedum canorus & plenus, quod praestat tum
syllaba, eius, in diphthongum coacta, tum particula ac, quæ si inde
eijciatur, sonus ipse in medio pronuntiationis cursu conadet. Est etiã
ille admodum plenus & grauis,
- » Amphitrioniadæ magno, diuisq; ferebat. Itemq;,
» Laomedontiadæ bellum ne inferre paratis?
Itaq; ut primus in locis collocata & implent sonum, & uersum ho-
nestant, sic in fine faciunt illum quodammodo exilire nimiam ob
celeritatem. sunt enim penè lubrica, ni polysyllaborum ipsorum na-
tura, hoc est literæ syllabæq; e quibus constant, tenorem susten-
tent, quale illud,
- » Hirtacæ ante omnes exit locus Hippocoontis. &,
» -Nec Thesea, Pirithoumque. &,
» Quales Threicæ cum flumina Thermoontis,
Quo circa ars, adhibita industria, potest ubiq; numeris subuenire. ut,
» Ille pedem referens, & inutilis inq; ligatus.
Sufficit multitudine syllabarum quod aliter in pausa subtractum
esset accentibus. Lucretius quoq; non indecenter excoluit illum su-
um & dissyllabis, & monosyllabo, & literarum syllabarumq;
annominationibus,
- » Multa siti prostrata uiam per, proq; uoluta.
Non sine summa animuspensione collocauit Virgilius in quarto &
quinto loco polysyllabum, e cuius primis syllabis statueret spon-
deum,
- » -Vnus Qui fuit in Teucris, & seruantissimus æqui.
Horatius quoq; prudenter, artificiosq; temperauit illum suum,
- » Diuisit medium fortissima Tyndaridarum.
Versus hi Lucretiani declarare possunt, quàm sordescant huiusmo-
di numeri, nisi dictiones ipsæ sustentent eos.
- » Materies ut suppeditet rebus reparandis. &,
» Sed magis æterna pollentia simplicitate. &
» Tandem deducunt in talens disposituras.

Dat autem illi ueniam uetustas numerorum rudis, nec minus etiam materia ipsa tam humilis, quam certe est. Quid ille alius?

» Id facit exiguum clinamen principiorum. Item alius?

» Et erunt & crescent, inq; ualebunt.

Multa possent ijs subijci, sed neq; Poetam nunc instituimus, & uos paucas his iure contenti esse potestis. Quocirca attingamus etiam alia, cum praesertim e uicio comparetur aliquando laus, quae uirtutis est propria. Constat uersus Heroicus, quem non improprie agnominare generosum possumus, sex e pedibus, unde Graeco nomine *ἑξαμεσος*, nostro Senarius est uocatus. singuli pedes singula constituunt metra. Probantur uersus illi maxime qui inter dimetiendum inueniuntur complicatis inter se pedibus, inuicemq; insertis, ut pes pedi sit tanquam catena uinctus. Nihilominus quibusdam qui in locis soluti inueniuntur reprehensione uacant, ut cum post primum, & quintum pedem solutio fit, estq; ipsa dactylia, nimia tamen, importunaq; solutio uitiosa est. Ac nihilominus placet adeo uarietas, ut interdum etiam solutione ab ipsa quaeratur numerositas, carminisq; ipsius decorum, quod acuratiores ars facile quidem praestat, id quod suis in locis, ijsq; singulis conabor ostendere. ut in hoc,

» Iussi numina magna Deum ueneramur, & inde.

Non eo inficias primum pedem saepissime solutum incedere, ac sine ullis uinculis, praecipue cum uoces illae aut triu fuerit syllabarum. ut,

» Unius ob noxam. Aut etiam unius syllabae. ut,

» Haec sunt quae nostra liceat.

At cum sunt duarum, et spondaicae, uidetur sine aurium offensa uicium hoc fieri minime posse. Etenim Lucretianus ille nescio quomodo tanquam deficiente hanelitu in pronuntiando concidit, Fulmen detulit in terram mortalibus ignem.

Nihilominus & hinc quoq; numerum sibi egregium in uersu, quem dixi, Virgilius comparauit, conferta post acie tot dactylis, quod idem seruauit in alijs quibusdam uersibus, quos tamen disyllabis honestauit.

» Tantos illa suo rumpebat pectore questus. Item,

» Tanta mole uiri turritis puppibus instant.

Et si in his secundus sit pes complicatus, qui in illo est solutus, quae e re duplex illic facta est solutio, quam utranq; fecit etiam in hoc,

» Hic uir hic est tibi quem promitti saepius audis.

Uterq; tamen pes est dactylus, quam ob causam cum plures in hoc monosyllabae insint uoces, solutiones ipsae minus apparent. Quod idem contingit etiam in hoc,

- » Illi hæc inter se dubijs de rebus agebant.
Tū propter monosyllaba, tum etiam propter hiatum, & in hoc quoq;
propter dactylum, & monosyllabam uocem,
- » Terres. hæc uia sola fuit, qua perdere posses.
At in hoc quia duo præcedunt monosyllaba, sequiturq; dactylus,
apparet manifestus.
- » Sed tu desine uelle, Deūm præcepta secuti.
Quid ille? in quo tres factæ sunt solutiones, eæq; dactylicæ,
- » Salicet omnibus est labor impendendus.
Temperauit tamen celeritatem illam iterati dactyli tertius utiq; da-
ctylus e' monosyllabo disyllaboq; compactus, duos secum accentus
afferens, tertiam uero solutionem moderatus est, statim subdendo
tetrasyllabum, e' quo & struxit spondeum, & inde adiecto mono-
syllabo, quartum conlauit dactylum, duplicem quoq; secum accen-
tum trahentem. Quæ uero post secundum statim locum fiunt so-
lutiones, eæ quoq; fiunt etiā cum dignitate, quadamq; aurium gra-
tia, præsertim ubi insequuntur duo, plura'ue disyllaba, numeri-
q; ipsi sunt dactylici. ut,
- » Aut aliquis latet error, equo ne credite Teucri. &
» Nec iam se capit unda. uolat uapor ater ad auras. &
» Extremi sinus orbis, ubi æra uincere summum.
Aut etiam unum, uidelicet cum alterum præcedit disyllabum, alte-
rum subsequitur. ut,
- » Apparet domus intus, & atria longa patefunt.
Quo in uersu triplex etiam fit solutio. Magnam quoq; præsert
luculentia ubi terna subsequitur trisyllaba uno cū monosyllabo. ut,
- » Artificis scelus, & taciti uentura uidebant.
Impletur murum etiam in modum numerus, ubi subsequitur spondei,
non sine monosyllabo. ut,
- » Hoc Ithacus uelit, & magno mercentur Atridæ. &
» Visa uiri, nox cum terras obscura teneret.
Deniq; nō caret dignitate, quacunq; rōne solutio hac in parte fiat. ut,
- » Nunc tantum sinus, & statio male fida carinis. &
» Classibus hic locus, hic acies certare solebant. &
» Quo fremitus uocat, & sublatus ad æthera clamor. &
» Nunc positus nouus exunijs, nitidusq; inuenta. &
» Impleri nemus, et colles clamore relinqui. &
» Coniugium uocat, hoc prætexit nomine culpam. &
» Quo Phæbus uocat errantes, iubeatq; reuerti. &

ACTIVS

- » Experiuntur, & in medium quæsitæ reponunt.
Quo in uersu duo illa monosyllaba trium dactylorum præprope-
ram festinationem magna cum aurium uoluptate remorantur. Per-
similis huius uidetur Lucretianus hic,
- » Vociferantur, & exponunt præclara reperta.
Ut autem celeritatem in Virgiliano temperant bina monosyllaba
inter dactylos constituta, sic in Lucretiano tarditatē condit duos post
dactylos monosyllabum duplici cum spondeo. Itaq; solutiones hæc
ad secundum locum dum sint artificiosæ, sunt non solum gratae, ue-
rū etiā desyderabiles ob uarietatem. Tertio quoq; in loco solutio non
fit sine dignitate, præcipue si tertius ipse locus fuerit dactylicus, et qui
post sequuntur pedes fuerint & ipsi dactyli. ut,
- » Horrescit strictis seges ensibus, ærāq; fulgent.
Quo in uersu quartus quoq; soluitur. Implet aures nescio quid etiam
amplius, si subsequatur statim monosyllabum, aut pes ipse tertius si
stat in monosyllabo. ut,
- » Vna dolo diuū si foemina uicta duorum. &
» Externum tulit, aut cruror hic de stipite manat.
Habet & hic duplicem solutionem. Item,
- » Interclusit hiems, & terruit auster euntes.
» Intactamq; coli dedit, & contemnere uentos.
» Demens, & cantu uocat in certamina duos.
» Venturum Ausonios, en hæc promissa fides est?
Hoc in uersu & tertius desinit pes in monosyllabum, & cum alte-
rum monosyllabum quartum ordiatur pedem, pausa ipsa conque-
scit etiam tertio in monosyllabo, qui sextum claudit pedem, Est etiā
uersus ille numerosus, atq; ut ita dixerim, affabrefactus,
- » Da deinde auxilium pater, atq; hæc omnia firma.
In quo quartus quoq; pes liber incedit. Non caret etiam dignitate pro-
pter spondeos, ac uocalium concursus uersus ille.
- » Nereidum matri, & Neptuno Aegeo,
Sed raritas est quæ Latina in lingua huiusmodi uersus condat. Ad
quartum locum facta solutio gignit magnitudinem, quodam etiam
cum superalio, præcipue si accesserit etiam collisio, aut monosyllabum
subsequatur. ut,
- » Vela cadunt. remis insurgimus. haud mora nautæ. &
» Mortalis hebetat uisus tibi, & humida arcum. &
» Fixerit æripedem cernam licet, aut Erymanthi. &
» Incensæ, moriamur, & in media arma ruamus.

Quo in

Quo in uersu tertius quoq; pes liber est, habet pondus quoq; suum, ubi quartus ipse pes ab altero incipit dissyllabo, desinitq; in alterum. ut,

» Vela damus, nastumq; caua trabe currimus æquor.

Hoc autem usu uenit propter accentus ipsos, qui numerum augent, quod manifesto cernitur in his, qui subsequuntur uersibus, neq; enim eam retinent magnitudinem.

» Regia portabat Tyrijs duce lætus Achate.

» Infonem infando indicio, quia bella uetabat.

» Prædixit, uobis furiarum ego maxima pando.

» Dant maria, et lenis crepitans uocat auster in altum.

Contra quod inest subsequentibus pondus?

» Infideat quantus miseræ Deus, at memor ille.

» Et campos ubi Troia fuit, feror exul in altum. Item,

» Olli somnum ingens rupit pavor, ossaq; et artus.

» Et Bellona manet te pronuba, nec face tantum.

Magna quoq; inest, et huic grauitas, tum propter finale monosyllabum, tum etiam propter explosionem.

» Vertitur interea cœlum, et ruit oceano nox.

Longe huic alteri maior, propter terna tetrasyllaba, eaq; dactylia, etiam ad solutionem ipsam adiecto monosyllabo, qui numerum ipsum profluentem sistat,

» Incipiunt agitata tumescere, et aridus altis.

Cui numero ne syllabarum quidem annominatio defuit, ut ante diximus. Deniq; quid hoc ipso uersu luculentius?

» O patria, o diuinum domus, Ilium, et incluta bello

» Mœnia Dardanidum. —

Præsertim supercilium quasi quoddam et hic,

» Aspectans siluam immensam, et sic oræ profatur.

Cum enim explosio, tum monosyllaborum duplicatus spondaicis ipsis numeris pondus adiungunt, quod idem præstant dactylis in illo,

» Lapsa cadunt folia, aut ad terram gurgite ab alto.

Quam ad rem non parum etiam confert prior solutio, quæ fit ad tertium pedem. Numerorum igitur uarietas diuersis modis querenda est, nec una tantum ratione complectenda, quam nunc pedum eorundem continuatio, nunc uariatio illorum pariat. Spondei namq; continuati numeros stabiliunt, redduntq; illos subtristiores, neq; enim fluere illos sinunt. Contra dactyli properare illos cogunt, et hilaritatem quasi quandam afferunt. eorum uero mustura illos temperat quæ tamen et ipsa fit non uno modo, sed nunc alternis, hoc

est alterum post alterum collocando, nunc geminatum, aut ternatum, alias hunc quam illum præponendo selectius, aut posterius statuendo. Voces item ipsæ aut unius, aut duarum, aut plurium syllabarum nunc in hoc, nunc alio, atq; alio in loco dispositæ, varietatem pariunt. Vnius enim syllabæ voces sistunt, ac sustentant, duarum uero pro natura temporum, aut remorantur, aut festinant, aut etiam moderantur, nam binatum, ternatum, quaternatum uel dispositæ referant sonis uersum, atq; illustrant numeros, e tribus uero, aut e quatuor, aut compluribus e syllabis constitutæ uoces, similem in modum sequuntur naturam temporum, quæ in ipsis sunt inconstantiora. Solutiones igitur, et complicationes, nexusq; illi pedum, collisiones item, atq; explosiones, hiatusq; illi, atq; complosiones quantum conferant, loci etiâ ipsi carminis, ex ijs quæ dicta sunt, iudicari abunde potest. Mirum est etiam quantum tum literæ, tum syllabæ aut adiungant numerositati, aut demant ab ea. Cum uocalium aliæ sint plenæ, ac sonoræ, aliæ exiles, claræ aliæ, aut contra subobscuræ, omnes deniq; pro natura coniunctarum consonantium aliam, atq; aliam qualitatem suscipiant, proq; loco collocationis ubi primæ ultimæ uel, aut mediæ fuerint in constituendis dictionibus. Ad hæc consonantes quoq; literæ causam afferunt lænitatis, asperitatis, obtusionis, exibilationis, qualitatumq; aliarum, quæ syllabis inhaerent, et item uocabus. De quibus quoniam satis scio expectari a uobis aliquid, præstabo et hoc perlibenter, idq; quanto fieri breuioribus poterit in re præsertim parum obseruata et tenui, quæq; uberiolem uideatur explicationem requirere. Ea igitur siue figura, siue ornatus condimentum quasi quoddam numeris affert, placet autem nominare Alliterationem, quod e literarum allusione constet. Fit itaq; in uersu, quoties dictiones continuatæ uel binæ, uel ternæ ab iisdem primis consonantibus, mutatis aliquando uocalibus, aut ab iisdem incipiunt syllabis, aut ab iisdem primis uocalibus. Delectat autem Alliteratio hæc mirifice in primis et ultimis locis facta, in medijs quoq; licet ibidem aures minus sint intentæ. ut,

- ” -Sæua sedens super arma. et,
- ” -Tales casus Cassandra canebat. et,
- ” Infonstem infando inditio. - et,
- ” -Longe sale saxa sonabant. et,
- ” -Magno misceri murmure pontum. et,
- ” Quæq; lacus late liquidos. -

Fit interdum per continuationem insequentis uersus, ut in his Lu

cretianis,

10 -Aduerso flabra feruntur

10 Flumine.-

Atqui alliteratio hæc ne Ciceroni quidem displicuit in oratione soluta, ut cum dixit in Bruto, Nulla res magis penetrat in animos, eosque fingit, format, flectit. Et in secundo de Oratore, Quodque me sollicitare summe solet. Quid quod ne in iocis quidem illis tam lepidis neglecta est à Plauto? ut cum garrientem apud herum induxit Poenulum, ne tu oratorem hunc pugnis plectas postea. Atque hæc quidem Alliteratio quemadmodum tribus in ijs fit uocabus, fit alibibi etiam in duabus simili modo. ut,

10 -Taciti uentura uidebant. Et,

10 Turno tempus erit.- Et,

10 Impulit impulsu.- Et,

10 -Victu uenatus alebat. Et,

10 -Duris dolor ossibus ardet. Et,

10 -Formæ conscia coniunx. Et,

10 -Vasta se mole mouentem. Et,

10 Castra fugæ fidens.- Et,

10 Per loca senta situ.- Et,

10 -Quo turbine torqueat hastam. Et,

10 -Quem metui moritura.

Cicero idem eloquentiæ Romanæ princeps eadem hac in coagmentandis duabus una dictionibus Alliteratione delectatur, ut cum dixit in Bruto, Sed dicere didicit à dicendi magistris. Et Iouē, sicuti aiunt, si Græce loquatur, loqui. Habet etiam suauissimum condimentum quoties Alliteratio ipsa eodem gemnatur in uersu, per diuersas tamen dictiones, ac syllabas. ut,

10 -Magna manes ter uoce uocauit. Et,

10 -Pharetramque fuga sensere sonantem. Et apud Lucretium,

10 -Multa munita uirum ui.

Fit geminatio interdum eiusdem alliterationis eodem in uersu, eaque nec uacua est iucunditate. ut in hoc,

10 Nunc rapidus retro, atque aestu resoluta resorbens.

10 Quid cum fit per insequentis uersus allusionem? ut,

10 -Verba uocantis

10 Visa uiri.- Atque ut apud Lucretium,

10 -Et fera ferri

10 Corpora constituunt.-

ACTIVS

Virgiliana quoque alliteratio ea et rara est, et aures non parum mulcet, quæ constat partim ex continuatione, partim ex intervallo annominantium syllabarum.

- » -Lætū siliqua quassante legumē. Neque insuavis est Lucretiana illa,
- » -Vesco sale saxa peresa. Neque item alia hæc,
- » -Vera ratione repulsa. Aut,
- » -Clara loca candida luce. Aut alia illa,
- » Tenuia sputa minuta croci contacta colore.
- » Nam Virgiliana illa ex continuatione est quam suavissima,
- » -Agitata tumescere.
- » Sed nec inconcinna est illa, quæ fit cum intervallo dictionis unius. ut,
- » Concessit mœsta ad manes. - et,
- » Si nunc se nobis. - et,
- » Olli discurrere pares discrimine nullo. et,
- » -Pleno se proluit auro. Quid autem annominatione illa incundius?
- » Ipsa cernas oro. finem dedit ore loquendi.
- » Quid etiam illa? quæ ex continuatione constat, atque interiecta dictione.
- » Quam fessis finem rebus ferat. - et,
- » -Aut ulla putatis Dona carere dolis Danaum-
- » Non indecore, non insuaviter fit etiam alliteratio hæc cum allusione primarum literarum, syllabarumque, ultimæ ac primæ vocis, et desinentis, qui antecedit versus, et statim subsequenter. ut,
- » Tenuere coloni. - Carthago. - et,
- » -Luce tum forte parentis Pylumni. - et,
- » -Credere sensus, Sola uiri. - et,
- » -Maxima rerum Roma colit. - Academ hæc Alliteratio syllabarum affert quandam (ut ita dixerim) auribus titillationem contextu in ipso, ubi desinente hinc, illinc continuante dictione eadem hæc sibi ratione utraq; alludit. ut,
- » -Aere ruebant. et,
- » -Lato te limite ducam. et,
- » Loricam ex ære rigentem. et,
- » -Sydera retro. et,
- » -Frustra morituræ relinquat. et,
- » -Coniux iterum hospita Teucris. et,
- » Ditis tamen ante. - Non insuaviter etiam concursus earundem syllabarum mulcet aures, est enim genus quoddam complosionis.
- » -Ruit oceano nox. et,

Fama

- » Fama malum. — *Et*,
 » Date tela. — *Et*,
 » — Cerno te tendere contra. *Et*,
 » Stupea flamma manu. — *Et*,
 » — Glauca canentia fronde salicta. Interdum ultima desinentie
 uersus syllaba concurret, consonatq; cum ultima uocis inchoantis in-
 sequentem. ut,
 » — Diuersa in parte furenti,
 » Turbantiq; uiros. —
 Ut autem concursus ipse syllabarum delectat, propter complosionem
 earundem literarum, sic etiā, ac multo magis earundem uocalium.
 Quippe cum ex ipsa complosione magna fiat uocalitati accessio. ut,
 » Si pereo hominum manibus, periisse iuuabit. *Et*,
 » — Imponere Pelio Ossan. *Et*,
 » Nauticus exoritur uario hortamine clamor. *Et*,
 » — Sub Ilio alto. Verum complosio hæc Græcorum est lin-
 guæ quàm nostræ familiarior. cui explosio magis est peculiaris. ut,
 » Dixerat *Et* genua amplexus. — *Et*,
 » Cum Troia Achilles. — *Et*,
 » — Nec dum fluctus latera ardua tinxit. *Et*,
 » — Cælo capita alta ferentes. *Et*,
 » Porta aduersa ingens. —
 Videtur res sanè ridicula, rara tamen et affabrefacta. subblanditur
 enim auribus quædam quasi strepens literarum inter se siue concur-
 satio, siue conflictatio, ac nonnunquam etiam syllabarum, quæ uis
 ipsis potius inest consonantibus, quàm uocalibus, quæ syllabas eas
 ineunt. exemplum est.
 » Conuulsum remis, rostrisq; ruentibus æquor. *Et*,
 » Cristaq; tegit galea aurea rubra. *Et*,
 » — Fluitantia transira. *Et*,
 » Ora puer prima. — *Et*,
 » Quadrupedante putrem sonitu quatit ungula campum. *Et*,
 » Quod fieri ferro. — *Et*,
 » — Præfractaq; quadrupedantum. *Et*,
 » — Infesta subit obuius hasta. *Et*,
 » Tribusq; —
 » Transiit intextum tauris opus. — *Et*,
 » — Fugit illicet ocyor euro.

Ac mihi quidem uidetur in pangendo carmine atq; condiendis numea

ACTIVS

ris illud idem usu uenire, quod in puellari cultu, atq; munditijs, ut non modo gemmæ cuiuspiam nitidioris, uerum flosculi unius accessio permultum adiciat cultui, atq; munditijs. Subijciam itaq; exēpla quædam Virgilianarum observationum in parte illa tum alliterationis, tum consificationis, perexigua sane res, tamen nec peruulgate populari terq; animaduersa, sed quæ & observata delectet, nec ulla sit ratione prætermittenda conanti quacumq; possit arte audientium auribus subblandiri. Nunquid non etiam perquam suavis est allusio illa postremarum syllabarum?

» Sterneret æquor aquis. — Item illa mediæ, & ultimæ.

» — Animam abstulit hosti, Alia item mediæ, ac primæ.

» — Qua semita monstrat.

» — Foliorum exuberat umbra.

» — Vulnificusq; chalybs. — Nam de primis dictum est.

» — Vellere uallum.

» Quid cum primarum & ultimarum simul?

» — Volat uapor ater. —

Quid cum etiam primarum duarum, & mediæ dictionis inter utranq; interiectæ? ut,

» — Relegens errata retrorsum.

Quid etiam consificationes ipsæ quàm sunt loco suo gratae? ut qui dam quasi flosculi rariores inter præta niteant. ut,

» — Fulmineus Mnestheus. — &

» — Inter tela, rotasq; uiros. — &

» — Stabula alta Latinus. — &

» — Infertabam aptans. — &

» — Nota intra tecta refugit. — &

» — Cristaq; tegit galea aurea rubra.

» Sed nec poenituerit subiunxisse Lucretianum illum,

» Nix acri concreta pruina.

Neutiq; fortasse ad numeros, quod subdam, sed magis ad Poëtæ prudentiam spectabit, Nihilominus numeros quoq; ipsos illustriores reddit. hoc autem tale est, ut numeris ipsis fiat satis etiam cum dignitate, exprimendis affectibus, ut cum Virgilius Camillæ uellet pedum celeritatem exprimere, pedum quoq; ac syllabarum usus est celeritate.

» Ferret iter, celeres nec tingeret æquore plantas.

Et quod initio diximus, uolucrum illum flammæ strepitum his uerbis ac numeris explicuit,

» Atq; leuem stipulam crepitantibus urere flammus.

Certum habeo senem nostrum ægre hoc laturum, referam tamen. Is cum uellet Lepidinæ illius suæ tardos, ac defatigatos gressus innuere, uersum ita statuit, ut uerba ipsa pedesq; uideantur quodammodo ægræ se trahere,

» Nam defessa traho uix genua, & inepta canistri

» Sarana me grauat. —

Quid enim his & uerbis, & numeris aut tardius, aut defatigatius? Idem ipse Virgilius euaporantis aheni æstum, ebullitionemq; illā uix sese intra labrum continentis aquæ, cum explicaret, uersum ita dilatauit, uix ut se ipsum capiat, quippe quem decem usq; ad ac- centus extenderit, nec habuerit quo amplius.

» Nec iam se capit unda. uolat uapor ater ad auras.

Quod idem seruauit in Mezentio irato, et sæuiente. præpeditur enim lingua iratorum ob exandescentiam, ut hæreat, & consistat, & re- moretur sonum ac uerba; interrumpatq; sermonem, ac concidat ora- tionem ipsam.

» Nunc morere. ast de me diuūm pater, atq; hominū Rex Viderit. —

Quid enim est hoc ipso uersu, aut hæsitantius, aut uerbis interrupti- us, aut numeris etiam concisus? Quæ quidem omnia præstantissimo cuiq; ingenio summa cura uidenda esse censeo. Quin etiam idem ipse Virgilius quacūq; posset arte auribus ut satisfaceret, Græcos imita- tus, struxit quandoq; tres simul uoces in, E, desinentes. ut,

» Quatuor ex omni delectæ classe carinæ. &,

» Stant terræ defixæ hastæ. — Alibi quatuor. ut,

» Ite solutæ, —

» Ite deæ pelagi. — Quid cum dixit?

» Degere more feræ. —

An est qui inficias eat numerum hunc summo fuisse studio conqui- situm. Aliquando tres item coniunxit uoces eadem a uocali exor- dientes. ut,

» Insulæ Ionio in magno. — &,

» Ire iterum in lacrimas. —

» Aliquando etiam diuersas diuersa a uocali incipientes. ut,

» Regum æquabat opes animis. — Quid cum dixit?

» — Oēs uno ordine habetis Achiuos. Illud uero omnino Homericū,

» Glauco & Panopeæ & Inoo Melicertæ.

Est & hoc tenerrimum in aures suauitatis infundibulum.

» — Lacerum crudeliter ora,

» Ora, manusq; ambas. — & alibi. ut,

R ij

ACTIVS

- » -Vultum uidit morientis, & ora,
- » -Ora modis Anchisiades pallentia miris.

Neq; parum etiam, neq; insuauiter mulcet auditus, numeriq; ipsi
condiuntur, ubi ultimæ uersum dictiones, itemq; primi, secundi, tertij
& quarti loci inuicem consonant in ultimis syllabis. ut,

- » Stringentem ripas, & pingua culta secantem.
- » Venerat, extinctam ferroq; extrema secutam.
- » Vix adeo agnouit pauitantes, & dira tegentem.
- » -Longarum hæc meta uiarum.
- » Ad terram misere, aut ignibus ægra dedere.
- » Vincla recusantum, & sera sub nocte rudentum.
- » Ad genitorem imas herbi descendit ad umbras.

Nam qui statim sequuntur uersus quoties uel recitari audio, uel mecū
eos ipse succino, & aures & animum titillari mihi sentio,

- » Terribilem cristis galeam, flammæq; uomentem,
- » Fatiferumq; enses, loricaq; ex ære rigentem,
- » Sanguineam, ingentem. -

Sed hæc fortasse ad uerborum collocationem spectant, et ad structuram
carminis, potius quàm ad numeros. Quamobrem ad ea quæ
reliqua sunt transeo.

Delectus ipse uerborum Poetæ nobilitat suppellectilem, uerum satis
non est delegisse, nisi etiam seligas, fit enim delectus plerunq; e mul-
tis, selectio uero e paucis. Itaq; & uoces & syllabas, etiam literas
seligere oportet, quo uersus ipse undiq; sibi constet, ex eoq; tanquam
in quadram redacto numerum perficias, id quod uersus hi paucis
indicabunt,

- » Illum expirantem transfixo pectore flammæ.

An non poterat etiam sic, Traiecto pectore, suo quidem ac proprio
uerbo? sed cum ante collocasset uocem illam. Expirantem, post uero,
flammæ, refertam utraq; consonantibus literis, uoluit etiam in me-
dio collocare uocem, quæ similibus quoq; literis consonaret. Quippe
cum in dictione, Traiecto, ea non esset consonantium literarum copia,
nec similitudo, quæ utraq; est in transfixo.

- » Talia flammato secum Dea corde uolutans.
- » Cur non? Talia succenso. Nimirum quia uocalis. A'. clarum e se
edit sonum, at V'. uocalis suboscurum. Itaq; si. V'. post duplex. A'.
subdidisset, claritatem quam affectabat eo in loco subobscurasset,
eamq; ob rem submittendo alterum atq; alterum. A'. adauxit lite-
re claritudinem. quid si dixisset? Flammanti, atqui claritas illa erat

10 -Loca foeta furentibus austris.

11 Cur non? plena. Videlicet quod alliteratio delectet magis aures.

12 Aeoliam uenit. hic uasto rex Aeolus antro.

Potuit sic, et cum praeferito tempore, Aeoliā uenit. uasto hic Rex Aeolus antro. Praeterquam autem quod praesens tempus repentinam, uehementemq; Iunonis commotionem indicat, magis quam praeteritum, quando res ipsa geri iam uidetur, et hiatus ille, et monosyllaborum duplicatio eo in loco, tum uersum, tum numerum nimo plus stetit, quod ipsum pronuntiando sentitur.

13 -Celsa sedet Aeolus arce,

14 Sceptra tenens, mollitq; animos, et temperat iras.

In eo quod est, celsa sedet, et Sceptra tenens, simul insunt et alliteratio, et conscriptio, quae aures submulceant. Quod uero dixit Mollit, potius quam lenit, hoc uidetur fuisse causae, quod uocalis. E. cum sonorem demittat, si, lenit, dixisset, eam trigeminasset, indeq; generosus ille atnor, supra quam oportebat, demissus pene contabuiisset, quem plenitudine sua uocalis. O. et sustentauit, et illustrem reddidit, hac eum ratione moderatus. Ex his igitur quanquam paucis licet cognoscere quanta maturitate et studio sit cum literis cumq; auribus habenda ratio. Quae de re dictum a me sit haecenus, nam progredi ulterius. quid nam esset aliud, quam structurae, collocationisq; campum ingredi? Quae materia huiusmodi est loci huius, magnūq; uolumen sola desyderat, ut de ijs omnino taceam, quae ad admirationem comparandam pertinent. Quo circa ad id quod reliquum uidetur, transeo.

Numerus ipse quoniam celeritate constat, ac tarditate, quarum alteram dactylus, alteram spondeus secum habet (Est autem sermo hic noster omnis heroicis hoc est generosis de uersibus) ex his opportune collocatis, prudenterq; simul mixtis manat dignitas illa, quae laudabile carmen reddit, quibus si accesserit uerborum delectus, selectio syllabarum, de quibus pauca quaedam dixi, prudentia item, et uerborum, et syllabarum temperandarū, ad haec magnitudo sententiarum, explicatio rerum iucunda et grauis pro loco ac re, et haec ipsa numerorum artificiosa uarietas, decorumq; illud, quod in omni nō modo uitae genere, uerum etiā disciplinae, ac facultatis a natura ipsa exigitur, ut de inuentione, distributione, iudicioq; hac in parte taceam, nimirum admiratio illa plena laudis, quam Poëticis senex noster proponit studijs, multa etiā cum commendatione, ac fama comparabitur, quam se quēdam ab illis duco, qui in hac ipsa facultate excellere eminenter cu-

piunt. Has autem res omnis & præstabit ars ingenio coniuncta, et eas perficiet, ac pertinax illa, & diligens cura, quæ optimo cuique inesse debet artificia, quodque pace omnium dixerim, quanquam tibi Par de hoc ad aurem dictum uelim, & Cicero oratorum maximus, & Ovidius Poëtarum maxime ingeniosus nolunt ipsi quidem artem apparere, Ego uero non ibo inficias in ijs hoc probandum artibus, quibus proposita est sola persuasio. At ipse nostris his in studiis laboro, contendendo, enitor, meum ut carmen appareat etiam admirabile, ut industria innotescat mea, ut celebretur artificium, dici quoque de me ut possit, Eris ab illo alter. Dissimulat hic orator, alibi contra simulat, quæ sunt in causa, quo à iudice iure uel iniuria, dicendo in uel assequatur quod querit, uel extorqueat. At in hoc dicendi genere insidiae insunt nullæ, nullum præterquam famæ compendium. Cupio igitur et auenter quidē cupio, appareat industria mea in carmine, appareat diligentia, labores laudari peruelim meos. Incendor cupiditate gloriæ, utque inter earundem rerum studiosos euadam etiam primus. An inficiatus est hoc Virgilius, cum decantauit?

- » Primus ego in patriam, mecum modo uita super sit,
- » Aonio rediens deductam uertice Musas. Non inficiantur uel minores
- » authores Ouidius, atque Horatius, uterque in suo in genere abunde clarus,
- » Exegi monumentum ære perennius. &
- » Iamque opus exegi, quod nec Iouis ira, nec ignes,
- » Nec ferrum poterit, nec edax abolere uetustas.

Nolim tamen intellegatur ars mea ante quam lectorem mei carminis in admirationem eius traxerim. At postquam factus est illius admirator, uel introspectat ipse consilia, laudet, commendet, extollat quæ cumque etiam lineamenta. Quis statuarius, fusor, pictor, uult se uideri, dum inumbrat, dum colores primos linit, dum primas illas quasi lituras effigiat? post uero consummatum opus, exponit illud, & ambit publice laudari, præponique ob adhibitum studium cæteris artificibus omnibus. Etenim ab arte artifices sunt dicti, finisque ipsius artificis, qua artem exercet, non qua lucrum inde querit, est bene, consummateque in illa sese gerere, opusque perficere a se susceptum. A Poetis igitur non lucrum queritur, qua Poetæ sunt, sed admiratio cum commendatio operis, suique ingenij, cuius quando comes est laus, laudari quoque se & palam, et ore pleno, tum cupient, tum letabuntur, quam etiam si à nemine laudetur, possunt tamen sola ingenij artificijque sui conscientia esse contenti. Sed elucescat oportet ingenij et artis eorum magnitudo, ac præstantia, de quibus fama est proditura, quæ ab illis omni studio affectatur. Sed

cohibebo me ipsum, ne incensus studiorum meorum commendatione, longius ab incepto sermone discessisse uidear. Sit igitur satis hæc me in uestram omnium qui hic adestis gratiam ea de numeris tradidisse. Quo carat cui sorte sua obtigerit, loquendi possessionem ei trado, ne loci huius consuetudinem existimet, aut neglexisse impudenter, aut contempsisse superbe. P V. Vestrum qui adestis omnium officium arbitror, non laudare solum quæ a Syncero tam exacte dicta sunt de numeris, uerum etiam admirari, dum qua uia incedatur ad admirationem in Poeticâ comparandam e numeris, tam designanter et monstrauerit nobis illam, et expurgatis etiam scrupulis, ac salebris complanauerit, Id quod uideo a literatoribus nostris prætermisum, uel ignoratum potius. Recte itaq; ab Antonio usurpatum meminimus, Poetam esse ipsum oportere, Poeticis qui de uirtutibus loqui cum dignitate uellet. S V M. Hoc nimirum fuit Pudrice causæ, cur qui ipse scirem Grammaticis incomperta hæc esse, Syncerum ad dicendum excitauerim, nec aut importunitatis poenitet me meæ, aut obsecrationis, per quam quid exanclatum fuerit ipse uides, ut neq; iniuria, neq; præter opinionem qui ea audiuius admiremur omnes. Utinam autem literatores ipsi etiã in ijs, quæ literaturæ sunt, paulo essent diligentiores. Cum præsertim uideam senem nostrum uel minutissima quæq; pensitantem etiam in Grammaticis. Sed quid senem ad hæc ipsa aduocauerim? qui paucis ante diebus, eadem hac in porticu audiuerim Alitium hunc quædam explanantem, quæ Grammaticorum essent propria. Verum quis est eorum tanta solertia, ut non alienis potius quam suis rimetur oculis artis ipsius secreta? Venit in sermonem Ciceronis, qui causam duplici. S. scribere esset solitus, quod ipsum Romæ adhuc quoq; uetustissimo in monumento inscriptum legitur. Attendite quæso quibus a principijs est exorsus, non enarrauerim qua suauitate rem expresserit, ne uidear in gratiam eius qui hic adest eloqui, nam mihi quidem Grammatici ab omni uidentur prorsus dicendi suauitate alieni, et si in cognoscenda uocum proprietate, illisq; contexendis, omnis eorum fere uersatur disciplina. Prisci inquit illi, qui Latium a quo Latinam dictam esse linguam, sunt qui uelint, etiam ante Aborigenes tenere, pleriq; in cauernis habitabant, quæ a cauendo essent dictæ. ijs autem et æstus cauebant et frigora pleraq; etiam alia incommoda, in illisq; se et sua cautius tuebantur. Qua e re uerbum Caueo ab ijsdē esse deductum, quodq; in causa ipsa cauisse oporteret inde ab initio dictam esse cauissam, Post uero subtracta uocali Causam, noie ipso trers adhuc syllabas retinen-

te, postremo prima & secunda syllaba, duabusq; illis uocalibus literis in unum coactis, uocem ipsam factam esse dissyllabam, ac nihilominus duplex. S. mansisse, quod tandem leniendæ uocis gratia simplex extitisset, quando duplex ipsum post au', diphthongum sonaret horridius, præsertim C' consonante diphthongum præcedente. Ab eodem illo uerbo Cauo factam esse primo Cauipam, uas uinarium, ab eoq; Cauiponam, & Cauiponem, quod cauis in locis, uel cauis dolis uinariam exercerent, è quibus posteriores uocalem. I'. detraxissent, indeq; esse hodie Cupas. au' in. u'. productum uerso, ut Claudio, Cludo, & Cauponam, Cauponemq;, & Cauponari. Eisdem illos locos Fornices dictos à foranda olim uel tera, uel saxo, quâ à Græco uerbo malebat, Fornicesq; ac Cauernas idē in initio fuisse, pro uarietate linguarum appellatione non una. Venit etiā in sermonem uerbi quod est Ex anclo. Videte obsecro, rem unde uir latinitatis amantissimus repetierit, quod si quæ eius est uerecundia, repeti à me forte non æquiore fert animo, auertat quæso à dicente faciem, aut alio paulisper inambulet. A M inquit uocula fuit apud præcos illos idem illud quod nunc est apud nos circum, inde Hamus, & si post differentie gratia prefixa ei fuit aspiratio, inde Annus, quod in circulum rediret, mutata post. M'. in semiuocalem literam concinnioris soni gratia. Eodem è fonte Amnis, quod fluiorum cursus plerūq; sint flexuosi, & Ambio, & Ambulo, & Ambedo, Ambesusq;, inde etiam Anus obscena pars corporis ab eius ambitu, & Anulus, & Anus uetula, quod propter annositatē senilis status corporis à capite proclinet in pedes, efficiaturq; incurua, Ex anno uero ductum esse Anniculum, ut Bimum, ut Trimum, quasi biannuum, et triannū, quæ res indicat principio secundam anni literarum fuisse. M. ab anniculo anniculare, Cumq; tempestate ea hominum uita esset agressior, magnæq; daretur laudi fruges ipsas post annū asserruasse, unde perannare factum esset, formatum primo uerbum Ex anniculo, donec ex eo subductum fuit Ex anclo quod uerbum relatum esset ad labores, ad pericula, ad difficultates. Quid enim difficilius, quā uina, triticum, poma in alium atq; alium annum illæsa perducere, ætatēq; ijs addere. quibus à natura uix aliqua esset data? Addam & hoc. Erat quæstio, qua ex origine deducta esset dictio hæc Imbecillitas. Animum aduertite quæso, qua eam uia deduxerit. Via inquit dicta principio est, quod ea ueherentur & homines, & res quæ domum deuehebantur, initioq; fuisse ueham, sic etiam Vehillam, & Vehicum, quod illuc ueherentur, quæ colligebantur ex agris, ea post

mutata sunt in Villam, & Vicum, factum est etiam nomen Vehiculum, quo res ipsae uehuntur, Aui Vietus, Viator, Viaticum, à Villa Villicus, Villicatio, à Vico Viānus Vicinitas, Vicinia, Vicatim, quāq; senes aetate iā confecti, soli absq; subsidio uehi pedibus suis neq; rent, sumptus cum esset ab illis sustis uiae faciendae hoc est ambulandi gratia, Baculū ex eo dictum, quasi Viaculū, qui alio etiā nomine esset Scipio, à manus scilicet capione, à Baculoq; factum esse nomen Imbecillū, cui innixi incederent qui infirmus essent pedibus, quodq; non absq; labore ac difficultate etiā baculo ueherentur, inde quoq; manasse Vix, quae uox est difficultatis, ac laboris. Ab habitu igitur imbecilli hominis eiusq; infirmitate deductum esse nomen imbecillitatis commutatione literarum. PV.

Et ex illis quae Poeticas sunt de numeris à Syncero dicta, & quae nunc à te Summonti referuntur Grammaticas de rebus, mirandum in modum incendor ardore audiendi aliquid de historia, quae nullos adhuc praeceptores habuerit, cum Grammatica, Rhetorica, Philosophia institutores quidem plurimos, eosq; maximos ac praestantissimos uiros promeruerit. Ac tametsi scio, dictionem eam esse multiplicem, nec unius fortuitaeq; confessionis, uelim tamen non oratum modo, uerum etiam exoratum Altiliū, uti Actio succedens in dicendi possessione, hac ipsa de re uel edisserat aliquid enucleatius, uel saltem, ut dici solet, de ea nobis innuat, dū accuratius quippiam de historia uel traditum ab eo accipiamus, uel nutu ipso significatum. Quod tu Altili per Musas rogatus, perq; munem hunc confessum, cuius honestandi fuisti semper studiosissimus, nobis audiendi tui cupientissimus praestare ne recusaris. **ALTILIUS.** Nec quid ipse mihi oneris Pudrice imponas satis consideras, & ego inconsideratior fuerim, si tanto subire uelim oneri, humeris tam imbecillis. Quis enim ego sum, aut rem ab eminentissimis uiris reformatam potius quam intentatam quo aggrediar animo? aut eam aggressus, quo e' priscis uel consultore utar, uel auctore? Ne tamen aut uobis ipsis expetentibus, aut loco deesse huic uidear, innuens quidem ut tu ipse Pudrice exigas, potius quam praeci piens dicam de historia aliquid, quodq; ipse quidem multa delectatione collegerim, magis quam quod auctore nitur aliquo, quem nulum, ut uideo, in hunc usq; diem habuit historia. Cuius mihi principium à natura ductum uidetur, quando insitum est homini studium propagandi res suas ad posteror, natua quadam cum cupiditate efficiendi memoriam sui quammaxime diuturnam, qua e' re nomen id

ei Græce fuit inditum. Romani uero quod per annos singulos quæ gesta essent mandare literis consueverant, Annales initio uocauere, post accepto Græco nomine, & ab illis quoque historia dicta est, prisco et Latino nomine pene oblitterato. Eam maiores nostri quandam quasi solutam Poeticam putauere, recteque ipsi quidem, pleraque enim habent inter se communia, ut rerum uetustarum ac remotarum repetitiones, ut locorum, populorum, nationum, gentium descriptiones, qui etiam illorum situs, mores, leges, consuetudines, ut uirtutum in sektiones, uirtutum, ac benefactorum laudes, utraque enim demonstratio uersatur in genere, nec minus etiam in deliberatio, quod ipsum conciones indicant ac consilia, quibus tum Poetica tum historia maxime ornatur, gloriaturque ex ijs locupletiore se se bonis ab authoribus redditam. Ad hæc repentini casus, successusque ipsi uarij atque incerti, consilia item diuersa, quæque præter hominum ipsorum opinionem plurima contingunt in uita ac rebus gerendis. Nec uero si Poetica ipsa multa est in explicandis deorum tum consilijs, tum rebus quæ ab illis administrantur, non historia etiam Deorum iras explicat, refert prodigia, placatque illos uotis, supplicationibus, ludis, consulitque eorum oracula, utraque etiam gaudet amplificationibus, digressionibus item, ac uarietate, studetque mouendis affectibus, sequiturque decorum quaque in re, ac materia suum. Itaque neutrius magis quam alterius aut propositum est, aut studium, ut doceat, delectet, moueat, ut etiam pro sit, rem apparet, eamque ante oculos ponat, ac nunc extollat aliud, nunc aliud eleuet, Sed nec in deligendis tum rebus, tum uerbis, iisdemque proprie, ac decenter disponendis, collocandisque, altera cedit alteri, historia tamen est castior, illa uero lasciuior, nec item in ornatu & cultu non eadem quoque utriusque sedulitas est & cura, tametsi historia cultu tantum contenta esse potest suo, eoque qui sit matrona dignus, idoneusque continentiae, à furoque abstineat, ac purpurisso, quem quidem in altera illa, theatra persæpe probant, idque ut in puella nequaquam aliquando reprehenditur, dum tamen ipsa intellegat, quid ingenuam inter, & uulgarem intersit. In uerbis item, ac sententijs altera castigatior, altera ut etiam in numeris, sic in uerbis nunc liberalior est, nunc etiam affectatior. Nam parum contenta prisca, atque usitatis uocibus, exultat persæpe nouandis illis, aut peregre afferendis, proposito uero omnino pene, aut maxime profecto differunt, cum altera ueritati tantum explicandæ, quamuis et exornandæ quoque intentæ esse debeat. Poetica uero satis non habeat, neque decorum suum serauerit, nisi multa etiam aliunde comportauerit, nunc ex parte

aut uera, aut probabilia, nunc omnino ficta, neque ueri ullo modo similia, quo admirabilia quæ à se dicuntur appareant. hoc tamen ipso mirifice conueniunt, quod utriusque propositum est, quod susceperit dicendum, illustrare, et quoad possit sempiternum id efficere. Numeros quoque utraque suos habet, itemque dicendi figuras, diuersa tamen ratione. Ordine quoque enarrandarum rerum differunt inter se, cum historia rerum gestarum ordinem sequatur, ac seriem. At illa altera persæpe à medijs, nonnunquam etiam penè ab ultimis narrandi principium capiat, assumens etiam extrinsecus personas pro rei ipsius natura, ut deorum, nympharum, numinumque aliorum, ut uatum, furumque. Quid quod uocem quoque dat et orationem rebus mutis, diuinitatem tribuit in somnijs, Deos etiã ipsos mortalibus instruit affectionibus, quæ quidem omnia apud Græcos Homerus, apud nostros Virgilius passim ostendunt, una uero re potissimum sibi ipsæ conaliatur, quod utraq; naturam sequitur, qua magistra, et duce ambæ quoque uarietati student, cum ea ipsa natura cum primis uarietate lætetur, et decorum illud, quod ab eadem rei est cuique attributum, cum uenustate sequatur, ac dignitate etiam summa.

- Hæc habui quæ dicere in uniuersum de re hac liceat, et tanquam uobis inuens qui una hic adestis, significare. Reliquum est, quoniã historiam poeticam penè solutam esse quendam de maiorum auctoritate dixi, ut quoad uires meæ tulerint, et locus hic patitur, talem esse eam exemplis quoque ipsis edoceam. Licet autem in Liuiio, Sallustioque historiae Romanæ principibus diuersa splendent claritate, quæ historia digna sunt lumina, dicendi que in altero maiestas heroica penè quædam emineat, atque uterque fuerit poeticæ admodum studiosus. Cum ille poeticas non solum numeris scripta sua, uerum etiam integris quandoque exornet uersibus, hic Empedoclea in Latinum, ut Aratea Cicero conuerterit, neque poeticas abhorreat à figuris. Tamen Liuius in plurimis oratori similior est. Sallustius uero historicis tantum legibus ubique uidetur addictus. Vterque tamen opus suum poeticas auspiciatus à numeris, ille à semiuersu dactylico, qui est, Facturus ne operæ pretium. hic uero alter ab integro hexametro, Iugurtina in historia, quem tamen ita referat spondeis, præterquam quarto in loco, ut uix agnoscaturn esse hexameter, grauitatem tamen illam spondaicam retinuit inquit, Bellum scripturus sum, quod populus Romanus quæ uerba heroicum senarium, grauem quidem numeris, uerbisque maxime accommodatis constituunt. Huius igitur exemplis, si utar familiarius, uestrum quidem mirari debuerit nemo.

Igitur cum in unaquaq; ad dicendum suscepta materia primum sit Poetae officium, proponere qua sit de re explicaturus, quod quidem docuit Virgilius, cum dicere est orsus,

» Arma uirumq; cano. -

Idē a' Sallustio seruatum intellego, cum et ipse, quod paulo est ante dictum, coepit, Bellum scripturus sum, quod populus Romanus cum Iugurta Rege Numidarum gessit. Atq; ut ille causam suscepta a se materiae statim asserit, difficillimos scilicet Aeneae errores, bellumq; summus uiribus, maximus etiam periculis ab illo administratum, post quos euentus, multiplicesq; successus, urbs Roma esset condita, hoc enim uersus illi praefecerunt,

» -Multum ille & terris iactatus & alto.

» Sic & hic ipse Sallustius suscepti causam reddit operis inquiring.

» Primum quia magnum & atrox, uariaq; uictoria fuit, deinde quia tum primum potentiae nobilitatis obuiam itum est, quae contentio diuina & humana cuncta permiscuit, eoq; uecordiae proassit, ut studiis civilibus bellum atq; uastitas Italiae finem fecerit. Quid Livius ab exordio quamprimum secundi belli Punici, non ne heroico quasi quodam cum superalio ait? In parte operis mei licet mihi praefari quod in principio summae totius professi pleriq; sunt rerum scriptores, bellum maxime omnium memorabile, quae unquam gesta sunt me scripturum, quod Carthagenenses Annibale duce cum populo Romano gesserunt, nam neq; ualidiores opibus ullae inter se ciuitates gentesq; contulerunt arma, neq; ijs ipsis tantum unquam uirium, ac roboris fuit, et haud ignotas belli artes inter se expertas primo Punico conserebant bello, & adeo uaria belli fortuna, ancepsq; Mars fuit, ut propius periculo fuerint qui uicerunt. Altiores quoq; repetitiones, praesentiq; ab negotio longius remotarum rerum susceptae enarrationes, & poeticae, & historicae facultatis inter se necessitudinem quasi quandam arguunt. Declarant hoc & Virgilius, & Sallustius, alter cum exorditur.

» -Rex arua Latinus, & urbes

» Iam senior longa placidas in pace regebat,

» Hunc fauno & nymphea genitum Laurente Mariat.

» Accipimus. - Alter cum Iugurtino in bello, post redditae susceptae a se operis causas, repetendo incipit. Bello Punico secundo, quod dux Carthagenensium Annibal post magnitudinem Romani nominis Italiae opes maxime attriuerat. Masinisa Rex Numidarum in amicitia receptus a Publio Scipione. Et in Catilinario, Urbem Romanam sicuti ego accepi condidere, atq; habuere initio Troiani, qui Aeneae duce profugi

- duce profugi sedibus incertis vagabatur. Ad hæc quid cognatus quã
quod uterq; & Poeta, & Historicus affert in medium causas, edis-
feritq; rationes ante quã enarrare quam scribendam suscepit rem=
incipiat. In ipso Virgilius initio explicat errorum ac laborum Aeneæ
causas, ac Iunonis irarum.
- » Vrbis antiqua fuit, Tyrii tenuere coloni
Carthago. — Vsq; ad eum uersum,
Tantæ molis erat Romanam condere gentem.
- » Et Liuius. Odis prope maioribus certatum est quã uiribus, Romanis
» indignantibus, quod uictoribus uicti ultro inferrent arma, Poenis
» quod superbe, aureq; crederent imperitatum uictis esse, quæq; alia
» de Annibalis indignatione referuntur, ob Siciliam, Sardiniamq;
» amissas. Idem quoq; indicant descriptiones locorum, gentium, moru,
» legum. quod & ipsum Sallustius docuit, cum dixit,
» Res postulare uidetur, Africæ situm pauca exponere, & eas gentes,
» quibus cum nobis bellum aut amicitia fuit attingere. Et Virgilius,
» Est locus Hesperiam Graij cognomine dicunt
» Terra antiqua, potens armis, atq; ubere glebæ.
- » Quid autem solutæ poeticæ tam simile, quam Liuianum illud? Eaq;
» uti rata scirent fore, agnum leua manu dextra silicem retinens, si
» falleret Iouem cæterosq; precatu Deos, ita se mactarent, quemad-
» modum ipse agnum mactasset, & secundum precationem caput pe-
» cudi saxo elisit. Quid tempestatis illa nimbiq; explicatio? Deinde cū
» iam spiritum includeret, nec reciprocæ animam sineret, auersi a
» uento parumper confedere. Tum uero ingenti sono cælum strepere,
» & inter horrendos fragores micare ignes, capti auribus, oculis, metu
» omnes torpere. Nam quid per Musas o' uiri optimi ex omni est parte
» magis illo poeticum? Ex propinquo uisa montium altitudo, niuesq;
» cælo prope imistæ, tecta informia posita in rupibus, pecora, iumētaq;
» torrida frigore, homines intonsi, inculti, animalia inai aliaq; oia rigē
» tia gelu, cætera uisu quam dictu foediora, utq; poeticū omnino possis
» dicere, heroicas etiã numeris res ipsa clauditur, Ingensq; fugam stra-
» gēq; dedissent. Fuit eni oīno poeticus Liuius in toto trāsitu in Italiã
» Annibalis describēdo, & cum ipse tum uiros equosq; transeūtes Rho-
» danum describit, ingenti sono fluminis, clamore uario nautarum,
» ac militum, & qui nitebantur prorumpere impetum fluminis, et qui
» ex altera parte ripæ transeuntes suos hortabantur, Tum etiam ele-
» phantes, qbus primus erat pauor, cū soluta ab cæteris rate in altum
» raperentur, ibi urgentes iter se, cedentibus extremis ab aqua, trepida

ACTIVS

tionem aliquantum edebant, donec quietem ipse timor circumspicien-
 » tibus aquam fecisset. Animaduertite adhuc quæso, quibus Annibal
 » milites affatur uerbis. Mirari se qui nam pectora semper impauida
 » repens terror inuasit, nullas profecto teras cælum contingere, coli-
 » alpes, & gnere atq; alere animantes, eos ipsos quos cernant, non pen-
 » nis sublime elatos, alpes transgressos, ne maiores quidem eorum in-
 » digenas, sed aduenas Italiæ cultores ingentibus sæpe agminibus cū
 » liberis, ac coniugibus migrantium modo, tuto transmississe. Romam
 » orbis terrarum caput petentibus, quicquam adeo asperum atq; arduū
 » uideri, quod inceptum moretur? Quid cum ait? Equi maxime infe-
 » stum agmen faciebant, qui & clamoribus dissonis, quos nemora re-
 » percussæq; ualles augebant, territi trepidabant, & isti forte aut
 » uulnerati adeo consternati sunt, ut stragem ingentem simul hominū,
 » ac sarcinarum omnis generis facerent. Quid etiam? cum cæden-
 » dum esset saxum illud, arboribus circa immanibus deiectis detrun-
 » catisq; struem ingentem lignorum faciunt, eamq; cum & uis uenti
 » apta faciundo igni coorta esset, succedunt, ardentiaq; saxa infuso
 » aceto putrefaciunt, Ita torridam incendio rupem ferro pandunt, mol-
 » liuntq; anfractibus mollibus cliuos. His haudquaquam grandio-
 » ra plenioraq; apud Virgilium leguntur, ubi Aeneam ab Antan-
 » dro in Italiam deuehit, per tempestates, scopulos, Harpyiarumq;
 » portenta, ac Cyclopum, ne cum ipse quidem ait,
 » Vastumq; caua trabe currimus æquor.
 » Postquam altum tenuere rates, nec iam amplius ullæ
 » Apparent terræ, cælum undiq; & undiq; pontus. Aut cum,
 » Tristius haud illis monstrum, nec sæuior ulla
 » Pestis & ira Deū Stygijs sese extulit undis.
 » Virginei uolucrum uultus, fœdissima uentris
 » Proluuiæ, uncæq; manus, & pallida semper
 » Ora fame. —
 » Ne ue, cum intonat,
 » Hæc loca ui quondam & uasta conuulsa ruina
 » Tantum æui longinqua ualet mutare uetustas,
 » Dissiluisse ferunt, cum protinus utraq; tellus
 » Vna foret, uenit medio ui pontus, & undis
 » Hesperium Siculo latus abscidit, aruaq; & urbes
 » Litore diductas angusto interluit æstu. Aut cum,
 » Horrificas iusta tonat Aetna ruinis,
 » Interdumq; atram prorumpit ad æthera nubem

» Turbine fumantem picco, & candente fauilla,
 » Attolitq; globos flammarum, & sydera lambit.
 » Interdum scopulos, auulsaq; viscera montis
 » Erigit eructans, liquefactaq; saxa sub auras
 » Cum gemitu glomerat, fundoq; exæstuat imo. Quid qđ hic idē Li-
 uius quasi gēnis qbusdā, nūc uerbis oīno Poeticis, nūc figuris ac mi-
 meris isignit orationē, atq; illustrat historiā? ut cū ait, Anceps Mars.
 Et, Agitare animo bellum. Et, Tela micare. Et, Dempto hoc fulgure
 nominis Romani. Et, Circūferebant ora oculosq;. Et Pandi agmen
 cœpit. Et, non manes, non stirpem eius conuiescere uiri. Et, Hunc in-
 uenem tanquam furiam facesq; huius belli. Et, Inde equitum certamen
 erat. Et, Hæc ubi dicta dedit. Et, Cum Poenis bellum pro nobis
 suscipiatis. Ex his itaq; perpaucis, quāquam uideri hæc ipsa multa quī-
 dem testimonio atq; authoritate possunt sua, satis tamen ut arbitror
 factum est ei parti, quam probandam suscepi, haud male sensisse eos
 scilicet, qui historiā censeant poeticā quasi quandam esse solutam.
 Quo arca quod cum uoluntate & gratia Puderice fiat tua, horūq;
 omnium, qui dicente me uel mussantem potius audire tam attente,
 & ut uideo, tantum præseferunt audiendi studium, ad ea iam tran-
 seamus, quæ a me potius obseruata quidem sunt, quā quod ea præ-
 cepta quasi quædam, insinutaq; scribendæ historiæ existimari uelim
 aut ex me ipso profecta, & tradita. P V. Et me hoc Altili uolen-
 te feceris, & his ipsis qui tam intente, atq; auenter audiunt, præcipue
 cupientibus. Cæterum Marcus Cicero locuples nobis author esse po-
 test, Poetas alia quadam lingua locutos, Itaq; uidendū ē atq; ē re-
 linquitur, si Poetæ alia quā quæ Oratoris propria est locuti sunt
 lingua, quonam modo historia poeticæ erit quasi cuiusdam solutæ si-
 milis? Locus igitur expurgandus hic tibi prius est, scrupusq; Altili
 excutiendus, nisi forte post habito Cicerone, Liuius tibi unus satis fu-
 turus est ad hæc & credenda, comprobanda. A L. Et Liuij te-
 stimonio contenti esse unius possumus, & Cicero minime est abijci-
 endus, uir ad omne genus eloquentiæ genitus naturte ipsius munere, atq;
 ipsius Liuij magister. & doctor. Ac tute quidem ipse meminisse potes
 Ciceronē exigere maius qđdā in historia, qđ quod in Annalibus Pōtifi-
 cū, aut in Fabij, Antiatij, Cælij, ac Sisennæ scriptis appareret. Nam
 de Sallustio omnino nihil, siue quod post Ciceronis obitum historias is
 scripserit, siue propter similitates, quodq; ille ipse uiueret, silentio eum
 præterijt. Ipsum igitur illud maius qđ a Cicerone desyderatur, præ-
 stitere postea eorum studia, q Poeticæ ornamenta, et cultum sibi ante

ACTIVS

oculos posuerunt scriptitandæ historiæ, nō uerba qdē confragosa illa, et pquā glutinata inter se, theatris apta, nō Senatui, ut Feri clauēs posites, ut Hastas belliferratas, ut Spumiuomos fluctus, ut Fluētis sona li tora, ut talia hæc gignendæ p multa admirationi inuēta. Sed magnitudinem Poetarum, sed uarietatem, descriptionesq; locorum, ac gentium, sed euagationes, amplificationes, digressiones, ornatum, decorumq; illud præcipue, cui Poetæ in primis uidentur inseruire. An quæso tranandus erat Annibali Rhodanus sine strepitu, clamore, tumultu nautarum, ac militum, sine pauore, et consternatione elephā tum, sine casu deniq; unius atq; alterius in amnem ē rate beluæ? Videlicet traiciendæ erant Alpes sine tempestate, sine nimbis, frigoribusq; non frangendum erat incendio prius, insperso post aceto putrefaciendum saxum illud immane, tantis copiis, tamq; excellenti duci obuium? non adeundum premonitorium illud immane, cœlo proximum, omnis ē quo despiceretur Italia, in cuius uertice constitutus Annibal suos cohortaretur, Romanq; orbis caput illis ostentans diripiendam magnificā etiam oratione obijceret, offerretq;? Hoc sibi uult igitur solutæ poeticæ similis historia, hoc desiderabatur a Cicerone, hæc caruerunt laude et dignitate Cælius, Antias, Sisenna. Ac mihi quidem uidetur Herodotus Poetarum in scribendo instar habuisse, dum contemptis qui ante se scripserant historicis, magnitudinem affectus est illam & uarietatem, & ornatum, et cultum a Cicerone desideratum. Et qui dicit poeticam picturæ esse similem, nū ideo dicit, aut illud sentit, quod Poeta usus sit coloribus, quibus pictores utantur, adumbrandis, atq; informandis rerum imaginibus? Quin de uarietate loquitur, de collocatione, de dignitate, uenustate, informatione, habitu, quibus in effingendis rebus Poetæ pictorum more, atq; ad illorum exemplum uti debeant. Nec uerba quoq; non sibi a Poeta quandoq; mutuabitur diligens rerum scriptor, pudenter tamen, ac tenerrimo cum delectu, ut cum dixit Sallustius, Tuba hosticum cecinit. Et, Tela utrinq; uolare. Et, Strepitus armorum ad cœlum ferri. Et, Fors omnia regere. Non ne descriptio illa Africae mera est & soluta Poetica? Mare sæuum, importuosum, ager frugum fertilis, bonus pecori, arboribus infœcundus, cœlo, teraq; penuria aquarum, genus hominum salubri corpore, uelox, patiens laborum, plerosq; senectus dissoluit, nisi qui ferro, aut bestiis interiere. An ne tibi Virgilianum illud uideatur aliud, nisi quod solutum non est?

» Durum a stirpe genus, natos ad flumina primum
» Deferimus, sæuq; gelu duramus, & undis.

Venatu

- » Venatu inuigilant pueri, syluasq; fatigant.
 » Flectere ludus equos, & spicula tendere cornu.
 » At patiens operum, paruoq; assueta iuuentus
 » Aut rastris terram domat, aut quatit oppida bello.
 » Omne æuum ferro teritur, uersaq; iuuentum
 » Terga fatigamus hasta, nec tarda senectus
 » Debilitat vires animi, frangitq; uigorem.
 » Canitem galea premimus, semperq; recentis
 » Conuectare iuuat prædas, & uiuere rapto.
 » Quid cum paulo post idem ait, Africam in initio habuere Getuli &
 » Libyes asperi incultiq; quibus abus erat caro ferina, atq; humi pa-
 » bulū uti pecoribus. hi neq; moribus, neq; legibus, aut imperio cuius-
 » quam regebantur, uagi, palantes, qua nox coegerat, sedes habebant.
 » Quid magis Poëtici dicat, nisi quod Poëtici absq; numeris? Age
 » quæso & aliud, Erat inter ingentes solitudines oppidum magnum
 » atq; ualens, nomine Capsa, cuius conditor Hercules Libys memora-
 » batur, eius ciues apud Iugurtam immunes, leni imperio, & ob ea fi-
 » delissimi habebantur, muniti aduersum hostes non moenibus modo
 » & armis atq; uiris, uerum etiam multo magis locorum asperitate,
 » nam præter oppido propinqua, alia omnia uasta, inculta, egentia a-
 » quæ, infesta serpentibus, quorum uis sicuti omnium ferarum, inopia
 » abi acrior. Ad hæc natura serpentium ipsa satis perniciofa, siti magis
 » quam alia re accenditur. Descendit Crispus Romanæ, ut putant,
 » pater historiæ, descendit inquam ad serpentes, atq; illorum naturam
 » attingit, quæ siti, æstuq; maxime incendatur. Ne hoc mea quidem sen-
 » tentia minus poëtice, perite, ornate, quàm a Virgilio illustre illud de
 » Asilo,
 » Est Lucos Silari arcem, illicibusq; uirentem
 » Plurimus Alburnum uolitans, cui nomen Asilo
 » Romanum est, æstrum Graij uertere uocantes,
 » Asper, acerba sonans, quo tota exterrita siluis
 » Diffugiunt armenta. -
 » Libentissime quoq; ac peringenue Sallustius uerba, figurasq; nume-
 » ros item a Poëtis mutuatus est, ab illis presertim, qui Annales scri-
 » psere, ut cum ait, Signum tuba dat. Et, Ignoto atq; horribili sonitu
 » repente exciti. Et, Iamq; dies consumptus erat. Item, Et sanè Ma-
 » rius illoq; alijsq; temporibus. qui si, diebus, dixisset, senarium inte-
 » grum heroum apte, canoreq; fudisset. Illa uero quanto pere heroica,
 » Spectaculum horribile in campis patentibus, sequi, fugere, occidi,

20 capi, postremo omnia, qua uisus erat, constrata telis, armis, cadaue-
 21 ribus, & ea inter humus infecta sanguine. Nesciam tamen quonam
 modo minus haec extant in Sallustio, nec tam apparent, atq; exposita
 sunt, quam in Livio, ut alter quodammodo praesferre uelit artem,
 Poeticamq; imitationem, alter celare eam, ut tanquam in nubecula de-
 liteat. Et uero Oratoria ipsa quamuis sit a Poetis numerositatem
 illam generosam, ac dignitatis plenam, ut a primis eloquentiae culto-
 ribus mutuata, antiquissimisque dicendi magistris, cum primis tamen
 rerum gestarum scriptores ea seque, resque suas fecere magnificas, ut
 interdum generositas illa eorum sermonis uideatur solis pene e nu-
 meris constare, in iisque tantum consistere, ut cum ait Livius. Nam neque
 22 ualidiores opibus ullae inter se ciuitates gentesque contulerunt arma,
 23 neque iis ipsis tantum unquam uirium, ac roboris fuit, & haud igno-
 24 tas belli artes inter se, sed expertas primo Punico conferebant bello.
 Quid his numeris plenius, dignius, addo & generosius? non minus
 25 tamen Latine, & haud minore cum ornatu dicuntur & copia, si quis
 26 dixerit, Nam neque ualidiores opibus ullae inter se ciuitates, gentesque
 27 arma contulerunt, neque in iis ipsis tantum unquam uirium fuit, ac ro-
 28 boris, neque ignotas belli artes inter se, sed expertas primo bello Pu-
 29 nico conferebant. Verum subtrahis iis spondeis, & numeris commu-
 tatis, omnis illa generositas nescio quomodo interit, deceditque orationis
 supercilium. Atque his quidem numeris excellit in historia Livius,
 & tanquam inter alios exultat. Ne te igitur animi dubium Cicero,
 aut minus tibi te in hoc constantem faciat, quod Poetas alia lingua
 usos dicat, scrupulum excute omne, atque ex animo eijce, deique
 forensibus illum actionibus, haud de historiis locutum tibi persua-
 deas uelim. Nam & a Roscio illo motum, gestumque discendum ora-
 tori ad imitandum in agendo ubi causa ipsa exigit, non uideatur es-
 se Ciceroni alienum, nec inficiabimur tamen graecos Poetas, Orato-
 ris a uerbis, ac dicendi figuris, quam nostros multo abesse longius,
 uiderique alia quasi quadam lingua locutos. P.V. Et perpurgatus
 est hic a te Altili locus, sentesque excisae sunt omnes, & euagari iam
 tuto potes certis, minimeque labentibus uestigiis neque uerendae offensum
 culae, cum libera a scrupulis ipsis sit uia. COM. At ego passurus
 minime sum Altili euagari te ulterius, exultareque extra praescriptos
 fines, cumque sis ipse Grammaticorum Grammaticissimus, tui te obli-
 tum non praeferam, dum quae princeps est disciplinarum omnium,
 ut historiae satisfacias, e iure, autoritate, finibusque pene eijcis. Gram-
 maticam suis. Habenda est igitur & tibi & nobis omnibus qui hic as-

sumus illius ratio, conservandusq; ei debitus in differendo locus, Antoniana lege hoc ipsum sanciente. Etenim idem ipse Cicero Axillā ait factum esse Ahalam, fugā literę uastioris. Quid (malum) si uastior. X. est litera, si elementum minime simplex, in multis ea cur abutimur? Cur qui Græce est Ὀδυσσεύς, fuitq; apud priscos Latinos Vlyseus duplicata. S. litera, factus est nunc a quibusdam Vlyxes? Cur a sessu hoc est sessione si fiat Sexus, quod sedendo, ut quidam uolunt, oculatur pars ea corporis nostri quæ est obscœnior, literas non retinuit suas? neq; enim. X. refert. S. duplicatum, sed tum. C. S. tum etiam. G. S. Scimus omnes per antiquam fuisse dictionem Pessum, a qua dicti pessuli, quasi pedessum a calcandis pedibus, unde pessundā re, datumq; uerbum ipsum opprobrio atq; ignauie, deq; conformatum nomen Pessimus, cur sonum eius euasiant. X. litera accepta? A magno deduxere primi illi magnior, & magnissimus, quæ uoces postea contractis dictionibus, ac subductis literis fuere maior & massimus, cur passæ sunt aures doctissimorum hominum audire tam diu X. literę uastitatem? nam si a massa deductum sit nomen maximus, idem erit abusus, cum massa dicta sit a magno, eaq; fuerit in initio Magnissa, uel græco modo Μαζα? Cur Elixare? nam a liquo liquas principio fuit liquasso, ut a leuo leuas leuasso, post subtractis literis Lisso, & Elisso, cur inquam & in his uasta assumpta est, atq; asperius sonans litera? Cur in his quoq; Palus, uelum, paulum, talus, mala. L. mansuetioris literę loco, accepta uastiore, abusu ex illo, Paxillum, Vexillum, Pauxillum, Taxillū, ac Maxillā dicimus? Quādo concentus ipsius suauitate capiantur aures, mulceaturq; audiendi sensus etiā concidendis quibusdam, atq; decurtandis uocibus. fuit primum a sistendo, sistlocus, post stlocus, factus est postremo Locus, repudiato confragoso sonitu. Eadem deductione & uia a sistendo sistilitis, quod sistendum esset in iudicio ad prætorem, inde fuit stlitis, post litis, ultimo Lis, perconcinne quidem, & commode. An non initio, humani oris pars inferior, qd loquentibus, atq; edentibus, aut etiam hiantibus nobis moueretur, dicta est monumentum, quæ postmodum fuit Mentum? Quid autem murum in sono & literis factam esse ruinam? quando in significationibus quoque ipsis haud secus contigerit, neque recentioribus tantum seculis, uerum etiam & priscis. Etenim dictionibus his amabilis, nabilis, flexibilis, uulnerabilis, reparabilis, flebilis, reuocabilis, aptitudo quasi quædā inest ad patiendum, uel innata potius uis quædam apud Latinos homines, non dubitauit tamen Virgilius populo ut morem gereret etiam

aberranti, dicere Penetrabile frigus, quod vim habeat penetrandi. Non alij Poëtae, Telum exitiabile, quod exitum afferat, non scriptores alij, quibus minus concessum est decedere e' uia. Itaq; passim audias, risibilem hominem, hinnibiles equos, sensibile animal, deflexa ad agendum a patiendo significantia, quamuis postremum hoc Lucretiana auctoritate non careat. At contra miramur in Virgilio, Incana menta, & Incuruum aratrum, quod in his. In suam augeat significationem, ac si non & Cicero dixerit Infractum, ut qui vehementer esset fractus. Quæ quidem uox, ut nomina omittam, compa'gendis, atq; ineundis uerbis augere solet nō immnuere, affirmare non inficiari. Idq; licet uidere enumeratis uocibus, quacumq; a litera incipientibus, In habito, inambulo, imbibo, imbuo, incido, incutio, indo, induco, inhæreo, inest, in fluo, infero, ingero, in gluuies est enim In gluuies a uerbo i glubo, inhio, in iacio, illido, illudo, immuto, immuto, innatus, innato, inoleſco, inhorreo, impello, impingo, inquit, in quiro, irruo, irretio, in sillo, instruo, intego, itorqueo, inuro, inuenio, inuado. Quid tu Summonti deſſeſſo mihi enumerandis his nō affers suppetias? non & ipse grammaticæ locum tueris? SVM. Equidem ego illud ubiq; & sensi olim, & hodie quoque sentio, literatores nostros aberrasse non parum ab antiqua enuntiatione et sermone, concedendum tamen in plurimis esse populo? usumq; in multis sequendum, potius quàm rationem aut artem, quippe quæ nata sit ab obseruatione. Atq; deuasta ut litera dicam quod sentio, ea elementum minime simplex est, uerū conglutinatio quædam, atq; ad immnuendum in scribendo laborē inuenta, nam initio cum fuisset in primo casu calas, lanas, aras, ut plebes, ut scrobes, ut trabes, quæ nunc sunt Plebs, Scrobs, Trabs, post subtracta litera. I. mansere calas, lanas, aras, inde inueta noua est figura, quæ una duarū subiret, & uicem literarū, & locum, scribiq; coeptum, Calx, Lanx, Arx, Et quoniam in hunc sermonem incidimus, repetam hac in parte pauca quædam, & si fortasse remotiora, neq; iniucunda tamen, neq; aliena ab umbratili hac, æstuaq; confessione nostra. Sermo coepit primum noster ab incultis, et rusticis, immo a greſtibus ab hominibus, utq; eorum erant res inopes, angustæ, egenæ, sic quoq; sermo ipse inops, minimeq; affluens, uerborumq; perpaucorum, ac sine ullo prorsus eorum excolendorum studio, & cura. Crescentibus post artibus, atq; hominum rebus, actionibusq; quod sermo esset ipse & componendus, & maturandus, fractæ sunt præſiones tum syllabarum, tum literarum non ab ipsis modo uocum principijs, uerum etiam desinentibus a

syllabis. Principio enim constitutiones, formæq; appellationum haud quaquam fuere, quales nunc sunt, finalibus præsertim literis. Nam quæ sunt hodie, Fex, Grex, Dux, Rex, Emax, Vendax, Fallax, Minax, fuere primis illis seculis in casu nominante fecis, gregis, ducis, regis, emacis, uendacis, fallacis, minacis, amputatis, contractisq; post literis, decurtatæ terminationes sunt, utar autem Ciceroniano uerbo.

Qua e' re id etiam secutum, ut figura hæc, quod dixi, duplex quidē ea sit inuenta minuendi laboris gratia, scriptumq; fex, grex, dux, rex, emax, uendax, fallax, minax, quæ uoces prius habuerant. *cs. aut. gs.* Excultioribus enim seculis contraxere Adeps, quod nomen ante adepis fuerat, & Abs, cuius postea locum subiit. Ab. et Ex. cuius loco & uice. E. utimur. & Ast, pro quo quibusdam magis placuit. At. quod sonus ille esset uastior. Quid? quod Donicum fuit, quod nunc est Donec, Sedum, quod est Sed, Sice, quod est sic, Etiam pro quo, Et, Sat quoq; quod fuerat Satis, Lac, quod lacte, Tribunal, quod tribunale, Animal, quod animale, Sal, quod salis, Nil, quod nilum, Far, quod farre. Quid quod forsit pro forsitan, quo non Horatius modo popularibus in sermonibus, sed Propertius in amatorijs ē usus, cum dixit.

Iste quod est ego sæpe fui, sed forsit in hora,

Hoc ipso eiecto carior alter erit.

Nec uero primarum tantum atq; ultimarum siue literarum, siue syllabarum factæ sunt amputationes, dum aut breuitati consulitur, aut suauitati, uerum a medijs quoq;. Quid nam quæso nunc est Taberna nisi quod olim tabulerna? facta literarum subductione. Quid Venter nisi uehenter? quod se implendo euehat, uel quod uehat in cibum absumpta, unde uentrem exonerare dicuntur, qui excrementa eijciunt, quid Vultus, nisi uoluntus? quod animi uoluntatem indicet, quid Lautus nisi lauatus? a sorde scilicet liber, atq; extersus, quid Coxæ nisi coissæ a coeundo, uel in ipsa libidine uel quod hinc, illincq; coeant ad obscænas partes, uehendo corpori? Iam uero Fortuna a ferendo dicta & mutatis & subtractis literis, quasi ferentuna, tera Pulla, quasi puluilla idest resolubilis & in puluerem uersa, qualis est tera Campana, ut ait Columella, quæ nequaquam nigra est, ut quidam perperam arbitrantur, sed resolubilis, et putrida, quæq; sæpius arata in puluerem abit. Est & Columna a columine, quæ fuit columna, & a pascendo Pabulum, quod fuit pascibulum, & Panis pascinis, & Pasta panista, & Vinum a uite uinum, et Vine a uitinea, et a ferendo Ferculum fericulū quod in pom

pis ferantur fercula. Poculum item potaculum, Flumen fluimen, Teg-
 men tegmen. Semen serimen, Discrimen, discernimen, nam prosa quid
 est aliud quam promissa oratio? An quæso Meditari est aliud quam
 in medio itinere aliquid itando aut agere, aut cogitare, quæ est occupati
 animi, aliudque quam iter agitantis? Quid est etiam aliud Fœnum,
 nisi fouenum, quo scilicet foueantur animalia hieme, quid Fœtus nisi
 fouetus, quod a matribus foueantur, retinentque; propterea diphthongū
 œ, nam in primo uerbo cum insit litera. O. subtrahitur. V. litera, re-
 linquitur. œ. An non Postes sunt a positu quasi posites, ac Testis te-
 cum sto, aut pro te sisto, nam et testes sistebant olim apud prætorem.
 Tela nonne texula, ut tegula, ut regula, Cliens nonne coliens, quod
 patronum utique coleret suum, e' Romuli constitutione. Castra sunt
 qui putent a seruanda castitate dicta, ambitiose sane, quippe quæ sint
 a claudendo, claudabantur enim uallo et fossa. Sic et Casteria lo-
 cus in trirem, sic etiam uallis illa Caudina, quod sit undique clausa
 montibus, hodieque ex eo uocatur Caudium, Sic quoque et Castellum,
 quod fossa claudatur et muris. Erant etiam in aquarum ductibus
 Castella, quæ in ijs aquæ concluderentur, unde post largius efflueret.
 Atque ut a dio Dies, sic a gladio gladies, pro qua est Clades, fuitque
 stratages, pro qua est Strages, et stratagulum, pro quo Stragulum,
 et stramen, pro quo Stramen, quin etiam sariculum, pro quo Sar-
 culum, et nouiper, pro quo Nuper, et sequeculum, pro quo Seculū,
 hoc est annorum multorum series, ac sequela, qua in uoce quæ diphthongū
 æ. scribunt, male omnino sentiunt, neque enim prima eius producitur quod
 diphthongū habeant, sed quæ ueteres Poetæ geminauerunt in ea uo-
 ce litera. C. quemadmodum in religione et reliquijs. L. et in pro-
 pagine. P. cum harum producunt primas syllabas, utque Lucretius
 refficit, et reducit. An quia quod imminutum fuit e' literis, cum se-
 culum in initio fuerit ut dixi sequeculum, adiectum sit postea tempo-
 ri hoc est quantitati? quod in multis alijs est seruatum. Sed dies me de-
 ficiat ijs enumerandis. Sermonem autem quo utimur ab agrestibus,
 ac rudibus coepisse hominibus, illud declarat potissimum, quod ple-
 ræque e' primis illis impositionibus sunt rusticis incomptisque a rebus
 sumptæ. Iam primum Palam, Sæpe, E' uestigio, rusticorum quidem
 sunt inuenta hominum, nam quod sæpes spissa essent et densa, dixe-
 runt sæpe pro frequenter, indeque et sæpissus spissus. E' uestigio pro
 statum, quasi non minus cito quam e' uestigio pes dimoueat. Palam
 aperte, quod sit aperta quidem, ac protenta pala, nihilque cauum ha-
 beat, aut complicatum, in quo latere quid collocatum possit. Nam pe-

nes, id est in manu, atq; in potestate, fuit olim, quod quidem ipse iura uerim, penest, accomodatum rudibus ab hominibus, ex asinorum & iumentorum caudis, aut manu prehensis, unde fuit Manu capio, aut capi stro colligatis inuicem. Mos est enim alterum iumentum alterius caudæ illigare, ne digrendi illis sit potestas, post uero detracta litera. T. mansit penes. Et cernere unde Decernere, & Certare, quæ senatoria sunt, atq; imperatoria uerba, indeq; & Decreta, & Certamina, manauit initio à cernendis leguminibus. Et Serere, & Pangere ruris sunt, arborumq; & seminum, è rure tamen in urbem, atq; à rusticis ad urbanos uenere, & Series rerum, & Sermo, & sermocinatio, & Dissero & Disertus, & Pangere uersum, & Pagna, & pagella.

Quin etiam literarum Exaratio, quodq; pastores cogerent pecudes gregatim compascere nō sparsim, inde Cōpescere est continere, quodq; uehendis ex agro in oppida & uicos rebus instanter darent opera, factum est uehestigo, quod erat tunc eandem uiam insistere, eaq; sæpius itare. Nam & uia initio fuit ueha, factum item est uehestigium, quæ nunc ademptis syllabis sunt Vestigo & Vestigium, eaq; ab iumentis, atq; à curribus in scholas profecta, à Philosophis etiam recepta sunt, atq; illis quidem seculis satis habebatur, quali res cumq; appellatione notare, nulla cum esset quantitatis, ac temporum, aut suauitatis cura, formandis uocabulis. Quam post & curam, & cogitationē primi Poetæ suscipere, dum urbanitatis suscipiunt patrocinū, donec Senatus, ac fori maiores agitationes, atq; actiones peperere eam, quæ post dicta est eloquentia. Qua quidem in explicatione eisi latissimus mihi sese offert campus, tamen quod & petenti subsidium Compatri uideri potest satis pro uirili factum esse, cum etiam breuis hæc refrigeratio fuerit Altilio nostro non ingrata, & quod Puderici superciliū non est contemnendum, quem uideo Grammaticis non satis æquum, loquendi possessionem, tuumq; ad continuandum de historia locum Altili, & uolens, & libens tibi restituo.

A L. Et refrigeratio ipsa fuit mihi per grata, & te interim uetustissimas repetentem res inuicidissime audiui. Nam & ex ijs, quæ explicasti principijs nata est historia, quæ rudis in initio ipsa fuit, sine cultu, sine copia, nulla adhibita artis industria, perexigua etiam naturæ. Quippe cum ea curā pontificibus tantum esset demandata, ijsq; annis singulis quæ gesta essent, notabant, populoq; exponebāt cognoscenda. Cui post & Piso, et Fabius, et Cato non ita multum addidere ornamenti, ut generis scribendi eorū magna fuerit à posterioribus ratio habitā. Ne nullo qdē, q̄ horū maior habetur à Cicerone Celi,

- nec Sisenna eius implet aures, quanq̃ uocaliorē is historiā fecit, cui ut Ciceroni ipsi uidetur, maiorem quendam Caelius sonum uocis addi disse. Ad hęc Sisenna parum libero ore locutus Sallustio uidetur. Cum sit historiæ e' Ciceronis sententia prima illa lex, nequid falsi dicere audeat, deinde nequit ueri non audeat, nequa suspitio gratiæ sit in scribendo, nequa simultas. Atque hi quidem progressus Romanæ fuisse historiæ ad Ciceronis usq; tempora. Nam de Græci illi uiderint qui Græce præcipiunt, De qua tamen & Cicero ea attigit, quæ satis esse Latinis nobis uideri possint. Ita q; his sic dictis me uobis reddo, siue admonens, siue innuens, pauca quædam, ut dixi, utq; sum pollicatus, potius quàm ut qui uideri uelim præcepta tradidisse.
- P**rinapio, ut natura ipsa rerum generationi consulens suo quodq; in genere perficere, ac consummare nititur, in alijs tamen aliud eius atq; aliud est propositum, sic dictio omnis, & scriptio eo spectat, ut bene consumateq; et dicatur, et scribatur, alibi tamen hoc est forensibus in causis, ut consummate dicatur etiam ad persuasionem, alibi ad laudationem, approbationemq; ut in eo genere, quod demonstratiuum dicitur, atq; in historia, cuius prima cum sit lex, neq; in gratiam loqui, neq; obticere odio uera, aut ea dissimulare, efficitur, ut laudentur quæ sint commendatione digna, suo quidem & loco, & tempore, utq; improbentur turpiter, atq; imprudenter facta, alterum sine spe, sine pretio, alterum sine similitudine & metu. Ita uti & tuæ pariter, & illius, de quo suscepta est laudatio, famæ, honoriq; prudenter, ac modeste consulas. Nam qui pretio seruit, ac maliuolentiæ, ueritati quo nam pacto studeat? Ac mihi quidem in laudando aut improbando uidetur rerum gestarum scriptor iudicis quasi cuiusdam personam debere induere, ne ab æquo & iusto illo recedat, quod est inter præmium, ac poenam medium. Et quoniam res ab aliquo gestas, historicus sibi scribendas suscipit, primum uidere illud debet, quod dicendi genus sequi debeat, quod tale mihi quidem assumendum uidetur, quale est genus fustum, lene, æquabiliter incedens, neq; ita compressum, ut inops uideatur & languens, neq; adeo amplum, ut intumescat oratio, & uerba ipsa quodammodo exiliant, utq; incedat oratio, nō saliat, aut titubet, sitq; incessus ipse non muliebris ac petulans, sed uirilis & grauis.
- O**mnium autem iudicio laudatur potissimum in historia breuitas, cum ea sit maxime idonea ad docendum, ad delectandum, ad mouendū. Nam nec docere bene potest, qui loquaciter atq; ambitiose explicat. parit enim loquacitas ac diffluentia ipsa tum contemptum, tum etiam

satietatem, quæ docilitati aduersantur, ac delectationi. Nam quis omnino doceri uelit, molestia tædioq; affectus, nec moueri et agi quo uolumus animus eius potest, male qui libenter aut audit, aut legit. Ad hæc nimius uerborum tractus, effusiorq; oratio, memoriæ quàm officiat, omnes uidetis. De quo natum est Horatianum illud.

Quicquid præcipies esto breuis. —

Quo hæc igitur, aliæq; uitentur in scribendo incommoda et uitia, danda erit opera, ut breuitas ipsa sit aperta et clara, quæq; apte colligat, non concise, lucide, non obscure. Nam et Cicero in Thucydide, ac Phylisto, qui illū imitatus est, non probat eorum quasdā sententias, ut concisas, ut non satis lucidas, quæq; contractione sua officiant. nimioq; acumine. Equidem hac in parte pudore capior quodam, dicam tamen quod sentio ingenue, inter uos præsertim, dissertationes illustres illas quidem et puras et appositas, easdem etiam graues et subtiles, ita tamen, nimio acumine ne officiant, non breues uocandas, sed accommodatas potius, sed et æquabiles et temperatas, Arbitrorq; nomen hoc breuitatis inde uenisse in usum uel potius in honorem, quod diffluentia illa et superfluens collectio, rerumq; aggestio ac uerborum tantopere improbaretur, ut eius contraria breuitas fauorem eo maiorem inuenerit. Sed non sit nobis de uerbo ullo contentio, quod in Ciceronis sonet ore, dum breuitas intellegatur esse apposita ipsa quidem et uerbis ac sententijs accommodatis, collectione ipsa, nec arcta nec peruagata, in qua perinde ut in agro bene culto, nullæ insint sentes. Quin eniteant in ea ipsa omnia, et uirescant suo tempore, suo etiam et florescant et maturescant. Hoc itaq; siue breue et appositum, siue æquabile atq; accommodatum dicendi genus, amplectendum est historico, Constatq; appellatam breuitatem non quia concisa et manca, uerū quod multa complectatur, uerbis non ita multis, quæq; pro rerum, ac sententiarum complexu appareant etiam pauca. Hoc est igitur illud genus quod paulo ante diximus assumendum, suum, lenem, æquabiliter defluens, neq; ieiunum, neq; intumescens, atq; corruptum. Etenim fusa oratio conationem longius a se repellit obscuritatis sociam, sibiq; aduersantem, atq; contrariā. Lenis, atq; æquabilis aspernatur, reijcitq; ab sese contortus illos, ambitusq; nimios, ineptasq; atq; asperas uerborum collocationes, strepitusq; tum uocum, ac syllabarum, tum interruptos hiatus, ut quemadmodum sedatus amnis feratur cursu tranquillo, nullis contortus gurgitibus, aut spumantibus obiectis saxorum aquis. Ieiuna uero, atq; inops illa, quasi glareosus ager,

quem asferre fructum potest? quando quod laudandum suscepit, reddit contemptibile illud ac ridiculum. In breui autem hoc, & appposito dicendi genere, in repetendis antiquitatibus, in reuocandis memorijs, in describendis locis, in referendis consilijs, in enarrandis casibus, in proelijs, uictorijs, cladibus memorandis, extollendis praeclaris facinoribus, accusandis, ac deprimendis ignauis & perditis, iudicio uetustatis, magnus & clarus existit Sallustius, nam celeritate facile est princeps. In contritionibus uero, habendisq; orationibus non idem uideo esse omnium iudicium, quasi parum habita ratione personarum, hoc est militum, populi, Senatus, ad quos orationes ipsae habentur. ad haec & scrabrosior in illis indicatur, & conasior in sententijs, & contractus, ac nimium acutus apud quos munime deceat. Quibus autem (quod de eloquente ait Cicero, quod mirabilius & magnificentius quam disertus, augebit atq; ornabit quae uolet) quibus inquam mirabilior ac magnificentior magis placeat oratio, is uitandum est dicendi genus insolens, affectatum, tumidum, quibus sciatet uitijs Marcellinus, quo in genere scribendi Liuius profecto regnat. Quia uero exempla comparationesq; declarant maxime uirtutes, ac dicendi figuras asferam e Sallustio quos memoria teneo locos quosdam, tamen si quicquid dicit simplex est & unum duntaxat, ut Horatianis utar uerbis. Loca erunt de ingenio

» Iugurthae & moribus. Qui ubi primum adoleuit, pollens uiribus, decora facie, sed multo maxime ingenio ualido, non se luxui,
 » neque inertiae corrumpendum dedit, sed uti mos gentis illius est,
 » equitare, iaculari, cursu cum aequalibus certare, & cum omnis
 » gloria anteiret, omnibus tamen carus esse. Ad haec pleraq; tempora
 » uenando agere, Leonem atq; alias feras primus aut in primis
 » ferire, plurimum facere, munum ipse de se loqui. Et alibi, Nam
 » Iugurta ut erat impigro atq; acri ingenio, ubi naturam Publij Scipionis qui tum Romanis imperator erat, & morem hostium cognouit,
 » multo labore, multaq; cura, praeterea modestissime parendo, &
 » saepe obuia eundo periculis in tantam claritudinem breui puenerat,
 » uti nostris uehementer carus, Numantinis maximo terrori esset, ac
 » sane quod difficillimum in primis est, & praelio strenuus erat, &
 » bonus consilio, quorum alterum ex prouidentia timorem, alterum ex
 » audacia temeritatem asferre plerumque solet. Igitur imperator
 » omnes fere res asperas per Iugurta agere, et in amicas habere, magis,
 » magisque eum in dies amplecti, quippe cuius neq; consilium, neq;
 » inceptum ullum frustra erat. Huc accedebat munificentia animi,

» *Et ingenij solertia. Singula uerba res penè complectuntur singulas,*
ipsa quidem ita propria, ut nullo appareant modo conquisita, stru-
ctura illaborata, cursus fluens, ac sedatus, sonus lenis, auribus ma-
xime gratus, nihil deniq; quod artem præferat, Cum tamen oia
sint ex arte, quodq; de Amphionis cithara, murisq; Thebanis in fā-
bulis dicitur, Et uerba, Et res sponte sua ac natura duce in unum
confluunt. Referam Et Liuium de Annibale locum. Nunquam
ingenium idem ad res diuersissimas parendum, atq; imperandum
habilius fuit. Itaq; haud facile discerneres, utrum imperatori, aut
exercitui carior esset, neq; Asdrubal alium quenquam præficere
mallet, ubi quid fortiter, ac strenue gerendum esset, neq; milites alio
duce plus confidere, aut audere, plurimum audacæ ad pericula ca-
pellenda, plurimum consilij inter ipsa pericula erat, nullo labore aut
corpus fatigari, aut animus uinci poterat, caloris ac frigoris patien-
tia par, cibi potitionisq; desyderio naturali non uoluptate modus fini-
tus, uigiliarumq; somniq; nec die nec nocte discriminata tempora.
Id quod gerendis rebus superesset, quieti datum, ea neq; molli strato,
neq; silentio arcessita, multi sæpe militari sagulo opertum, humi ia-
centem intra custodias, stationesq; militum conspexerunt. Vescitus ni-
hil intra æquales excellens, arma, atq; equi conspiciebantur. Equi-
tum peditumq; idem longe primus erat, princeps in prælium ibat,
ultimus confecto prælio excedebat. has tantas uirtutes ingentia uicia
æquabant, inhumana crudelitas, perfidia plus quàm Punica, nihil
ueri, nihil sancti, nullus deum metus, nullum insurandum, nulla re-
ligio. Iudicare his præsertim è locis planè potestis, in Sallustio maius
esse breuitatis eius, de qua loquimur studium, in hoc altero rerum
adiectis uerbis augendarum. Illi curæ est proprie, simpliciterq; ex-
pressa res, huic arcessitum, atq; extrinsecus allatum aliquid tanq̃
excolendæ formæ. Et lenis Et fluxu tantum suo incitus placet Sal-
lustio decursus, At Liuius altior paulo, nec tam aliquando sedatus q̃
plenus ac personans, Ille in id intendit, ut natura uideatur duce lo-
qui, hic ut naturæ bonis attulisse ex arte industriaq; uideri uelit ad-
miniculum. Vtq; alter ille uirili Et Senatorio incessu graditur, ac
pro loco Et sistit interdum gradum, Et tanquam prospectat lon-
gius, metiturq; loca singula. Sic alter hic Et gestit quandoq; Et
uiribus suis lætus exultat, præfertq; robur Et artis, Et ingenij. De-
clarat hoc manifestus Lucij Catilinæ de uirtutibus Et uicijs de-
scriptio. Locis tamen ille Liuiano huic haudquaquam satis simi-
lis. Verum de ijs sit suum cuiq; iudicium.

Quoniam igitur, ut Cicero maximus dicendi author sentit, pura, & illustri esse debet breuitas, atq; ut nos dicamus, aperta, & clara, puritasq; ipsa et claritas uersentur tum in sententijs, tum in uerbis, e quibus constat orationis contextio, nimirum omni studio fugienda est obscuritas, loquendiq; perplexio, ac dubietas. Euitabuntur autem uitia hæc, si uerba ipsa bene fuerint collocata, eaq; non rancida, non obsoleta, non putida, minimeq; anapitica, cursus non contortus, non uerticosus, non lubricus, non concissa, aut quasi in uoluolum complicata, ut rustica loquuntur, textura, non spinosa sensa, uerum series ipsa fissa & tracta. Quarum ubi rerum diligens habebitur cura, quasi fixatis nubibus, aperta apparebit ac serena breuitatis species.

Est breuitati coniuncta uel potius cognata Celeritas, adeo in historia laudata, eaq; existere absq; breuitate omnino neq; De qua inueniendum est aliqd, ne partem hæc aut ægre feratis à me præterita, aut parum omnino animaduersam existimetis. Audite quæso studiosissimi uiri quæ à me dicentur, nequaquam tamen ut qui noui hausturi aliqd meo de fonte sitis, sed ut ab eo, qd ea potius sit uobis in memoriâ reuocaturus, de quibus sæpius eodẽ hoc in confessu non minus copiose, quam diligenter est disputatũ. Differt itaq; à breuitate celeritas, quod breuitas quocunq; inesse in sermone, & oratione potest, celeritas nec ubiq; nec semper potest. Etenim breuis est oratio hæc, Vbi quencq; periculum coeperat, ibi stare. At si coniungas statim. Arma, tela, uiri, equi, hostes, atq; ciues permisti, nihil consilio, neq; imperio agi, fors omnia regere, Erit utiq; celeritas, cuius etiam persimilis est illa, Deinde ipse pro re ac loco sicuti e monte descenderat paulatim procedere, Marium post principia habere, ipse cum sinistra alæ equitibus esse. Est igitur celeritas breuis & accurata siue complexio, siue collectio, conglutinatioq; complurium simul rerum, ac uerborũ, & quasi partium, quarum una quæq; per se prolata sensum perficit, siue ea conglutinatio sit inconiuncta, & absq; copulatione aliqua, ut quas supra posui, siue copulatione constet, ut hæc, Eodem tempore imperator & aciem instruere, et hosti obuiam ire, & milites cohortari, et qd facere quæq; uellet imperare, neq; uoce neq; manu usquã deesse. Huius autẽ ipsius cõplexionis partes ac mēbra interdũ singulis e uerbis constant. ut, Arma, tela, uiri, equi, hostes, atq; ciues permisti, interdum e pluribus, qualis ea, Nam uti planities erat inter sinistros montes, et inter dexterã rupẽ, octo cohortes in fronte cõstituit, reliquarũ signa in subsidijs collocat. Ex his Ceturiones omnes electos et euocatos, præterea ex gregarijs militibus optimũ quẽq; armatũ in primam

10 primam aciem subducit. C. Manlium in dextra, Fesulanum quen-
 11 dam in sinistra parte curare iubet, ipse cum libertis & colonis pro-
 12 pter Aquilam assistit. Atq; hæc quidem ipsa celeritatis species minus
 apparet, nec tam allucat lectorem, nihilominus uarietas est quæ eam
 condit. Cōtra mirifice trahit ad se legentem, ubi partes ipsæ mistim
 13 constituentur, & e' singulis, & e' pluribus uerbis. ut, Quibus rebus
 14 permota ciuitas, atq; immutata facies urbis erat, ex summa lætitia atq;
 15 læsciua, quæ diuturna quies pepererat, repēte omnis tristitia inuasit.
 Festinare, trepidare, neq; loco, neq; homini cuiquam satis fidere, neq;
 16 bellum gerere, neq; pacem habere, suo quisq; metu pericula metiri.
 17 Accedat & altera compago. Ad hæc mulieres quibus reipublicæ
 18 magnitudine belli timor insolitus inceserat, afflictare sese, manus
 19 supplices ad cœlum tendere, miserari paruos liberos, rogare deos,
 20 omnia pauere, supbia, atq; delicijs ommissis, sibi, patriæq; diffidere. Vt
 autem naturæ propria, ac peculiaris est uarietas, sic ea ipsa præcipue
 multum confert ad decorandam, magnificandamq; celeritatem. Quò
 circa uidendum erit, ne idem ubiq; sit eius tractus, sed mistus, & ua-
 21 rius, filumq; orationis non unum, uerum aliæ atq; aliæ partiū textu-
 22 ræ. qualis Sallustianus ille locus. Postquam eo uentum est, unde a
 23 ferentarijs prælium committi posset, maximo clamore cum infestis si-
 24 gnis concurritur, tela omittuntur, gladijs res geritur. Veterani pristi-
 25 næ uirtutis memores cominus acriter instare, illi haud timide resi-
 26 stunt, maxima uicertatur. Interea Catilina cum expeditis in prima
 27 acie uersari, laborantibus succurrere, integros pro saucijs arcessere,
 28 omnia providere, multum ipse pugnare, sæpe hostem ferire, stre-
 29 nui militis, & boni imperatoris officia simul exquebatur. Itaq; neq;
 30 omnia eodem, aut semper filo contexenda sunt, aut numerus uarian-
 dus non est. Cuiq; etiam rei adhibendus est modus cunctorum enim
 sensuum satietas mala, aurium uero multo molestissima. Fuit autē tan-
 tum uirtutis huius in Sallustio studium, uti diuinam illam appellare
 nō dubitauerit Marcus Fabius, alijs tamē multis et magnis uirtutibus
 Linium affectū, scilicet qđ ad hanc ipsam aspirare minime potuerit.
 Neq; tamē nos id aut sentimus, aut dicimus, qđ eā ipse Sallustiano se-
 qui more contenderit. Sūt enim et dicendi sua ferre cuiq; innata sem-
 31 na, sicuti et appetēdi, studiorūq; cæterorū. Est autē celeritas ipsa tum
 grandīū magnificatrix rerū, tum subleuatrix humiliū, eadem effusa
 colligit, collecta nūc grauius, nūc uenuste pro materia digerit, quæ
 multa sunt, cogit in pauca, quæ rursus pauca, ornat, insignit, auget.
 Ac perinde ut manus ad agendū, pedes ad inābulandū, innitendūq;

multis pollent iuncturis, sic & ipsa celeritas suis articulis indefessa, indefatigataq; est. Atq; ut pedes etiā ipsi ad ducendas quandoq; seruiunt choreas, manusq; ad decorandam formā prāterquam quod pedes nati sunt ipsi ad incessuum labores, atq; ad ferendum onus corporis, manus fero ad robur, viresq; exercendas. Sic ipsa quoq; adiunat, confertq; celeritas ad comptum, ad hilaritatem, ad uenustatem, ad uarietatem deniq; comparandam, naturae profecto ipsius narrantis appositissimum ministerium. Quae Liuius dum quærit, alia etiā uia ingressus, atq; profectus est. Cuius uiri multae profecto magnaeq; uirtutes extitere, tum exornandis atq; adaugendis rebus, tum et compectendis, ac uariandis, ut nunquā illi aut res defuisse uideantur, aut ipse rebus defuerit. Deniq; ut nullus post Marcum Tullii extitit, qui aures impleuerit audientium in foro, in Senatu, in populo orator, aetorq; causarum, Sic inuentus nec dum post Liuium est ullus, ex ore cuius in rebus bellicis terribilem dederit sonitum tuba, nec, ut uaticinor, ex alicuius ore datura est post multa etiam secula. Qualis igitur, & quae celeritas sit, indicari ex ijs quae dicta sunt potest, etsi multa quoq; a me praetermissa sunt, quae quamuis minutiora, non exigua tamen laudem asserunt scriptori. Comparatur autem, & constituitur ea tum uerborum, tum rerum copia. Oportet enim peruberem esse eam, perq; affluentem, cum necesse sit, multa, diuersa, uaria hinc atq; illinc apportata, & disquisita colligat, collectaq; quasi pleno e sinu effundat, ut quae mirabiliter quoq; inuenta uideantur. Ne luti cum Sallustius (ut paulo ante retulimus) dixisset, Omnia pauere, non ante subiunxit, Sibi, patriaeq; diffidere. quod abunde fuisset per se plenum, quā inieciisset, Superbia, ac delicijs ommissis, quadam cum admiratione & audientium, & recitantium. Et Liuius mira etiam celeritate usus cum esset, in uirtutibus uitijq; Annibalis exponendis, cum dixisset, Inhumana crudelitas, perfidia plus quam Punica, nihil ueri, nihil sancti nullus deū metus. nullum iusurandū, quo maiora illa omnia faceret, tandem immo quasi e pectore erutum effudit, Nulla religio. Etenim celeritas quasi plenus et profundus amnis multa uehit, et tanquā aquarū mole rotat, uersatq;. Vitanda tamen confusa, et inordinata permixtio, eaq; euitabitur, si partes ipsae et quos dixi articuli, seperatim ipsi suis quiq; illustrētur atq; impleantur uerbis, si uerba apte, & plane explicent res, si loco & ordine subsequatur suo, si numerorum quoq; recta habeatur ratio, si incessus accursus ipse minime, ut dici solet, pedem offendant. Quid uero hac ipsa Sallustiana copiosius, planius, tractius, aut deniq; numerosius? Ibi pri-

11 mum insuevit exercitus populi Romani amare, potare, signa, tabu-
 12 las pictas, uasa cœlata mirari, ea privatim & publice rapere, de-
 13 lubra spoliare, sacra profanaq; omnia polluere. Igitur hi milites post-
 14 quam uictoriam adepti sunt, nihil reliqui uictis facere. Quippe se-
 15 cundæ res sapientium fatigant animos, nedum illi corruptus moribus
 16 uictoriæ obtemperarent. Postquam diuitiæ honori esse cœpere, et eas
 17 gloria, imperium, potentia sequebatur, hebescere imperium, pauper
 18 tus probro haberi, innocentia pro maleficientia ducta cœpit. Igitur ex
 19 diuitijs iuuentutem ubi luxuria, atq; auaritia cum superbia inuasere,
 20 rapere, consumere, sua paruipendere, aliena cupere, pudorem, pudi-
 21 ciam, diuina atq; humana promiscua, nihil pensi, nihil moderati
 22 habere, & quæ post sequuntur. Erit igitur celeritas ut minime for-
 descens, ac lutulenta, sic undiq; sibi constans, & conformata, suoq; lo-
 co adhibita, integra partibus, iucunda numeris, cursu lenis, rotunda,
 constituta, magnifica, ac rerum plena, quemadmodum piscosus, mul-
 tarumq; ac liquidarum aquarum fluminis. Locus autem uirtuti est
 huic maxime aptus, cum multa sese offerunt, quæ breuiter sint per-
 tractanda, aut cum prosequenda magnifice, augendaq; oratione, aut
 ubi res per se ipsa uidetur exilior. Estq; & uerbis tum honestanda
 atq; extollenda, tum rebus locupletanda, atq; sententijs, ijsq; extrin-
 secus allatis. Diximus de Breuitate, deq; coniuncta ei Celeritate,
 de illo item dicendi genere, quod historiæ uideatur accommodatum,
 & si non exacte, plura fortasse quam consilium nostrum fuerat,
 aut quam ab eo qui innuere atq; adumbrare tantum habeat, promissum
 initio fuerit, Quo circa progrediamur ad reliqua.

1 Minimo historia, ut Cicero putat, ac natura ipsa docet, partibus constat
 2 e duabus, hoc est rebus, & uerbis. Rebus autem ipsis est ordo adiun-
 3 ctus. agendis enim negotijs insunt et quæ prius, & quæ posterius sint
 4 administranda. Rerum enim, ac naturæ ipsius ordine, ut quædam præ-
 5 cedunt, sic etiam sequuntur alia. Ac de rebus quidem ipsis existit
 6 enarratio. Verbis autem series earum contextitur, quemadmodum
 7 e lapidum strue ædificiorum fabricatio. Ordo est qui materiam om-
 8 nem prudenter, ac recte differit, seriemq; passim et uniuersam infor-
 9 mat, & singulas eius partes moderatur, ac digerit. Oportet igitur
 10 explicationem quidem ipsam esse ordinatam, quo ueritas minime con-
 11 fusa, incertaue, aut indistincta appareat. Parit igitur ex sese rerum
 12 ordo eam quæ dispositio & totius, & partium diatur, cuius ea laus
 13 est, ut eius opera & cura, tanquam uno in corpore, omnia suo loco,
 14 suis partibus apte, proprie, decore, prudenterq; collocetur, terminitaq;

ACTIVS

suis finibus totum ipsum partesq; ita simul uinciant inter se, atq; con-
 nectant, ut in unum coacta decenter consentiant, existatq; uniuersi
 species tum honesta & grauis, tum blanda & cum dignitate. Habe-
 bunt igitur ordo pariter ac dispositio rationem non rerum modo di-
 stribuendarum suis in locis, uerum suo quoq; tempore. Cuius spa-
 tio & ambitu cuncta comprehenduntur, consistuntq; quæ sunt uni-
 uersa. Et quoniam actio omnis, geriturq; atq; administratur quod-
 cunq; id aliquâ ob causam susceptum est, Causæ nâq; ubiq; antecedunt
 rerumq; suscipiendarum fines, oportet rerum scriptorem causarum
 ipsarum, ac finium cum primis esse memorem, certumq; earum, ac
 uerum expositorum. Quibus exponendis summum est ab eo adhi-
 bendum studium, maximeq; diligens cura. Quodq; causis ijs quæ
 propinquæ quidem sunt, aliquid tamen sese quandoq; ostendit anti-
 quius, huius quoq; tanquam principij, nobiliorisq; originis faciendâ
 est repetitio. Antiquitasq;, atq; obliteratio ipsa in memoriam reuocan-
 da, et tanquam exponenda in lucem. ut cum Sallustius, quo Micipsæ
 Regis consilia magis magisq; in aperto poneret, Numantino usq; a
 bello repetit, utq; ad Catilinæ incepta progrediretur, suosq; per tra-
 mites, cœpit repetere ab urbe condita, & quibus primo artibus ci-
 uitas creuerit, & quibus etiam moribus corrupta post iuuentus fu-
 erit, quæ corruptio Catilinam ad ineundam coniurationem & tra-
 xit, & perpulit. Ipsis autem causis suscipiendi siue negotij, siue
 belli coniuncta sunt consilia, & hominum qui agendum quippiam
 decernunt, sententiæ, ac uoluntates, quæ quod sæpenumero sunt di-
 uersæ, exponendæ eæ sunt à rerum scriptore in partem utranq;. ut
 cum Liuius Hannonem alterius factionis principem inducat impu-
 gnantem Carthaginensis Senatus sententiam de bello inferendo Ro-
 manis, creandoq; Annibale duce. Quo fit, ut quandoq; utriusq;
 patris, diuersorumq; consiliorum auctores, ac principes inducendi sint
 altercatim differentes in Senatu, quo sententiæ ipsæ clariore appa-
 reant, illustreturq; magis, magisq; historia, & lectores ipsi apertius
 doceantur de altercationum causis, consiliorumq; ac sententiarum
 diuersitate. quod seruauit Sallustius, cum & Casarem inducat, &
 Catonem sentientes in Senatu contraria.

S uscepto autem negotio aut bello explicando (nam res gestæ plerumq;
 sunt bellicæ) duo statim coniuncta sunt, & pene dixerim agnata,
 descriptione sua digna, belli dux ipse, atq; imperator, et uires atq;
 opes rei publicæ, si tum ea magistratibus regitur, aut regis ipse, ubi
 sub unius moderatione urbs Regnum uel temperatur. Itaq; & Li-
 uius ingenium,

uius ingenium, institutionem, moresq; describit Annibalis, Et Iugurtæ Sallustius, ac Catilinæ. Principum quoq; Senatus, & ciuitatis mores qui sint, quæq; instituta, aperienda fideliter, opes item, amicitiae, societates. His accedit explicatio bellici apparatus tum terrestri, tum maritimi, Quales & quantæ utriusq; partis copiae, Armorum genera, Equitum, ac peditum numerus, quæq; alia his annexa sunt, atq; a scriptoribus minime omittenda, ut præfagia, auguria, uaticinia, oracula, uisiones, sacrificia transfuga deniq; atq; explorationes, legationes item, ac legatorum mandata, belliq; ipsius indictio, atq; in dicendi modus ac ratio. Non præterijt Annibalis in somnium illud Linius, quo uastitatem Italiæ denuntiata significat, Non Catilinæ epistolam Sallustius, aut Scipionis ad Masinissam, Non uterq; aut Martij uatis prædictionem Cannensi de calamitate alter, alter de imperio Corneliorum familiæ delendo in urbe Roma.

P ost uero susceptas expeditiones, ac bellum iam indictum motumq;, quo aperta magis, magisq; sint quæ narrantur omnia, describendæ sunt regiones, loca, situs, quæ ducendus exercitus, quæ castra metunda, quibus aut campis, aut collibus bellum administraretur, Ordo etiam ipse ductandi aperiendus, ut cum legitur, triplici, aut quadrato agmine incedere exercitum. Flumina quoq; & montes siqui sunt, & illorum naturæ, & siquid in his dignum memoratu ac rarum. Erat inquit Sallustius, in ea parte Numidiæ, quam Adherbal in diuisione possederat, flumen oriens à meridie nomine Mutul, à quo aberat mons ferme milia passuum uiginti, tractu pari, uastus ab natura & humo cultus, sed ex eo medio collis oriebatur in immensum pertinens, uestitus oleastro, & myrtetis, alijsq; generibus arborum, quæ in humo arida, arenosaq; gignuntur. media autem planities deserta, penuria aquæ præter flumini propinqua loca, ea consita arbutis, pecore, atq; cultoribus frequentabantur. Quo igitur & lectorem doceret, & delectaret, remq; ante oculos quasi uidendam exponeret, et situm omnem exequitur, & qui situs esset ipsius habitus, & quæ soli natura. Et Linius. Tumulus erat, inquit, inter castra Minutij & Pœnorum, qui eum occupasset, haud dubie iniquiorem erat hosti locum cum facturus. Eum non tam capere sine certamine uolebat Annibal, quanquā id operæpretium erat, quæ causam certaminis cum Minutio, quæ semper occurrurum ad obsistendum satis sciebat, contrahere. Ager omnis medius erat prima specie inutilis insidiatori, quia non modo siluestre quicquam, sed ne uepribus quidem uestitum habebat, re ipsa natus detegendis insidijs, eo magis quod in nuda ualle

n nulla talis fraus timeri poterat. Et erant in conſractibus cauae rupes,
n ut quaedam earum ducenos armatos poſſent capere. Horum uterq;
loca deſcribit inſidiarum gratia, aperitq; & locorum aptitudinem,
& ducum conſilia, & quid uterq; imperator deſignaret animo. De
ſcribit Africae ſitum Criſpus, quo ſcilicet & ſitus ipſe notus eſſet, &
qui amici, qui ne inimici ex omni provincia. Cum obſidionem etiam
caſtelli deſcripturus eſſet, licet ignobilis, tamen natura permuniti, ſi
tum ante eius exponit. Haud longe a flumine Mulucca, quod Iugur
tae, Bochiq; Regnum diſiungebat, erat inter planitiem mons ſaxeus,
mediocri caſtello ſatis patens, in immenſum editus, uno perangulo
aditu relicto, nam per omnia natura uelut opera, atq; conſulto prae
cepſ erat, quem locum Marius quod ibi regis theſauri erant ſumma
ui capere intendit. Urbium quoq; origines, gentiumq; primordia
procul repetita, quae ſint earum leges, qui mores, ſtudiaq; haud exi
guam hſtoriae dignitatem aſſerunt, & propter uarietatem ipſam,
& quod peruetuſta atq; a memoria noſtra longius remota uehemen
ter delectant. ut cum Salluſtus Maurorum gentis initia ad Medos re
fert. Et Tacitus Iudeorum nationis antiquitatem commemorat. Qui
bus referendis magna cura, non minore prudentia opus eſt, cum eiuf
modi pleraq; aut incerta ſint, aut fabuloſa.

N ecubi uero plura, quam bellicis in rebus accidunt improuiſa, inſpe
rata, non ante cogitata, praeterq; opinionem, atq; conſilium, eaq; ipſa
plena nunc terroris, nunc ſpei, modo gaudij, modo triſtitiae. Itaq; ca
ſuum fortuitorumq; in his euentuum magna ſcriptori ratio haben
da eſt. Tempeſtatum quoq; ſamis, frigoris, aeſtus, peſtilentiae, periculo
rum in faciendo itinere, in conſerendis manibus. Item audaciae metus,
temeritatis, ſuſpitionis, inſidiarum, falſorum rumorum, quaeq; alia in
ter gerendum, atq; adminiſtrandu bellum ſiue conſilio eueniunt homi
num, ſiue caſu. Ex his enim perſpiciatur poſſimum, qualis fuerit ſcri
ptoris diligentia, atq; ppenſio. Attingenda eſt permulta, quae nihil ta
men ſuſceptam ad hſtoriam uerum ut extrinſecus allata nouitate ſua
pariunt & admirationem, & uoluptatem, ſuntq; condimentum qua
ſi quoddam, atq; ut peregrina uehementer afficiunt. Vt cum Salluſtus
Iugurtino in bello quod ſolum ſuſceperat ſcribendum, aliunde af
fert. Per idem tempus aduerſum Gallos ab duabus noſtris. Q.
n Cepione, & M. Manlio male pugnatum. quo metu Italia omnis con
n tremuit. Illiq; & uſq; ad noſtram memoriam Romani ſic habuerunt,
n alia omnia uirtuti ſuae prona eſſe, cum Gallis pro ſalute non pro glo
n ria certare. Et Liuius, cum belli Achaici aduerſus Meſenem, parti

culam sibi referendam assumit. Eius autem uerba sunt hæc. Cuius
belli causam, & ordinem si ex promere uelim, immemor sim pro-
positi, quo statui non ultra attingere externa, nisi qua Romanis co-
hererent rebus. Euentus memorabilis est, quod cum bello superio-
res essent Achei. Philopœmenes prætor eorum capitur, ad præoc-
cupandam coronæ, quam hostes petebant, in ualle iniqua cum equi-
tibus paucis oppressus, ipsum potuisse effugere, Tracum Cretensiumq;
auxilio tradunt. Sed pudor relinquenti equites nobilissimos gen-
tis ab ipso nuper lectos, tenuit. quibus dum locum ad euadendas an-
gustias cogendo ipse agmen prebet, sustinens impetus hostium, pro-
lapsus equo & suo ipse casu & onere equi super eum ruentis, haud
multum absuit, quin exanimaretur, septuaginta annos iam natus,
& diutino morbo, ex quo tum primum reficiebatur, uiribus admo-
dum attenuatus. Iacentem hostes supersusi oppresserunt, cognitum
primum uerecundia memoriâq; meritorum haud secus quam du-
cem suum attollunt, reficiuntq;, & ex ualle de uia in uiam portant.
Quem quidem locum ita executus est Linius, ut & finis referat,
& honores pene diuinos in eum collatos dicat, & annum eum ce-
lebrem morte trium clarissimorum ducum Annibalis, Philopœ-
menis, Scipionis.

Iam uero cum sit homini data à natura oratio magna cum excel-
lentiâ animalium cæterorû, ipsorumq; hominum inter ipsos, sitq;
orationis propria uis mouere animos, & quo uelit flectere, nuncq;
pro re ac loco, à metu trahat ad fiduciam, à dolore ad læticiam, ab
otio, ac molliæ ad laborem. Eademq; fugientes retineat, irruentes
impellat, dubitantes confirmet, huius esse memor rerum gestarum
scriptor cum primis debet. Itaq; quoties res tulerit, imperatores ip-
sos inducet, nunc confirmantes suos in periculis, nunc excitantes illos
ad ea obeunda, alias exortantes, alias obiurgantes, & modo præ-
mia proponentes, modo admonentes infamæ, turpitudinis, serui-
tutis, mortis. Videntur enim eiusmodi allocutiones, quæ nunc ad mul-
tos, nunc ad singulos habentur decorare historiam, & quasi anima-
re eam. In quibus quoties res ipsa tulerit, nervos orationis, atq; in-
genij sui ostendet rerum scriptor. Nec solum quæ dicta fuisse refe-
runtur ab imperatoribus, uerum etiam ea afferet quæ uerisimilia,
quæq; dicenda, tempus, periculum, rei; ipsius natura postulare ui-
deatur. Uteturq; in increpando acrimonia, in excitando uehemen-
tia, in sedando lenitate, in impellendo contentione, in extollendis
rebus proprijs, a duersarij deprimendis, magnitudine, ac linguæ suæ

acie, rerum ipsarum qualitates, ac ducum maxime personas secu-
 tus. Magnificent autem historiam conciones potissimum recte illae
 quidem, ubi imperatores ipsi & loqui & agere introducuntur. ut
 quasi geri res uideatur. Adhiberi tamen debent suo & loco, & tem-
 pore, suumque ubique decorum retinendum. illa uero trita sunt, ante
 pugnam instruere aciem, indicare animorum habitum, nunc uicto-
 riæ nunc cladis præsagium. Militum uel strenue in acie, uel ignaui-
 ter facta referre, Ducum solertiam, adhortationes, consilia, & siquid
 strenue manu ediderint memorare. hic fortitudinis, prudentiæque, illic
 fortunæ, casusque mentionem facere. a quo primum cornu aut fuga coe-
 perit, aut uictoria, declarare. Post pugnam ac uictoriam, cædes,
 captiuorum numerum, uexilla capta, prædam, spolia, direptiones re-
 censere, præmia referre, commendare fortitudinem, accusare igna-
 uiam, miserari humanos casus, uarietatem, ludumque fortunæ mira-
 ri, aut deorum uel iras uel fauorem, quæque alia uel euentus natura, uel
 ratio ipsa rerum laudanda aut uituperanda, iucunde aut ægre acci-
 pienda miseranda, aut accusanda docuerit, per ea euagari. Audite
 quæso Sallustum post Catilinæ male decertatam pugnam. Strenuis-
 simus quisque, aut occiderat in prælio, aut grauius uulneratus disces-
 serat. Multi autem qui e castris uisendi, aut spoliandi gratia pro-
 cesserant, uolentes hostilia cadauera, amicum alij, pars hospitem,
 atque cognatum reperiabant, fuere item qui inimicos suos cognoscerent.
 Ita uarie per omnem exercitum letitia, moeror, luctus, atque gaudia
 agitabantur. Et post Metelli prælium cum Iugurta. Igitur pro metu
 repente gaudium exortum. Milites alius alium appellant, acta edo-
 cent, atque audiunt, sua quisque fortiter facta ad cælum fert. Quippe res
 humanæ ita se habent, in uictoria uel ignaui gloriari licet, aduer-
 sae res etiam bonos detrectant. Metellus in iisdem castris quatri-
 duo moratus saucios cura reficit, meritis præmijs more militiæ do-
 nat, uniuersos in concione laudat, atque agit gratias, hortatur ad cæ-
 tera quæ leuia sunt, parem animum uti gerant, pro uictoria satis pu-
 gnatum, reliquos labores fore præde. Nec pigeat referre quæ a
 Liniio dicuntur, post stragem ad Trasimenum ab Annibale editam.
 Hæc est illa nobilis ad Thrasimenum pugna, atque inter paucos me-
 morata populi Romani clades, quindecim millia Romanorum in
 acie cæsa sunt, decem millia sparsa fuga per omnem Etruriam di-
 uersis itineribus urbem petiere. nulle quingenti hostium in acie, mul-
 ti postea utrinque ex uulneribus periere. Et post pugnam ad Trebiam
 factam, primo quid Annibal fecerit, refert. Finis insequendi ho-

11 stus Poenis flumen Trebia fuit, ita torpentes gelu in castra rediere, ut
 12 uix letitiam uictoria senferint. Deinde transit ad ea quæ Romæ
 13 agitantur post cladis nuntium. Romam tantus terror ex hac clade
 14 perlatus est, ut iam ad urbem crederent infestis signis hostem uentu-
 15 rum, nec quicquam spei aut auxilij esse, quæ portis moenibusq; uim
 16 arcerent, uno consule ad Ticinum uicto, altero è Sicilia reuocato, duo
 17 bus Consulibus, duobus Cōsularibus exercitibus uictis, quos alios du-
 18 ces, quas alias legiones esse, quæ arcesserentur. Quanta uero hac in
 19 parte scriptores uarietate sint usi, magis ut appareat, subdam tertium
 20 quoq; è Lilio locum. Post superatum enim Beneuentanorum in cam-
 21 pis a Sempronio Graco Hannōnem Pōnium, postq; donatos libertate
 22 Volones, donisq; militaribus Veteranos, atq; ignominie nota, quos
 23 par erat, affectos, Signum deinde Graculus colligendi uasa dedit. Mi-
 24 lites prædam portantes, agentesq; per lasciuia, ac iocum, ita ludibū-
 25 di Beneuentum rediere, ut ab epulis celebrem festumq; diem actis, nō
 26 ex acie reuerti uiderentur. Beneuentani omnes turba effusa, cum ob-
 27 uiam ad portas exissent, conspectis militibus gratulari, uocare in ho-
 28 spitium, apparta conuiuia omnibus in propatulo ædium fuerant,
 29 ad ea inuitabant, Graculum orabant, epulari pmitteret militibus, et
 30 Graculus ita permisit, in publico epularentur omnes, ante suas cuiusq;
 31 fores prolata omnia. Pileatis aut lana alba uelatis capitis Volones
 32 epulati sunt, alij acubantes, alij stantes, q; simul ministrabant, uescebā-
 33 tur. Placuit locos hos duorum ex eloquentissimorum scriptorum histo-
 34 rijs referre, ut intellexeretis, qua uarietate sint usi rerum explicatores,
 35 post eiusmodi strages enarratas, quæ uarietas perlectis etiam prælijs
 36 alijs longe maior apparebit. Eadem habenda est ratio in obsidionibus
 37 expugnationibusq;, Oportet enim aperire prius naturam & loci, et
 38 ciuium, genus obsidionis, ac machinarum, quid intra urbem paretur,
 39 quid geratur in castris edocere, dolos, artes, insidias, diurnos, no-
 40 cturnosq; labores, ruinas, instaurationes referre, quæq; permulta et
 41 obsidentibus, & obsessis aut uirtus contulit, aut fortuna ipsa, diligen-
 42 tia ue, aut negligentia partis alterius repente obtulit, obiecitq;, uel
 43 abstulit, eripuitq; consulo. Lilius cum Thaumatorum situm descri-
 44 beret, quam urbem Philippus obsidebat Rex, dum nomen ipsum in-
 45 terpretari uult, locum illum historie mirifice illustrauit inquiring.
 46 Vbi uentum ad hanc urbem est, repente uelut maris uasti, sic immen-
 47 sa panditur planities, ut subiectos campos terminare oculis haud faci-
 48 le queas, ab eo miraculo Thaumati appellati, nec altitudine solū tu-
 49 ta urbs, sed quod saxo undiq; abscisso rupibus imposita est. Audia-

ACTIVS

mus quæso et Sallustiu, fortuitam re quanta cu dignitate sit executus.
 At Marius multis diebus et laboribus consumptis, anxius trahere ani-
 mo, omitteret ne inceptum, quoniam frustra erat, an fortunam oppe-
 riretur, quæ sæpe prospera usus fuerat, quæ cum multos dies noctesq;
 æstuans agitare, forte quidam Ligus e cohortibus auxiliarijs miles
 gregarius castris aquatum egressus haud procul ab latere castelli,
 quod auersum præliantibus erat, animaduertit inter saxa reptan-
 ters cochleas, quarum cum unam atq; alteram dein plures peteret,
 studio legendi paulatim prope ad summum montis egressus est.
 Vbi postquam solitudinem intellexit, more ingenij humani, cupido
 difficilia facendi animum uertit, ut forte eo in loco grandis ilex coa-
 luerat inter saxa, paulum modo prona, deinde flexa, atq; aucta in
 altitudinem, quo cuncta gignentium natura fert, cuius ramis modo,
 modo eminentibus saxis nixus Ligus, castelli planitiem describit,
 quod cuncti Numidæ intenti præliantibus aderant. Exploratis o-
 mnibus, quæ mox usui fore ducebat, eadem regreditur, non teme-
 re uti ascenderat, sed tentans omnia et circumspectans. Itaq; Marium
 propere adit, acta edocet, hortatur, Et quæ sequuntur. Videtis
 quæ sit loci huius explicatio, quantaq; cum tenuitate ac uerborum
 gratia. Non exornauit modo orationem, uerum etiam magnificauit
 res ipsas Linius, cum quasi repente oblatam causam, ab ipso libri il-
 lius initio exorsus est, his quidem uerbis, atq; his etiam uerborum nu-
 meris. Inter bellorum magnorum, aut uix dum finitorum aut im-
 minentium curas intercessit res parua dictu, sed quæ studijs in ma-
 gnum certamen excesserit. M. Fundanius, et L. Valerius. T R.
 pl. ad plebem tulerunt de Oppia lege abroganda. Tulerant eam. M.
 Oppius, et T. Romulius. T R. pl. Q. Fabio. T. Sempronio COSS.
 in medio ardore Punici belli. Nequa mulier plus semunciam auri
 haberet, neu uestimento uersicolori uteretur, neu iuncto uehiculo in
 urbe oppido ue, aut propius inde mille passus, nisi sacrorum publi-
 corum causa ueheretur. M. et T. Iunius. T R. pl. legem Oppiam tue-
 bantur, nec eam se abrogari passuros aiebant. ad suadendum, dissua-
 dendumq; multi nobiles prodibant. Capitolium turba hominum fa-
 uentium, aduersantiumq; legi complebatur. Matronæ nulla nec au-
 thoritate, nec uerecundia, nec imperio uirorum contineri limine po-
 terant. Omnes uias urbis, aditusq; in forum obsidebant. Viros de-
 scendentes ad forum orantes, ut florente re publica, crescente in
 dies priuata omnium fortuna, matronis quoq; pristinum ornatum red-
 di paterentur. Augebatur hæc frequentia mulierum in dies, nam etiã
 ex oppidis, conualibusq; conuenerant. Iam et consules, prætoresq;

10 Et alios magistratus adire et rogare audebant. Tam multa autem
 11 animaduertenda sunt ab historicis, ut non reliquerit inexpressum Li-
 12 uius inenarratumque Numidarum equitum, equorumque habitum, ac
 13 foedam speciem. At Numidae equos conscendunt, et ob equitare sta-
 14 tionibus, neminem lacescentes ceperunt. nihil primo aspectu con-
 15 temptius, equi, hominesque paululi et graciles, distinctus, et inermis
 16 eques, praeterquam quod iacula secum portat. equi sine frenis deformes, ipse
 17 cursus rigida ceruice, et extento capite currentium, hunc contemptum
 18 de industria augentes, labi ex equis, ac per ludibrium spectaculo esse.
 19 Nec Sallustius non et ipse facit quoque ac nidorem Tulliani carceris ex-
 20 plicit. Circiter quatuordecim pedes humi depressus. cum muniunt un-
 21 dique parietes, atque in super camera lapideis fornicibus uincta, sed in-
 22 culta tenebris, foeda odore, atque terribilis facies eius. Hos locos ab em-
 23 nentissimis uiris sumptos afferre placuit, non ut autoritate ab ijs dictis
 comparemus nostris, uerum ut praeceptorum locum apud uos, qui-
 haec uobis audierint obtineant, utque diligentiores etiam multo quam estis
 efficiamini explorandis locis alijs, ijsque considerandis, quibus tum Linius,
 Sallustiusque praecipue, tum alij rerum scriptores historias suas et locuple-
 tarunt abunde, et insigniter etiam decorarunt. Iam uero post expu-
 gnationes direptio et caedes ipsa campum praebet quam latissimum edissen-
 di, quae libido, ira, superbia, crudelitas, dolor, auaritia suadet uictori-
 bus, quaeque perpetuanda uictis atque expugnatis. Quae quidem ipsa clariora
 sunt, quam ut exemplis sint illustranda. Hi tamen loci praecipue, et scri-
 ptoris ingenium quantum ualeat ad mouendos indicant animos, et
 quae sit in eo augendi, atque magnificandi uirtus, ac dicendi copia.

I Illud uero rerum scriptori seruandum maxime, atque in tota rerum se-
 rie, ut pro locis, rebus, occasionibus, iudicis ipse personam induat, ut lau-
 det, condemnat, admiretur, deprimat, misereatur, nunc rideat huma-
 nos casus, nunc deploret, denum meminerit, demonstratio in dice-
 di genere se uersari, ac tum laudandi, tum uituperandi onus a se es-
 se susceptum. Sallustius in explicandis Catilinae peruersis consilijs,
 atque coniurationis apparatibus, quasi dolore uictus prorupit in
 10 haec uerba. Ea tempestate mihi imperium populi Romani multo maxi-
 11 me miserabile uisum est, cui cum ad occasum ab ortu solis omnia domi-
 12 ta armis parerent, domi otium, atque diuitiae, quae prima mortales pu-
 13 tant, affluerent, fuere tamen ciues, qui seque et rem publicam obstinatis
 14 animis perditum irent, Namque duobus Senatus decretis ex tanta mul-
 15 titudine, neque praemio inductus coniurationem patefecerat, neque ex ca-
 16 stris Catilinae quisquam omnium discesserat. tanta uis morbi uti tabes
 17 plerosque ciuium animos inuaserat. Et post captum a Mario oppidum, de quo

paulo est ante sermo habitus, sententiam quasi iudicalem protulit. Sic
 forte correctæ Marij temeritas gloriam ex uirtute inuenit. Et Li-
 uius in explicando ad Capuam militum Annibalis langore, ac de-
 sidia. Maius, inquit, id peccatum ducis apud peritos artium milita-
 rium haberetur, quàm quod non ex Cannensi acie protinus ad ur-
 bem Romam duxisset exercitum. Illa enim cunctatio distulisse mo-
 do uictoriam uideri potuit, hic error uires ademisse ad uincendum.
 Item post eruptionem ad Nolam à Marcello factam. Ingens eo die
 res ac nescio an maxima illo bello gesta sit. Non uinci enim ab An-
 nibale difficilius fuit, quàm postea uincere. Et alibi, Eludant nunc
 antiqua mirantes. Non equidem, si qua sit sapientium ciuitas, quam
 docti fingunt magis quàm norunt, grauiorem temperatioremq; à
 cupidine imperij, aut multitudine melius moratam censeam fieri pos-
 se. Eiusmodi autem exempla affatim multa extant, quæ sequenda
 sunt rerum gestarum scriptori, sua cum maxima laude & historie
 dignitate. His itaq; seruandis non laudatorem modo se nobilium
 nunc facinorum, præclarissimarumq; actionum, nunc reprehensorem
 turpium abiectorumq; ostendet egregius rerum gestarum expositor,
 uerum etiam uirtutis ipsius patronum, admonitorēq; sapientiæ præ-
 seferet, & quasi magistrum. quando historia ipsa uitæ est hominū,
 ac rerum humanarum magistra. Idem Liuius, de Annibale Ita-
 lia excedente sic loquitur. Raro quenuquam hominem, patriam exi-
 lij causa relinquentem, tam mœstum abiisse ferunt, quàm Anni-
 balem hostium terra excedentem. Respexisse sæpe Italiæ litora, &
 Deos, hominesq; accusantem, se quoq; ac suum ipsius caput execra-
 tum, quod non cruentum ab Cannensi uictoria militem Romam dux-
 isset, Scipionem ire Carthaginem ausum, qui consul hostem Poenū
 in Italia non uidisset, se centum millibus armatorum ad Thrasime-
 num aut Cannas cæsis, Circa Casilinum, cumasq; & Nolam con-
 sensisse. Hæc accusans quærensq; ex diutina possessione Italiæ est de-
 tractus. Hic igitur præcipue locus, admonere rerū scriptores potest,
 qua animipensione uti debeant, quodq; adhibere iudicium ac cu-
 ram non in enarrandis modo rebus ipsis quæ gestæ sint, sed illis
 etiam innuendis effingendisq; quæ concipi cogitatione, & colligi
 coniectura possunt, pro rebus, negotijs, temporibus, personis, quæ
 singula uelle complecti, nec confessus est huius, & uidetur esse satis
 admonuisse. Cum præsertim sit hostensum, Historiam Poeticæ ma-
 xime esse similem, ipsa uero Poetica naturam potissimum imitetur.

Diximus hætenus de rebus, quibus differendis fuimus fortasse longio-

res, reliquum est de uerbis, ut dicamus, cum ijs e' duobus historia, ut dictum est, constet. Illud igitur uidendum est, primum ut ea sint propria, accommodata, delecta, usitata bonis ab authoribus, pro loco ac re sumpta, quanquam interdum pro rei magnitudine, a' Poetis quoq; mutuanda ea sunt. quod frequentissime omnium seruauit Linius, et Cicero ait Poetam Oratori esse finitimum. Deinde ut ea bene sint opportuneq; collocata, ipsaq; ut collocatio sit artificiosa, uaria, multiplex, numerosa, habeatq; rationem non equalis solum, sibiq; consentientis texture, uerum etiam decursus ac soni. Qua quidem de re aures sunt potissimum consulendae, Ad haec summa ea cura expolienda, exornandaq; ut nec forma ornatu atreat extrinsecus, nec ornatus appareat, aut negligenter adhibitus, aut alienus a forma, retineatq; tum uenustatem, dignitatemq; pro re, ac loco, tum etiam grauitatem, ac supercilium. Quorum rerum omnium Cicero optimum se nobis magistrum exhibebit. Vsu uenit autem in componenda historia, quod in aedificandis tum domibus, tum nauibus, multas subinde fieri rerum commissuras, et quasi membrorum inter se coniunctiones, quas prudentia, ordinisq; solers, ac circumspecta ratio moderetur oportet, quaeq; et ipsa locorum quoq; ac temporum rationem habeat, ut post narratas explicitae diligenterq; res alias, transgrediatur ad alias. Inde q; postquam parti huic satisfecerit, ad continuandam regrediatur priorem materiam, rursus ea, quantum satis erit, explanata, reditum ad alteram illam faciat, aut si rei ratio tulerit, ad aliam, moxq; ad aliam. ut cum Linius, post descensum ex alpibus Annibalis, postq; praelium cum Scipione factum, proditumq; Clastidium, subiungit rem naualem inquit. Interim circa Siciliam, insulasq; Italiae imminentes uiginti quinqueremes cum mille armatis ad depopulandam ora Italiae a' Carthaginiensibus missae, nouem Liparas, octo insulam Vulcani tenuerunt, tres in fretum auertit aestus maris, Deinde reuertitur ad res ab Annibale gestas, postq; Placentinam pugnam transit in Hispaniam. Dum haec in Italia geruntur. Cn. Scipio in Hispaniam cum classe missus. Haec igitur siue commissurae, siue diuersarum in historia rerum inter se connexiones eiusmodi esse debent, ut partes quae hinc, atq; illinc explicandae subiunguntur, sint per se integrae, clarae, minime perplexae, atq; ab ipso q' primu initio appareant esse aliae. quod praestabunt uerba primo loco, et ipsis quasi in foribus posita, qualia sunt, Interi. et, Du haec geruntur. et, Per id tempus, quaeq; et Sallustius, et Linius et caeteri oes usurpant. Itaq; committedis, atq; sub

nectendis his, primum omnium id uidentum, uti diuersitas materiae cō-
festim elucescat, intellegaturq; quasi mēbrum quoddam corporis ab
alio membro diuersum, ac nihilominus ut membra nostri corporis
neruis complicantur, sic partes hae uerbis quā maxime aptis, ner-
uorumq; praestantibus officium, apte inter se prudenterq; iūgantur.
Quo circa ad ingenium, atq; a natura tributa dicendi dona, adiun-
genda est lectio optimi cuiusq; ex graecorum, ac Latinorum autho-
ribus, quaeq; i illis cernuntur, apparentq; eminentissima, ad ea tanq̃
ad metam dirigenda est omnis scriptorum opera, et cura, ut simi-
les, ut pares, si superare illos minus ualuerint, aut imitatores saltem
boni ut euadant, laudemq; si non primi, aut secundi loci, aliquam
quoq; et ipsi certam propriamq; ac studiis suis dignam consequantur.

A c mihi quidem res gestas memoriae qui mandant, officioq; fungun-
tur tradendi ad posteros res praeteritas, non minore fortasse laude di-
gni uideantur, quā qui leges tradidere uiuendi. Illi enim pracepta,
exempla hi nobis tradidere, quippe cum proprium eorum officium,
ac munus sit, sustentare ingenio suo uitae nostrae imbecillitatem, atq;
mortalitati ire obuiam, ne quantum in ipsis est, dicta, factaq; memo-
ratu digna, resq; praclare, atq; excellenter gestas tempus obscurer,
ne uel ea oīno e memoria excidant, quaeq; imitatione, atq; cognitio-
ne digna sunt, aeo ea ne intercidant, quibus mortale genus ad uir-
tutem exaltetur, et gloriam, ut qui legunt, qui de ijs loquuntur, in-
tellegant omnes quo ore, quoq; animo laudentur honesta, uituperen-
tur turpia, et improba, ut fortunam, ut uarietatem, inconstantiamq;
rerū humanarū animaduertentes, discant in aduersis esse patientes, ac
firmi, in prosperis continentes, et lenes, i deiectionibus, ac ruinis for-
tes robustiq; ac spirante fortuna mansueti, faciles, placidi, in opulētia
liberales, ac benefici, in inopia sorte sua si nō contenti, saltem nō abie-
cti, non squalidi, ut nihil quod accidat homini nouum existiment, ni-
hil repentinū mirentur, nihil nō aliquā reantur aut posse accidere, aut
putent non qñq; et accidisse. Machi igitur diuturnitate estote, ac laude
rerū scriptores, quorū opera et studio effectum est, ut sciamus qui pri-
mi Deū cognouerint, intellegamusq; qbus eū sacrificijs, uotis, suppli-
cijsq; ueneremur, colamus, placemus. quorū item beneficiū, ac munus
fuit, ut cognosceremus qui leges tulerint, naturae secreta aperuerint,
artes inuenerint, uiuendi pracepta tradiderint. Quae dum sequi-
tur genus hominum e syluis, atq; a fero uictu, cultuq; liberum,
in urbes se contulit atq; in libertatem. In quibus pietatem, fidem, aeq-
tatem, amicitiam, humanitatem, iustitiam, urbanitatem deniq; omnem

exerceat, seque homo ipse dijs non modo gratum ipsis, uerum etiam persimilem, inuicem gratuitoque beneficiendo, reddat.

C onstat igitur historia et rebus et uerbis, uerba uero esse debent, ut ultimo dictum est loco, elegantia et propria et bene, decanterque collocata et sparsa. Res ipse constant ordine et dispositione, quibus coniunctae sunt descriptiones causarum, temporum, rerum praeteritarum, antecessionumque, ingenij, morumque eorum qui bellum administrant, uirium, societatum, apparatusum, Item descriptiones regionum, locorum, urbium, fluminum, montium, etsi quae in illis memoratu digna, Itinerum quoque, casuum, euentuum, pugnarum, quaeque pugnam sequuntur, Ad haec obsidionum, oppugnationum, expugnationumque, quaeque expugnationem comitari consueuerunt. Accedunt his personae, laudantis scilicet, aut improbantis, pro re, ac tempore, Lectio item, atque imitatio. De genere autem ipso dicendi, quale scilicet conueniat historiae, dictum est. De Breuitate similiter, ac Celeritate, quarum altera est historiae commendatrix, altera locupletat eam, atque magnificat. Itaque plura de re hac loqui, praecipientis est uelle personam assumere. Quo arceat ne mihi sit cum Grammaticae patrocinatoribus contentio post hac ulla, finem dicendi facio, meque a promisso absoluo, quando factum est a me, ut arbitror, satis promisso, et fortasse amplius, quam iudicari possit esse promissum. P V. Et promissis a te satisfactum Altili confitemur omnes, et differendis ijs incredibili uoluptate nos affecti, dum rem sparsam, ac passim iactatam colligis, collectamque ordine suo, suaque regula, ac lege sic componis, ut siqui post hac redacturi ea sint in praeccepta, facile quidem praestituri id uideantur. Nec his contentus laudes quoque historiae addidisti, et quam ea sit utilis mortalium generi, multa cum grauitate docuisti et copia. Caeterum nesciam uoles ne, an negligens praeterieris ea, quae ad scribendas magnorum uirorum uitas spectant, quo in genere historia Graece Latineque uersati sunt permulti. AL. Atqui Puderice de toto et integro nos historiae corpore locuti non de parte sumus, quae et ipsa ad totius imaginem componi pro natura sua potest. Itaque ut paucae quaedam in hoc quoque genere scribendi tradamus, quod ipsum Demonstratiuum est genus (nam qui uitam alicuius scribit in locos nunc laudis, nunc uituperationis in adit, cuius rei monitum fecisse eum satis est) tria cum primis seruanda censem, ut scriptio ipsa sit breuis, sit diligens, atque etiam grauis, adde si placet et quartum, ut sit ea quae maxime quoque elegans. Breuitas autem erit talis ut rerum summas paucis complectatur. Diligentia tanta, ut nihil omittat.

tat, quod iudicetur memoratu dignum. Grauitas item ea, quæ addat
 explicationi ac dictis pondus, quæq; et authorem rerum et scripto-
 rem commendat. Nam præter ueritatem nihil potest esse commendabi-
 le. Quid obsecro tam est aduersum quàm uanitas historiæ? quæ uitæ
 magistra esse dicitur. Elegantiam iccirco dicendi maximam hac præ-
 fertim in parte exigimus, quod hæc ipsa scribendi pars permultis sit
 alijs laudibus, ac uirtutibus cæritura. Itaq; compensetur utiq; elegan-
 tia. quod deerit de cultu, cæteroq; splendore. Cuius rei Cæsar grauis-
 simus esse potest et testis et monitor. de cuius commentarijs etsi multa
 in exemplum adducta nobis poterant, tamen scribendi genus histo-
 ricum ex omni parte minime complexus est Cæsar, quippe qui mate-
 riam et præbere, et relinquere maluerit alijs de se scribendi. Et qui
 pictor, aut statuarius imaginē facturus est, quæ totius referat corporis
 pulchritudinē, nimirū pulcherrimū cuiusq; uiri speciem sibi in exem-
 plum assumit, non eius qui parte tantum præcellat aliqua, sed qui o-
 mnibus. Nam quanquam et Tacitus, et Curtius abunde sunt laudi-
 bus, ac uirtutibus ornati suis, laus tamē omnis Latine historiæ penes
 duos putatur existere, diuersoq; indicendi genere, Liniū, ac Sallustiuū.
 Ad hæc iniquitas temporum Trogum nobis omnino abstulit et Cur-
 tiū, ac Tacitū quasi mutilatus uidemus statuas, Licetq; suspicari po-
 tius ac conijcere, quàm omnino de ijs iudicium aliquod absolutum
 ac certum tradere. Quid qd noster paulo ante Actius uno fuit ubiq;
 ferè contentus Virgilio? uidelicet qd ab optimo quoq; suo in genere quæ-
 renda est semper authoritas. Quod autem (sicuti ex oculis ac uultu
 conijcio) Præficius hic noster dicere paratus est aliquid, officiūq; abso-
 lutum est meum, dicat pro arbitrio uir et in poetica et in oratoria
 maxime exercitatus, depromatq; de pectore apprime focundo dignū
 aliquid seq; et hoc ipso confesso, ut munus et ipse quoq; suum ad-
 impleat. P V. Atqui et ordo lexq; ipsa sessionis huius id ipsum exi-
 git, et nos omnes non istud ipsum modo petimus, uerum etiam roga-
 mus, atq; exposcimus. P A V. Equidem ex ijs, quæ acute, gra-
 uiter, eruditeq; ab Altilio sunt de lege historiæ dicta, quæq; ante
 Syncerus Poeticas de numeris, ipse uero Altilius de uerbis nuper, atq;
 ornamentis differuit, magis magisq; incendor ad puestigandū Poeticæ
 finē, quæ ex ore senis nostri esse Syncerus initio retulit, bene, atq; appo-
 site dicere ad admirationem comparandam. Conuentor autem ad te
 Parde potissimum, quem dicendi labor non adeo ut hos ipsos de-
 lassauit, audientiam primo abs te exposcens, deinde sententiam
 in his quoq; requirens tuam. P A R. Et audientem me perq; in-
 tentum in

tentum in dicendo habebis, & paratum etiam respondere ad ea, quæ ex me intellegere ipse uoles, aut quid ipse sentiam aperire, si opinionem fortasse meam tentando sciscitaberis. PAV. Principio quod Cicero aiat finitimum esse Oratori Poetam, duo, ut mihi uidetur, cur in eam sententiam uenerit, omnino illum mouere, et & quod uterq; uersatur in dicendo, & quod utriusq; communes sunt laudationes, quod Demonstratiuum genus dicitur, tametsi & deliberationes quoq; apud Poetas enim tot Deorum conalia, consultationesq; nonne hoc nobis palam faciunt? Habent igitur tum laudationes, tum deliberationes inter se communes, bene item & consummate dicere, suo uterq; in genere dicendi, cum alter solutus in cedat atq; promissus, alter astrictus numeris, ac pedibus certa lege cohercatis. Quin uerba quoq; & ipsa sunt inter eos communia. Verum alterius, digna foro ac Senatu, quæq; grauitatem satis est uti se quantur, retineantq; dignitatem, alterius, quæ magnificentiam, altitudinem, excellentiamq; quasi quandam ostendent. Neq; enim grauitas comparandæ admirationi satis est sola, ni magnificentia accesserit excellentiaq; & uerborum & rerum. utq; ego arbitror, hoc illud est, quod ait Horatius.

» —Mediocribus esse Poetis,

» Non homines, non dij, non concessere columnæ.

Cū oporteat eos suo in genere excellere, neq; aliter digni eo nomine uideantur. Hoc etiam est & illud quod a Cicerone dicitur, singulis uix seculis bonum Poetam inuentum. Perrara nanq; omnis est excellentia, quodq; Oratori satis est bene dicere, atq; apposite, id oportet in Poeta sit, ut excellenter. Ac tametsi Oratoris quoq; est aliquando et magnificæ, & excellenter, tamen id nō ubiq; neq; semper, cum Poetæ hoc ipsum ubiq; suum sit ac peculiare, etiam cum in minutissimis, atq; humilibus uersatur rebus. Sigdē necesse est & minutissimis, & humilibus describendis rebus appareat etiam eius excellentia. Nā et quæ fuit naturæ excellentia creando in homine, eadem nec minor pro specie illarum ac forma in apibus atq; formicis fuit. Vtriusq; etiā Oratoris, ac Poetæ officium est mouere & flectere auditorem. Verum quo nam, quo inquam hæc & commotio, & flexio, & maximum utriusq; in hoc ipso studium? Oratoris, scilicet ut persuadeat iudicia; Poetæ, ut admirationem sibi ex audiente, ac legente comparet, cum ille pro uictoria nitatur, hic pro fama, & gloria, quæ uidetur sola ac maxime ab hoc scriptorum genere quæri. Et Orator quidem ubi minime persuaserit, potest fine suo contentus esse quod be

ACTIVS

ne quod apposite, quod consummate dixerit in causa. At Poeta fine omnino defraudabitur suo, nisi in audientis, ac legentis animo pepererit, in fixeritq; admirationem, per quam sit famam, uenerationemq; assecuturus. Nec uero audientem aut legentem eum nos intellegi uolumus, cui sit admirationi Bauius aut Maximianus, sed cui magnam quoque mentem Delius inspirauerit uates, uix enim de bono Poeta nisi et ipse auditor bonus Poeta fuerit, iudicare recte potest. Tamen si nescio quomodo a natura ipsa instituti nonnulli, alij in Musas, alij in pictura, in Poeticis alij, neque Poetae tamen ipsi, neque pictores, aut musicam professi, bonum quid in ea sit arte sentiunt, optimum uero sentire haud poterit, nisi quae ars quoque cum natura ipsa ingeniosum pariter, atque solertem fecerint. Quo circa mediocritas illa quae in rebus plerisque omnibus conceditur. Poetae omnino aduersatur, ei que minime est concessa. Nisi forte dicendi excellentia et magnificentia illa sit uocanda mediocritas in genere dicendi Poetico, quando excellentia dicendi in Poeta ut uacua esse debet inflatione, atque intumescencia, sic nullo debet modo de gradu suo deijci. Quid quod Oratorem multitudinis praesertim impleturum aures, aut unius iudicis, aut paucorum admodum, multae illum adiungere res possunt. At Poeta solis excellentibus, ingenioque excellenti praeditis, sola et una cum excellentia potest satisfacere. Quo circa coniunctus et ipse ratione hac Historicus est, quod lectoribus, usque literatissimis uiris non iudica scribit, aut multitudini. His itaque permotus senis nostri sententiae accedo, Poetae siue finem siue officium esse, bene, atque excellenter loqui ad admirationem. Quod si Parde probaueris (nam Syncerum id probaturum testificari ea possunt, quae in initio dissertationis suae attigit) Altilium sat scio, quae est obseruantia in senem et cultu, minime dissensurum. P A R. Visus es mihi Prassici probandis Poeticis his non minus quam ex Aristotelica disciplina, ex ipsa etiam rei natura esse locutus, et quod multa sunt Oratori et Poetae communia, et quod in non paucis etiam differant inter se. De fine uero, officioque Poetae si quis aliter sentiat, meo iudicio inuide magis quam uere sentire uidebitur, dum quod Poetae ipsi gloriantur se tantum. quaerere, nomen scilicet ac famam, inuidere illis, et pretium, et laborum tantorum summam uolunt. Et quod in Oratore exigitur bene et consummate, id in Poeta esse debere excellenter, id profecto mihi et uerissime, et appositissime a te dictum uidetur. Nam te obsecro per Musas ipsas perque tantopere a nostro cultam sene Vraniam, quid nisi admiratio, quid inquam nisi una et sola admiratio quaeritur ex magnificis illis, et

maxime numerosis uerbis, dictisq;

- » -Dicam horrida bella,
 » Dicam acies, actosq; animis in funera reges,
 » Tyrrhenamq; manum, totamq; sub arma coactam
 » Hesperiam maior rerum mihi nascitur ordo,
 » Maius opus moueo. — Quid cum?
 » -Stabuli de culmine summo
 » Pastorale canit signum, cornuq; recuruo
 » Tartaream intendit uocem, qua protinus omne
 » Contremuit nemus, & siluæ intonuerunt profundæ.
 » Audijt & Triniæ longe lacus, audijt amnis
 » Sulphurea Nar albus aqua, fontesq; Velini. Quid amplius?
 » Et trepidæ matres pressere ad pectora natos.

Quo quæso et res, et uerba tanta cum industria, et arte inuēta, et posita, nisi ad mouendam spectant admirationem? Quo inquam et illa?

- » -Assum dirarum a sede sororum.
 » Bella manu, letumq; gero. — &
 » Olli somnum ingens rupit pauor. —
 Itaq; non uerbis modo magnificis, sed rebus quoq; & inuentis ex æt
 lenter, & expressis, admiratio a Poetis quæritur. Vt cum Poetica si-
 cut Historia cōstet rebus, ac uerbis, his utrisq; Poeta ad admirationē
 conciliandam non utatur modo uerū etiā innitatur. Quamobrem,
 quod ueritas præstare hoc sola minus posset, ueritatem nunc inum-
 brant fictis, fabulosiq; commentis, nūc ea communiscuntur, quæ omni
 no abhorreant a uero, atq; a rerum natura. ut cum,
 » -Fit tortile collo
 » Aurum ingens coluber. — &
 » Virginei uolucrum uultus. — &
 » Tertia sed postquam maiore hastilia nisu
 » Aggredior. —

Itaq; quæ a te Præfici in tota hac quæstione dicta, & disputata sunt, omni e parte a me, ac summopere etiam probantur, & cum de admiratione loquamur, ne discedamus a cognatis uerbis, mirifice etiam probantur. Quo circa perge ad reliqua. PAV. Quæri autem ab illis admirationem, hoc est approbationem & plausum quasi quendam eorum quæ dicantur, cum animorum admiratione illorum, qui audiunt, & qui legunt, quæ a te delibata sunt Parde, duo illa potissimum docent, et res, et uerba. Siquidē neq; res ipsæ, quales gestæ sunt, perinde atq; ab historicis narātur, neq; Poetæ ipsi uerbis semper a gūa

usitatis ac simplicibus, nam & rebus gestis ornatum aliunde, & magnitudinem, & decorem ubiq; fere arcessunt à figmentis uidelicet, ut cum scripturus esset Virgilius nauium Aeneae concremationem, finxit ea quæ leguntur de Cybele, de Ioue, de nauium conuersione in nymphas.

- » - Cum uirgineæ, mirabile monstrum,
» Reddunt se totidem facies, pontoq; feruntur.

Quo enim maiora, atq; admirabilia quæ ab ipsis dicuntur appareant, humana ad deos transferunt, fingunt monstra, mittunt insomnia, deos deniq; in homines uertunt. Comparationes quoq; quibus frequentissime utuntur, non magis ad docendum, atq; illustrandum pertinent, quàm ad mouendam admirationem. Quid obsecro sibi uult aliud Cupido in Ascanium? quid Mercurius toties è coelo in terras missus? nisi ut qui legunt, admiratione impleantur? Parum profecto parum erat utiq; Maroni tempestatem describere, quæ per se ipsa magna quidem erat, atq; horribilis, sed Iunonis ad Aeolum sed Aeoli ad Iunonem allocutiones admirabilem multo maxime eam faciunt, uetorum ipsorum Deo illam excente. Itaq; intonatur magis quàm dicuntur illa,

- » - Cauum conuersa cuspide montem
» Impulit in latus. ac uenti uelut agmine facto

Qua data porta, ruunt, & terras turbine perflant.

Quid excogitatus ad conciliandam admirationem? Re autem uera Aeneas à Lacinio Calabriae promontorio, sacris Iunoni rite prius persolutis soluens, quo præterita Sicilia ad horas Latinorum classem appelleret, fuit à tempestatibus Drepanum perlatus. Videte obsecro quibus ueritatem commentis concinnauerit, quo admirabilia cuncta redderet. Verba autem ipsa Poetæ, quicq; uere dicuntur Poetæ, non solum simul compangunt, aut ea nouant, ut mare ueliuolum, ut syluas comantes horum ipsorum quæ nunc à me dicuntur gratia, uerum ea transferunt, nec uerba tantum, sed orationem præsepe omnem, Quinetiam & excessum, & superlationem ipsi per sepe adiungunt à natura penitus recedentes. ut,

- » - Præruptus aquæ mons. &
» - Vastos tollunt ad sydera fluctus. &
» Tollimur in cælum sublato gurgite, & iidem
» Subducti ad manes imos descendimus unda.

Nec uero tenorem hunc comparandæ admirationis in grauioribus, ac serijs tantum seruant rebus, uerum in ijs quoq; in quibus lecto-
rum, atq;

- rum atq; auditorum delectatio uoluptasq; sola quaeritur. ut,
 Ambrosiaeq; comae diuinum uertice odorem spirauere. Et,
 Fotum gremio Dea tollit in altos
 Idaliae lucos, ubi mollis amaranthus illum
 Floribus, et dulci aspirans complectitur umbra.

Singulis penè e uerbis, Venerisq; e gestibus gignitur uirtus haec, de qua nobis est nunc quaestio, quae et in docendo, et in mouendo, nec minus in delectando assequi Poetae omni arte, studioq; contendunt. Tu uero quid ad haec Paradaenam et grauitatem hic tuam, et iudicandi pondus requirimus. P. A. R. Ego quidem Paule Praefici cenfeo te affectum, quod disputatione hac quaeris, ipsis et rationibus, et exemplis, quae duo non in disciplinis modo, uerum etiam in uita agenda, moribusq; probandis et laudis, et testificationis secum uim, auctoritatemq; omnem ferunt. Ceterum quoniam a Synaero de Poetis sermo coepit, ut ab eo quoq; desinat, reliqua si qua sunt, ab illo potius sciscitare. Quin ut uideo surrexisse eum iam, interrogandi te labore liberabit. ACTIUS. Equidem Parde dicenti Paulo sic assentior, ut semper existimauerim in quacunq; ad dicendum suscepta materia, atq; in dicendi quoq; genere magnitudinem sublimitatemq; ipsam Poetae esse propriam, nunquam mediocritate contentam, quod Virgilij agricultura docere plane potest, utq; implere generosos illos spiritus quacunq; ratione Poetae ualeant, coelestes etiam res mortalium rebus inseruisse eos, referuisseq; carmen suum commentis, atq; fabulis, quibus ipsa sublimitas ad summum usq; hoc est ad admirationem incretaret, hocq; illud esse, qd paulo ante dicebatur, alia quadam lingua locutos. Nam cum Oratoriae sit mediocritas aequabilitasq; illa quidem dicendi, si quando magnitudinem assumpta est aliqua, per Poeticae uagatur, atq; exultat campos, ut cognatae facultatis, sibiq; finitima. Qua in re Cicero e nostris eminuit, Nam historia ubi magnificat esse uult, ubi heroica uideri ac grandis, et figuras, et uerba de Poetis mutuatur. Qua de re multa et erudite, et grauius differuisse mihi uisi estis. Ceterum tanta rerum arcessitarum copia, tantus etiam uerborum ornatus, tanta et rerum, et uerborum sublimitas ut desit, necesse est, implendae tubae, cantuq; Maenion, ni fabulosa commenta affatim ea suppeditent, uerbaq; fabulosis apta rebus, illisq; explicandis idonea. Hinc,

- Aeris in campis latis. — Hinc,
 — Caenum conuersa cuspide montem.

ACTIVS

- » At tuba terribilem sonitum procul ære canoro
Intonuit. — An non audientibus nobis illa, capillus ipse surri-
gitur, animusq; concutitur, & pene horrescit?
» At inveni oranti subito tremor occupat artus.
» Dirigere oculi, tot Erinnyes sibilat hydris,
» Tantaq; se facies aperit, tum flammea torquens
» Lumina, cunctantem, & quærentem dicere plura
» Reppulit, & geminos erexit crinibus angues,
» Verberaq; insonuit. —

Itaq; dum Poetæ hæc ipsa & fingunt, & ficta suauiter, magnifice,
admirabiliterq; loquuntur, alios ipsi eloqui docere. Nam imitati eos
postea qui causas egere, qui in Senatu de capiendis consilijs disseruere,
qui res gestas memoriæ mandauere, eloquentiam perfecerunt so-
lutam illam, ac uagantem. Quo fit ut omne dicendi genus a Poeti-
ca manauerit. Nam & primi doctorum omnium cum extiterint
Poetæ, omnia quoq; carmine ac numeris sunt complexi, testisq; ho-
rum omnium est Homerus, qui quantum ubiq; dicendo ualeat, &
suspiciunt docti, & admirantur indocti. Ab hoc Philosophi, ab hoc
Physici, ab hoc & Rhetores facultatis suæ præcepta, & aucupati
sunt, & auspicati. Solon quas Atheniensibus tradebat leges, carmi-
ne auspicatus legitur. Cumq; ipse stultitiam simulasset legendis,
ac recitandis in publico uersibus, quos de Salamine bello reuendi-
canda scripserat, Pisistrato, optimatibusq; omnibus collaudanti-
bus ciues traxit ad abdicandam legem, quæ populi totius suffra-
gio constituta fuerat, ne cui unquam de ea re mentionem facere li-
ceret, ne ne ad populum ferre, idq; capitale esse, Itaq; & decre-
tum factum est, & Solon ipse belli dux delectus. tantum carmine
illo suo ualuit. Romanorum Rex Numa uersibus a se de dijs, deq;
Deorum rebus compositis, usq; in sacris publicis, ac ludis rite decan-
tatis, ferocissimam gentem, dum id assiduus agit, ad mores huma-
niores transtulit, cultumq; Dei maiorem. A peruit rerum naturam ge-
neri hominū carmine suo Empedocles, Sideralis disciplinæ Dorothe-
us Sidonius, quos Latine imitati Lucretius, ac Manilius, Christe Opti-
me, quid copię, quid ornatus, quantus e' clarissimus luminibus eius,
emicat in altero splendor? rapit quo uult lectorem, probat ad quod
intendit, summa cum subtilitate & artificio, hortatur, deterret, in-
citāt, retrahit, demū omnia cū magnitudine, ubi opus est atq; decoro,
et hac de qua disputatū est admirandē, ut expurgatis rudioribus illis
uetusstatis numeris, qbus postea Virgilius Romanā illustrauit Poeti-

am, nihil omnino defuisse uideatur. Alteri uero in Astronomicis, si-
 qd ornatus, Poeticusq; defuit decori, additum nuper ac suffectum a no-
 stro est sene. De cuius Vrania, ut arbitror, iudicabunt posteri fortasse
 liberius, quod certo scio, de ea sentient minus inuidenter. Quibus igitur
 tur uerbis aut quo nam ore gestuq; assurgemus Poeticæ? quæ princeps
 de Deo et differuit et eius laudes cecinit, instituitq; sacra, unde pri-
 mi Poetæ sacerdotes uocati, uerbisq; eum placuit, et cantibus, do-
 cuiq; habere rerum humanarum curam, benigneq; cum probis age-
 re, exandescere cum improbis. Hæc prima excitauit ad uirtutem
 homines, dū animæ immortalitatem proficitur, hæc est teris piorum ani-
 mos in coelum deuexit, impiorum detrusit in tartara, hæc bonis tandem
 præmia retribuit, malos poenis, postremisq; insecta est cruciatibus.
 Salue igitur doctrinarum omnium mater fecundissima, salue iterum.
 Tu enim mortalitati occurristi, inuentorum, ac scriptorum tuorum per-
 petuitate. Tu es syluis homines eruisti, atq; es speluncis, Per te noscimus,
 per te præterita ante oculos cernimus, per te Deum sapimus, religionemq;
 retinemus, ac pietatem, Deoq; ipsi accepti, supernam etiam in sedem ab-
 eo euocamur, arasq; cum ipso meremur, et templa. PV. Per egre-
 gie quidem Acti, et pie, et sancte, immo et recte admodum, ut sicut
 ti a religione sermo coepit tuus, in religione quoq; idem desinat. quæq;
 feruor perfractus est iam canicularis, uocamurq; familiaribus a ne-
 gotiis, soluentes conuentum hunc, et feliciter abeamus, et recte ualea-
 mus omnes.

F I N I S.